

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ปกิณณกธรรม

เล่มที่ ๔

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

หน้า

อย่างไรจึงชื่อว่า พุดด้วยเมตตา	๑
สติจำปรารภนาในที่ทั้งปวง	๒
เป็นเรื่องละตั้งแต่ต้นจนจบ	๕
กรรมไหนจะให้ผลก่อนจะตาย	๗
คำสาปแช่งของฤๅษี	๙
สมุฏฐานของรูป	๙
กว่าจะมาเป็น...เราคนนี่	๑๑
เพราะเรายังมีกิเลส	๑๓
เมตตาหรือโลภะกันแน่	๑๕
เกิดขึ้นเป็นไปเพราะกรรม	๑๕
ปัญญาแค่นี้จะดับสังสารวัฏฏ์	๑๗
ที่เก็บกรรม	๑๙
วิบากทางใจ	๒๑
เนกขัมมะ	๒๑
ธรรมต้องเป็นเรื่องละและเรื่องรู้	๒๒
ถูกกิเลสเฝ้าอยู่โดยไม่รู้ตัว	๒๓
เพราะมีการคิดนึกหลังเห็น	๒๔
มีจริงเพราะมี ลักษณะ ปรากฏ	๒๗
เพราะความรู้ยังไม่พอ	๒๘
ปัญญาต้องรู้ว่า...ไม่รู้อะไร	๒๙
รูปไม่ใช่สภาพที่สัมผัส	๓๒
กรรมไม่ได้ให้ผลพร้อมกัน	๓๕
ปัจจัยของรูป	๓๗

สารบัญ

	หน้า
รูปไม่เป็นอนันตรปัจจัย	๓๙'
คนตายไม่มีจักขุปสาท	๓๙'
เข้าใจเรื่อง แต่ไม่เข้าใจลักษณะ	๔๐
แล้วเราอยู่ที่ไหน	๔๑
ธรรมเป็นเรื่องเข้าใจ ไม่ใช่เรื่องทำ	๔๒
สติเกิด – หลงลืมสติ ๑	๔๔
สติเกิด - หลงลืมสติ ๒	๔๖
สติเกิด - หลงลืมสติ ๓	๔๙'
มีใครในโทรทัศน์	๕๑
พันวิสัยที่ใครจะทำให้เกิดขึ้น	๕๓
เข้าใจดีกว่าไปพยายามละ	๕๖
เพราะมีปัญญาหลายชั้น	๕๗
หนักอกหนักใจ	๖๐
เพราะรู้จึงละ	๖๒
รู้,,,แต่ยังเป็นเรา	๖๓
สุขทุกข์มาจากโลภะ	๖๖
กรรมเก่า – กรรมใหม่	๖๘
ไม่มีบาปมีไม่ได้เลย	๗๐
มีอยู่ก็ไม่เห็น	๗๒
เหลือเพียงสิ่งที่ปรากฏ	๗๕
ให้รู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรม	๗๗
อตตสัญญาหรือมิจฉาทิฏฐิ	๗๘
เพราะไม่ลึกซึ้งกับสภาพธรรมที่มี	๘๐

สารบัญ

	หน้า
ต่างกันที่ปัญญา	๘๒
สภาพรู้ได้ทุกอย่าง	๘๓
ความหมายของอายตนะ	๘๔
ปัญญาจะเจริญก็ตรงนี้	๘๕
อารมณ์คือที่ตั้งของสติ	๘๘
ทัฬหีที่ไม่รู้สแกง	๙๐
สติปฏิฐานเกิดในนรกได้มั๊ย	๙๐
สะสมความเข้าใจให้มั่นคง	๙๒
อยากหรือตั้งใจ	๙๔
ชั่วข้างกระดิกหู ฐุแลบลิ้น	๙๕
จะรู้ตัวจริงหรือเร่รอน	๙๗
โลกแต่ละใบ	๑๐๑
อย่าเพิ่งผ่านไปง่าย ๆ	๑๐๒

อย่างไรจึงชื่อว่า พุดด้วยเมตตา

บุษบง คำว่า “วาจาสุภาสิต” ที่มีอยู่ ๕ คำ คือ ต้องพุดให้ถูกกาลเทศะ พุด
สัจจะ คือ ความจริง เป็นประโยชน์ อ่อนหวาน และเมตตา วาจาสุภาสิต หมายถึงข้อที่
เราควรจะระลึกไว้ แล้วพุดอย่างนี้ใช่ไหมคะ คือระลึกถึง

สุ. ดิฉันเองก็ไม่รู้ภาษาบาลี แต่เท่าที่ได้ศึกษาและเข้าใจความหมาย
“ภาสิต” คือ คำที่พุด “สุ” ก็แปลว่า ดี เพราะฉะนั้นคำพุดที่ดี ลักษณะคำพุดที่ดี คือ
มีประโยชน์ เป็นประโยชน์ สำคัญที่สุด คำพุดที่จริง

บุษบง พุดด้วยเมตตา คืออย่างไรคะ เหมือนอ่อนหวาน ก็ไม่ใช่

สุ. ต้องเข้าใจว่า “เมตตา” มาจากคำว่า “มิตร” หรือเพื่อน ตรงกันข้ามกับ
ศัตรู เพราะฉะนั้นคำนี้ไม่ใช่หมายความว่า เราอยากจะเจริญเมตตา มีเมตตามาก ๆ
โดยไม่รู้ว่ามีลักษณะอย่างไร คุณบุษบงมีเพื่อนไหมคะ

บุษบง มีค่ะ

สุ. มีเพื่อนรักไหมคะ

บุษบง มีค่ะ

สุ. มีเพื่อนเทียม ไม่ใช่เพื่อนแท้

บุษบง มีค่ะ

สุ. เพราะฉะนั้นเราก็เห็นความต่างกันว่า เราใช้คำนี้ แต่แม้กระนั้นเราก็ยัง
ใช้คำว่า แท้หรือเทียม แต่ความจริงถ้าพุดถึงมิตรแท้หรือเมตตาจริง ๆ แล้ว ความเป็น
มิตรต้องแท้ และมิตรแท้ ลองคิดถึงความหมายนี้ซิคะว่า เป็นผู้ที่พร้อมที่จะให้
ประโยชน์เกื้อกูล ไม่มีความหวังร้าย ไม่มีความแ่งดี ไม่มีทุกอย่างที่จะเป็นอันตราย
กับคนนั้น แต่พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล เราเป็นมิตรกับคนอื่นได้อย่างนี้หรือเปล่า
แล้วได้ทั่ว ๆ ไปไหม

เพราะฉะนั้นการเจริญเมตตา ไม่ต้องไปนั่งที่ไหน ไม่ต้องไปท่องอะไร แต่มี
ความรู้สึกว่า เป็นมิตรจริง ๆ กับทุกคน ไม่ว่าจะโดยสถานะใด สถานที่ใด โอกาสไหน
พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล และถ้าเราพุดในลักษณะนั้น ความเป็นมิตรกับคนที่เรา

พูดด้วย เพราะว่าคำพูดนี้ แม้ว่าจะอยู่บ้านเดียวกัน เป็นพี่เป็นน้องกัน เป็นญาติกัน เป็นสามีภรรยา กัน แต่คำพูด ไม่ได้พูดด้วยเมตตาตลอด ไซ้ไหมคะ

นี่ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ความเป็นมิตรของเราชั่วขณะ ๆ แต่ถ้าเราสามารถเจริญเมตตา คือ มีความเป็นมิตรได้มาก และนาน และตลอดไป ไม่ว่าเราจะพูดกับเขา วันไหน เวลาไหน ก็มีความเป็นมิตรจริง ๆ ต่อให้เขาเป็นคนในบ้านที่เราจะ让他ทำอะไรให้เรา เราก็รู้สึกเป็นมิตรกับเขา แล้วก็พูดกับเขาเหมือนเขาเป็นมิตรกับเรา

บุษบง ถึงแม้เราจะไม่พอใจ แต่เราก็ต้องพูดด้วยความเมตตา อย่างนี้หรือคะ

สุ. ไม่ใช่ให้เราฝืน แต่ให้รู้สึกตัวว่า ขณะนั้นเราเป็นมิตรหรือเปล่า ไม่ใช่ทั้ง ๆ ที่ไม่เป็นมิตร แต่อยากจะทำให้เป็น หรือพูดให้ดี แต่ใจไม่เป็น ไม่ใช่อย่างนั้น

เพราะฉะนั้นต้องระลึกจริง ๆ ว่า เรามีความเป็นมิตรจริง ๆ หรือเปล่า จากใจจริง

สติจำปรารภนาในที่ทั้งปวง

ผู้ถาม ปกติคำว่า “สติสัมปชัญญะ” ตามความเข้าใจของเรา ธรรมดาก็คือ สติ มีการระลึกได้ รู้ตัวว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว นี่คงเป็นความหมายพื้น ๆ อยากจะทราบความหมายที่ลึกซึ้งในทางธรรมว่า สติมีความหมายแค่ไหน

สุ. ถ้าพูดถึงสภาพธรรม หมายความว่าสิ่งที่มีจริง อย่างโลภะ ความติดข้อง มีจริง โทสะ ก็มีจริง เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิด แต่ละประเภท เป็นธรรมฝ่ายอกุศล แต่ถ้าพูดถึงสติ ในทางธรรมแล้ว เป็นอกุศลไม่ได้ ต้องเป็นกุศล หรือจะใช้คำว่า “โสภณ” เป็นธรรมฝ่ายดีก็ได้

เพราะฉะนั้นที่เรากันไทยใช้คำว่า “สติ” กัน เราใช้ไขว้เขว เราใช้ตามใจชอบ แต่ถ้าตรงตามลักษณะสภาพธรรมจริง ๆ แล้ว สติเป็นโสภณธรรม เป็นธรรมฝ่ายดี เพราะฉะนั้นต้องเป็นไปในขณะที่เป็นกุศล เช่น ในขณะที่ให้ทาน ระลึกเป็นไปใน

การให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อประโยชน์สุขของคนนั้น ในขณะที่นั้นเป็นสติ ไม่ใช่เรา โลภะ ไม่ใช่เรา โทสะไม่ใช่เรา เมตตาไม่ใช่เรา สติก็ไม่ใช่เราเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ที่เราเรียกว่า “คนดี” ก็คือ สภาพธรรมฝ่ายดีเขาเกิดมาก คนไหนที่ไม่ดี ก็หมายความว่า สภาพธรรมฝ่ายไม่ดีสะสมมาเยอะและเกิดมาก และเราไม่รู้จะทำอย่างไร ก็เลยเรียกชื่อ ตั้งชื่อกัน สมมติขึ้นมา แต่ตัวจริง ๆ นั้น คือ สภาพธรรม อย่างเราบอกว่า เพื่อนเราคนนี้ไม่ดีเลย เขาจะชื่ออะไรก็ตามแต่ เราก็บอกว่า คุณแดงนี่ไม่ดี แต่ความจริงคุณแดงไม่มี มีแต่อกุศลไม่ดี แล้วเราก็เรียกอกุศลธรรมนั้น ๆ ว่าอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นทุกคนในที่นี้ ถ้าเอาชื่อออกหมด ก็มีแต่สภาพธรรมจริง ๆ โลภะ ใครจะเกิด โทสะใครจะเกิด เห็นก็เป็นธรรม ได้ยินก็เป็นธรรม เพราะฉะนั้นสติเป็นธรรมฝ่ายดี ถ้าศึกษาธรรมแล้วต้องเข้าใจให้ชัดเจนว่า เป็นอกุศลไม่ได้เลย วันหนึ่ง ๆ ทุกคนเห็นแก่ตัวแค่ไหน ไม่มีการรู้สึกตัวเลย

ตื่นขึ้นมาก็เริ่มแล้วว่า จะทำอะไรบ้าง จะต้องการอะไร ไม่มีการสละเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น แต่ขณะใดก็ตามที่เกิดความคิดที่จะสละสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้คนอื่น ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นธรรมฝ่ายดี คือ สติ ที่เกิดระลึกได้ ที่จะให้ ที่เป็นไปในทาน ในการสละวัตถุ นี่ก็เป็นกุศลขั้นหนึ่ง คือ ขั้นทาน

ในขณะที่เราวิริยอุตสาหะ เพราะว่าบางคนเขายับยั้งใจไม่ได้ เวลาเกิดความโลภ ความโกรธ เขาจะต้องมีการกระทำที่เป็นไปด้วยอกุศลนั้น ๆ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เบียดเบียนด้วยประการต่าง ๆ เพราะเหตุว่าไม่สามารถจะรับอกุศลธรรมได้ แต่ถ้าสติเกิด ธรรมฝ่ายดีเกิด จะมีการวิริยอุตสาหะ บางคนเขาบอกว่า ก่อนที่จะมีการศึกษาธรรม เขาก็พูดอะไรที่ไม่ดี ว่าคนนั้นคนนั้นหลายอย่าง แต่เมื่อศึกษาธรรมแล้ว อ้าปากแล้ว จะพูดแต่คำดี เสียใจไม่ออกไป เพราะสติเกิดระลึกได้ว่า ไม่ควรที่จะพูดอย่างนั้น หรือไม่ควรจะใช้อคำอย่างนั้น

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา แล้วแต่สติจะเกิดหรือไม่เกิด ถ้าสะสมธรรมฝ่ายดีไว้มาก สติก็ระลึกเป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในทางที่จิต

จะสงบจากอกุศล เป็นไปในการฟังธรรม พิจารณาธรรม อบรมเจริญปัญญา นี่ก็เป็นหน้าที่ของสติ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ระลึกได้

เพราะฉะนั้นก็มีสติขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นการศึกษาธรรม ขั้นการสนทนาธรรม ฟังธรรม แสดงธรรม ซึ่งเป็นฝ่ายภาวนา คือ การอบรมเจริญ ซึ่งแยกออกไปเป็น ๒ อย่าง คือ อบรมเจริญความสงบอย่างหนึ่งเรียกว่า สมถภาวนา ซึ่งต้องมีสติ ถ้าไม่มีสติ อกุศลจิตเกิดไม่ได้ และอีกอย่างหนึ่ง คือ วิปัสสนาภาวนา อบรมเจริญปัญญา ก็ต้องมีสติ อีกเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นก็ขาดสติไม่ได้เลย ด้วยเหตุนี้จึงมีพระพุทธดำรัสว่า “สติจำปรารภนาในที่ทั้งปวง”

เวลาที่คนเดินไปตามถนนไม่หกล้ม เราจะไม่พูดเลยว่า เขามีสติสัมปชัญญะ เพราะว่าขณะนั้นไม่เป็นไปในทาน ไม่เป็นไปในศีล ไม่เป็นไปในความสงบของจิต ไม่เป็นไปในการอบรมเจริญปัญญา แต่ขณะใดที่ทานเกิด ขณะนั้นเป็นสติที่เกิดขึ้น ระลึกเป็นไปในทาน ขณะใดที่วิริยเหตุทั้งทางกาย ทางวาจา ขณะนั้นก็เป็นสติที่เกิดขึ้น วิริยเหตุทั้งทางกาย ทางวาจา พอจะเห็นลักษณะของสติไหมคะ

ผู้ถาม ก็พอจะเข้าใจครับ แต่อาจจะจะเป็นความเข้าใจผิดหรือเข้าใจเอง อย่างนี้จะถือว่าเรามีสติ อย่างนั้นจะถูกต้องไหมครับ

ส. จริง ๆ แล้วขณะที่ฟังธรรม มีการติดตามสิ่งที่ได้ฟัง ใช่มั้ยคะ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ความคิดของเราในวันหนึ่ง ๆ แยกออกได้เป็น ๒ ฝ่าย เหมือนกัน คือ คิดเป็นกุศล หรือคิดเป็นอกุศล ถ้าเราคิดด้วยอกุศลจิต เราก็คิดถึงเพื่อน คิดถึงความสนุก คิดถึงงาน คิดถึงอะไรก็ได้ แต่เวลาที่ไดยินธรรม แล้วก็ติดตามที่จะเข้าใจ ก็เป็นกุศลวิตก

วิตก คือ สภาพที่คิด ขณะนั้นก็ต้องมีสติเกิดร่วมด้วย เป็นสติขั้นฟัง และเวลาที่ฟัง แล้วพิจารณา ก็เป็นสติ ที่พิจารณาจึงเข้าใจ ถ้าเราฟังผ่านหูไป ไม่มีทางเข้าใจเลย ขณะนั้นก็แค่เพียงไดยิน

เพราะฉะนั้นจึงมีการฟัง และพิจารณาสิ่งที่ได้ฟัง และที่สำคัญที่สุด คือ ไม่ใช่เพียงฟัง แล้วพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังเท่านั้น ประพฤติตามธรรมที่ได้ฟังด้วย เพราะฉะนั้น

จึงมีสติหลายชั้น แต่สติต้องเป็นไปในทางฝ่ายกุศล ขณะใดที่เป็นกุศล ระลึกได้เลยว่า ขณะนั้นก็มีสติ เป็นสิ่งที่รู้ยาก เพราะเหตุว่าจิตเกิดดับสลับกันเร็วมาก เตี้ยวกุศลจิตก็เกิด เตี้ยวกุศลจิตก็เกิด เตี้ยวกุศลจิตก็เกิดอีก เตี้ยวกุศลจิตก็เกิดอีก สลับกันเร็ว

ต้องเป็นผู้มีปัญญาพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะอีกระดับหนึ่ง จึงสามารถรู้จักตัวสติและตัวสภาพธรรมแต่ละอย่างได้

เป็นเรื่องละตั้งแต่ต้นจนจบ

ศุกล ขอเรียนถามเรื่องกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา กับกุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งท่านอาจารย์เองก็เคยยกตัวอย่างให้ฟังแล้วว่า เช่น การให้ทาน ไม่มีปัญญาทานนั้นก็สำเร็จได้ หรือศีลก็เหมือนกัน สมมติว่าเป็นทานที่ประกอบด้วยปัญญา จะมีลักษณะอย่างไร จึงจะสังเกตได้ว่า ทานนั้นประกอบด้วยปัญญา

สุ. จริง ๆ แล้ว ดิฉันไม่ยากให้เป็นเรื่องของพยัญชนะหรือคำพูด แต่อยากให้เป็นการระลึกได้จริง ๆ ว่า ในขณะนั้นมีปัญญาหรือไม่มีปัญญา

ศุกล ถ้ามีปัญญาจะมีลักษณะอย่างไรครับ

สุ. รู้ถูกต้องตามความเป็นจริง

ศุกล ว่า

สุ. แล้วแต่สภาพธรรมขณะนั้น จะรู้โดยระดับใด เป็นความรู้ก็แล้วกัน ถ้าเห็นคนโรคเรื้อน ตาบอด และกำลังลำบากเดือดร้อน แล้วเราก็ให้เขา แล้วก็พิจารณาเห็นกรรมของเขา ไข้ไหมคะ ที่เขาเป็นคนโรคเรื้อน ตาบอด และลำบาก ใครทำให้ ไม่มีใครอยากจะเป็นเลย

เพราะฉะนั้นการที่เราเห็นว่า นี่เป็นผลของกรรม เพียงเห็นเขา ก็รู้ว่า นี่เป็นผลของกรรม แล้วเวลาที่มีกุศลจิตเกิด คิดช่วยเหลือ ขณะนั้นเป็นกุศล เราก็ไม่ต้องมานั่งตรวจสอบจิตใจของเราว่า ประกอบด้วยปัญญาหรือเปล่า จะเป็นกุศลประเภทไหน ไม่จำเป็นต้องคิดเลย ขณะใดเป็นปัญญา ที่คิดเป็นไปในเรื่องของสภาพธรรม คือ เป็นเรื่องของกรรม ขณะนั้นก็เป็นปัญญา

ขณะที่ให้ ก็ให้ ขณะที่จะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ก็ระลึกไป คือ อย่าไปกังวล และความรู้ทั้งหมดในเรื่องธรรม จะเกิดกับตัวเอง เพราะว่าส่วนมาก บางคนจะติด โลกเขาไม่เคยทิ้งเรา อย่าลืมนะคะ ไม่ว่าเราจะขึ้นสวรรค์ชั้นสูงสุด หรือไปเป็นรูปพรหม อรูปพรหม โลกเขาก็ตามไป โลกะนั้นก็สนับสนุนให้ไปด้วย เพราะเหตุว่าเป็นกุศลที่เป็นไปในวิญญู ใครที่ต้องการเกิดเป็นรูปพรหม ให้ทราบ ว่า ไม่ได้ต้องการดับความเกิด หรือใครเจริญกุศลเพื่อไปเกิดเป็นอรูปพรหม หรือเป็นเทพชั้นหนึ่ง ชั้นใด ให้ทราบ ว่า เป็นด้วยความต้องการที่จะเป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นส่วนใหญ่ที่คนเจริญกุศล จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ถ้าเขาไม่เข้าใจพระธรรม ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สะอาดที่สุดด้วยปัญญา เพราะเหตุว่าเป็นไปเพื่อการละ

เพียงประโยคนี้ “เป็นไปเพื่อการละ” ตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่ได้ทรงสอนว่า ทำอย่างนี้มาก ๆ เราจะได้บุญมาก ๆ เราจะได้ขึ้นสวรรค์ ไม่ได้สอนให้ทำอย่างนั้น แต่ทรงแสดงเหตุตามความเป็นจริงว่า ถ้าจิตผ่องใสเป็นเหตุ ผลก็มาก แต่ไม่ได้หมายความว่าให้ไปติดในผล

เพราะฉะนั้นคนที่ศึกษาพระธรรม ต้องเป็นคนตรง และเป็นคนที่สะอาด ที่จะรองรับพระธรรม ที่จะประพฤติปฏิบัติตามว่า ทั้งหมดเพื่อละ มิฉะนั้นแล้วไม่มีทางเลย ก็ยังคงหวังผลด้วยประการต่าง ๆ และจะมีคำถามว่า ทำบุญอย่างนี้ ได้บุญมากไหม มาแล้ว

ทำไมถึงถามเรื่องผลของบุญว่า ทำอย่างนี้ได้บุญมากไหม ถ้าไม่อยากได้บุญมาก ๆ บุญอะไร ก็บุญอันนั้น จะมาก จะน้อย ก็มีเหตุแล้ว คือว่า บุญนั้นได้กระทำแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมานั่งคิดใคร่ครวญบวกลบคูณหารรำพึงถึงว่า จะได้ผลมากไหม นี่ไปนั่งกังวลอีกว่า ผลจะมากไหม ถ้าไม่ติดเรื่องผล ก็ไม่น่ามานั่งถามกันว่า ผลมากไหม ก็แล้วแต่เหตุ ทุกอย่างแล้วแต่เหตุหมด ถ้าเป็นกุศลจิตที่ผ่องใส ถึงผลจะมาก ก็ไม่ติด มากก็มาก เดือดร้อนไหมอย่างนั้น ก็ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องกังวลเลย

เพราะฉะนั้นคนที่ถามว่า ทำอย่างไรเป็นกุศลญาณสัมปยุตต์ ก็เกือบจะไม่ต้องถามเลย พิจารณาเวลาที่สภาพของจิตเกิดขึ้นว่า มีปัญญาเกิดร่วมด้วยไหม แล้วไม่ใช่ไปติดในสิ่งนั้น ให้รู้ว่า ขณะใดที่เป็นปัญญาเกิด ก็เกิด

ศุกล ที่นี้ผู้สั่งสอน หรือผู้ชักชวนให้ทำบุญทำกุศล เปรียบเทียบถึงผลว่า อย่างนั้นอย่างนี้มีผลมาก เพราะฉะนั้นเวลานี้ ทุกวันนี้ ก็เน้นให้มีการถวายสังฆทานกัน

ส. ถ้าดิฉันจะบอกว่าผลมาก มาจากจิตที่บริสุทธิ์ จะทำจิตให้บริสุทธิ์กันไหม

ศุกล ไม่แน่ครับ อาจจะมีผู้คิดว่า ถ้าทำจิตในบริสุทธิ์ผุดผ่องได้

ส. คือ ไม่หวังผล

ศุกล เหตุจริง ๆ ของกุศลที่จะมีผลมาก อานิสงส์มาก คือ การฟังพระธรรม ใช่มั้ยครับ

ส. จิตบริสุทธิ์

ศุกล ก็เลยมานึกว่า ทุกวันที่เราฟังการบรรยายธรรมก็ดี หรือสนทนาธรรมก็ดี ก็ไม่ใช่ว่าจะมีความชื่นชมหรือเกิดปีติโสมนัส บางทีก็นั่งซึ้งไป ก็คงเหมือนพระภิกษุในครั้งนั้น ก็คิดไปต่าง ๆ นานา

ส. แล้วแต่ความเข้าใจ แต่เชื่อได้ว่า ใครก็ตามที่ฟังแล้วเข้าใจ ผู้นั้นชื่นชม

ศุกล ถึงแม้ว่าจะเล็กน้อย ๆ

ส. ก็ไม่เคยเข้าใจแล้วได้เข้าใจขึ้น จะไม่ชื่นชมหรือคะ

กรรมไหนจะให้ผลก่อนจะตาย

ผู้ถาม อาจารย์บอกว่า โมหะอยู่เฉย ๆ ไม่มีกุศลและไม่มีอกุศล อันนั้นถือว่าเป็นโมหะ ใหม่มะคะ

ส. มิได้ค่ะ คือ สภาพของจิต ถ้าไม่พุดถึงวิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรม ซึ่งทำให้เกิดเห็น เกิดได้ยिनต่าง ๆ หลังจากเห็น ได้ยินแล้ว จิตเป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง เพราะฉะนั้นขณะใดที่ไม่ใช่กุศล ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล

และอกุศลจิตก็มี ๓ จำพวก คือ เป็นโลภะพวกหนึ่งมี ๘ ดวง ๘ ประเภท โทสะพวกหนึ่ง มี ๒ ดวง ๒ ประเภท และโมหะอีก ๒ ดวง ๒ ประเภท เพราะเหตุว่าทางฝ่ายอกุศลมี ๓ โภกมุลจิต โทสมุลจิต โมหมุลจิต อาจจะเป็นโลภมุลจิต หรืออาจจะเป็นโทสมุลจิต หรืออาจจะเป็นโมหมุลจิตก็ได้ นี่ทางฝ่ายอกุศล

ถ้าทางฝ่ายกุศล ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลประเภทไหน เอาแยกเป็น ๒ ประเภทว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลก่อน ถ้าคิดถึงตาย ก็คิดถึงเดี๋ยวนี้ ขณะนี้เป็นอกุศลหรือเป็นกุศล ตายได้นะคะ เดี่ยวนี้ ทันทีนี้ก็ตายได้ เพราะฉะนั้นเหมือนกัน จะคิดถึงตอนตาย หรือจะคิดถึงเดี๋ยวนี้ ก็คือเหมือนกัน จิตขณะนี้เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

บุษบง ขอฟุดถึงเรื่องความตายต่อ ที่ท่านอาจารย์บอกว่า จิตที่เกิดก่อนตาย ถ้าเป็นกุศลก็จะไปเกิดในที่ดี ถ้าเป็นอกุศลจะไปเกิดในที่ไม่ดี เพราะฉะนั้นการที่เราทำความดีมาเยอะ แต่ขณะที่ตายจิตเป็นอกุศล ก็จะทำให้ไปเกิดในที่ไม่ดี ทั้ง ๆ ที่เราไม่ทำดีเลย แต่ในช่วงที่ใกล้ตายจิตเป็นกุศล ไปเกิดในที่ดี ฟุดอย่างนี้คนก็บอกว่า ไม่ยุติธรรม คนที่ทำดีมาเยอะ แต่ขณะสุดท้ายไปเกิดในที่ไม่ดี ดิฉันก็อธิบายว่า แม้ไปเกิดในที่ไม่ดี แต่สิ่งต่าง ๆ รอบข้างก็อาจจะดี หรือไปเกิดในที่ดี แต่อกุศลต่าง ๆ ก็เกิดตามมาได้ ก็อธิบายไปอย่างนี้ เขาก็บอกว่ามันไม่ยุติธรรม

สุ. บอกได้ไหมว่า มีกุศลมากหรือมีอกุศลมาก หรือคนอื่นก็เหมือนกัน

บุษบง ไซ้คะ มีอกุศลมาก

สุ. เพราะฉะนั้นเราจะเลือกได้ไหมว่า จะให้กรรมไหนให้ผลก่อนจะตาย ใครเป็นคนจะเลือกให้

บุษบง เขาเลยบอกว่า ไม่ยุติธรรม

สุ. ทำไมไม่ยุติธรรม เหมือนกับว่าเขาไม่มีอกุศลเลย ถ้าเขามีอกุศล เขาก็ยังมีเหตุให้เกิดในอบาย จะว่าไม่ยุติธรรมได้อย่างไร ในเมื่อกรรมยุติธรรมที่สุด

บุษบง แต่ดิฉันได้ให้ความคิดเห็นไปอีกอย่างว่า คงเป็นไปได้ที่ตลอดเวลาทำความไม่ดี แต่ขณะจะตายจะเกิดจิตที่เป็นกุศลนี้ยาก และการที่เราทำความดีมากกว่าอกุศล ก็มีโอกาสทำให้อกุศลเกิดขึ้นได้

ส. ถ้าคนนั้นไม่เคยทำอกุศลกรรมเลย ก็น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่เพราะเขามีอกุศลกรรมซึ่งเป็นเหตุ ซึ่งเขาไม่สามารถรู้ได้ว่า ก่อนจะตายกรรมไหนจะให้ผลที่จะทำให้เกิด

บุษบง และไม่เฉพาะในชาตินี้ด้วยใช่ไหมคะ

ส. ไม่ใช่เฉพาะชาตินี้ค่ะ

บุษบง เพราะฉะนั้นเหตุปัจจัยมีหลายทาง ไม่ใช่พูดเฉพาะในชาตินี้ว่า เราทำดีแล้ว แต่ทำไมอกุศลเกิดขึ้นขณะใกล้จะตาย

คำสาปแช่งของฤๅษี

บุษบง มีอยู่เรื่องหนึ่งที่ว่า พรหมณ์เขาสาปแช่งมนุษย์ว่า ขอให้คนนั้นมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ปฤชฌนอยากจะมี ซึ่งดิฉันชอบคำสาปแช่งนี้ แสดงว่าพรหมณ์ต้องรู้ว่า การมีสิ่งต่าง ๆ มากมายนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ดีใช่ไหมคะ จะเป็นอย่างนั้นหรือเปล่าคะ

ส. หลงติดมัวเมา

บุษบง แต่อย่างนี้หรือสาปแช่ง

ส. เพราะฉะนั้นเป็นอนุสติให้เราคิดว่า สิ่งที่เราต้องการนั้น แท้ที่จริงเป็นคำแช่งของฤๅษี

บุษบง เจ็บปวดมากค่ะ

ส. ยังต้องการอยู่ค่ะ เพราะฉะนั้นไม่มีใครมีอำนาจไปคิดละกิเลสหรือดับกิเลสถ้าปัญญาไม่เกิด ต่อให้พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงว่าอย่างนี้ ต่อให้ฤๅษีจะแช่งว่าอย่างนั้นก็ตามแต่ แต่ถ้าปัญญายังไม่เกิด ก็ยังต้องการสิ่งที่แช่งนั้นแหละค่ะ

สมุฏฐานของรูป

บุษบง รูปธรรมที่ทุกคนมีอยู่ จะประกอบด้วยเหตุที่เกิดมีด้วยกัน ๔ อย่าง คือ

๑. กรรม ๒. จิต ๓. อาหาร ๔. อุด

ส. อันนี้ชัดเจนขึ้นใหม่ว่า กำลังพูดเรื่องรูปที่ทุกคนมี ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ ต้องมีสมมุติฐาน ต้องมีธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดรูป พายุในทะเลหรืออะไร ๆ ก็ตาม ก็ต้องมีธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดทั้งนั้น สภาพธรรมทั้งหลายจะเกิดขึ้นมาเองตามลำพังลอย ๆ ไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นเรื่องของจิตก็เป็นเรื่องหนึ่ง มีสมมุติฐานให้เกิด เรื่องของเจตสิกก็มีปัจจัยให้เกิด

พอถึงเรื่องของรูป ต่างกับจิต ต่างกับเจตสิก แต่แม้กระนั้นรูปก็ต้องมีสมมุติฐาน คือ ธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดรูป ไม่ใช่รูปจะเกิดขึ้นมาได้เองลอย ๆ ถ้าพูดถึงสมมุติฐาน คือ ธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดรูปแล้วมี ๔ สมมุติฐาน คือ

๑. กรรม เป็นสมมุติฐานให้เกิดรูป รูปใดที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมมุติฐาน รูปนั้นชื่อว่า “กัมมชรูป”

๒. จิตเป็นสมมุติฐานให้เกิดรูป รูปใดที่เกิดเพราะจิตเป็นสมมุติฐาน รูปนั้นชื่อว่า “จิตตชรูป”

ถ้าได้ยินชื่อ กัมมชรูป ที่ไหน ให้ทราบได้ว่า รูปประเภทนี้ต้องเกิดเพราะกรรม อย่างเดียวเกิดจากอย่างอื่นเป็นสมมุติฐานไม่ได้

อีกประการหนึ่ง ก็คือ จิตเป็นสมมุติฐานให้เกิดรูป รูปใดที่เกิดเพราะจิตเป็นสมมุติฐานรูปนั้นชื่อว่า “จิตตชรูป” ถ้าได้ยินคำว่า จิตตชรูป ที่ไหน ให้ทราบได้ว่า รูปประเภทนี้ต้องเกิดเพราะจิตเป็นสมมุติฐาน เกิดเพราะกรรมไม่ได้ เกิดเพราะสมมุติฐานอื่นไม่ได้เลย รูปแต่ละรูปต้องมีแต่ละสมมุติฐาน คือ รูปหนึ่งก็มีสมมุติฐานหนึ่ง จะมีทั้ง ๔ สมมุติฐานไม่ได้

๓. อตุ ความเย็น ความร้อน เป็นสมมุติฐานให้รูปเกิดขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นรูปใดเกิดจากอตุ คือ ความเย็นความร้อน รูปนั้นชื่อว่า “อตุชรูป”

๔. อาหาร ได้แก่อาหารที่เรารับประทานเข้าไปทุกวัน ๆ เป็นสมมุติฐานก่อตั้งให้เกิดรูปด้วย รูปใดที่เกิดเพราะอาหาร รูปนั้นชื่อว่า “อาหารชรูป”

บุษบง วิภาณี เป็นจิตไปแล้ว กราบให้ท่านอาจารย์อธิบายกัมมชรูปด้วยคะ

ส. รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมมุติฐาน

บุษบง แค้นีหรือคะ

ส. ยกตัวอย่างได้ไหมคะ

ผู้ฟัง ก็ตัวเรานี่แหละ เราเกิดมาเพราะกรรม

ส. ตัวเรานี่ แยกออกไป โดยอากาศธาตุแทรกคั่นอย่างละเอียดยับ เป็นแต่
ละรูป จะมีรูปบางกลุ่มเกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน บางกลุ่มเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน
บางกลุ่มเกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน บางกลุ่มเกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน

จักขุปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป พวกปสาทรูปทั้งหมดเกิดเพราะ
กรรมเป็นสมุฏฐาน ภาวรูป สภาพที่ทำให้ปรากฏเป็นหญิงหรือชาย ก็มีกรรมเป็น
สมุฏฐาน

กว่าจะมาเป็น...เราคนนี่

ต้องเข้าใจตั้งแต่ขณะเกิด ที่เกิดมา คือ จิตเกิด ขณะแรกที่สุด ที่จะเป็นคนนี่
ต้องมีจิตเกิด และจิตนั้น คือ วิบากจิต คือ จิตซึ่งเป็นผลของกรรม เราทำกรรมเยอะมาก
ชาตินี้ก็เยอะ ชาติก่อนก็ไม่ทราบ อายุเท่าไร ทำกรรมมานาน้อยเท่าไร ทำกรรม
ร้ายแรงขนาดไหน อย่างไร ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ และกรรมทุกกรรม ก็มีโอกาสให้ผล
ตราบใดที่ยังมีสังสารวัฏฏ์ แต่เฉพาะกรรมหนึ่ง ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด กรรมทำให้วิบาก
จิตทำกิจปฏิสนธิ

ตัวกรรม คือ การกระทำเสร็จแล้ว หหมดแล้ว ดับแล้ว อาจจะเป็นเมื่อเช้านี้ เมื่อ
วานนี้ เดือนก่อน ปีก่อน ชาติก่อน แสนโกฏิกัปมาแล้วก็ได้ เป็นกรรมที่ได้กระทำแล้ว
แต่เป็นปัจจัยประเภทหนึ่งชื่อว่า “กัมมปัจจัย”

เพราะฉะนั้นให้เห็นว่า สภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ จะมีปัจจัย คือ สามารถทำให้
สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น อย่างกรรมที่ทำไปแล้ว ดับแล้ว หหมดแล้วก็จริง แต่จะเป็นกัมม
ปัจจัย ที่จะทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น ทำกิจปฏิสนธิเป็นครั้งแรก เราเลือกไม่ได้เลยว่า
ที่จะเกิดมาเป็นคนนี่ กรรมเราทำไว้อยู่เยอะมาก แต่กรรมหนึ่งทำให้เกิดมาเป็นบุคคลนี่ใน
ชาตินี้ ชาติก่อนก็เป็นผลของกรรมไหนก็ได้ ทำให้เกิดเป็นบุคคลหนึ่งในชาติก่อน จะมี

ลักษณะอย่างไรก็จำไม่ได้ แต่กรรมที่ทำมาแล้ว หลังจากที่เราตาย ก็จะเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเป็นอีกบุคคลหนึ่ง

เพราะฉะนั้นเราจะเป็นบุคคลนี้ ชั่วชาตินี้เท่านั้นเอง จะสุข จะทุกข์ จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ จะลำบาก จะมีเรื่องเดือดร้อนก็เฉพาะในชาติที่เป็นบุคคลนี้ จนกว่าจะสิ้นสุดของกรรมที่ทำให้เป็นบุคคลนี้ แต่ให้ทราบว่าในขณะที่จิตแรกที่เกิด กรรมทำให้วิบากจิตเกิดพร้อมกับเจตสิกที่เป็นวิบาก พร้อมกับรูปที่เกิดเพราะกรรมนั้นเป็นสมุฏฐาน

แสดงให้เห็นว่า ก่อนจะมาเป็นคนนี้ ในขณะจิตแรกที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น กรรมทำให้กัมมชรูปเกิด ๓ กลุ่ม เล็กมาก มองไม่เห็นเลย คือ ภาวะทสกะ มีความเป็นหญิงหรือเป็นชายในรูปนั้นเกิดแล้ว แล้วก็มียาทสกะ เพราะเวลาที่มีรูปเกิดขึ้น จะมีการกระทบ มีการรู้สึกกระทบสัมผัสกับกายปสาทอีกกลุ่มหนึ่ง แล้วก็มียัตถุทสกะ หรือวัตถุรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต

เพราะในภุมิที่มีขันธ์ ๕ จิตจะเกิดแยกกับรูปไม่ได้เลย ขณะนี้จิตกำลังเกิดขึ้นที่รูปแต่ละรูป ถ้าเป็นจิตเห็นก็เกิดที่จักขุปสาท ถ้าเป็นจิตได้ยินก็เกิดที่โสตปสาท และก็มีรูป ๆ หนึ่งซึ่งเป็นที่เกิดของจิตส่วนมาก เรียกว่า หทยรูป

ให้ทราบว่า รูปเกิดเป็นกลุ่ม ๆ รูปเกิดรูปเดียวไม่ได้ เพราะฉะนั้นตอนที่ปฏิสนธิจะมีรูป ๓ กลุ่มเล็ก ๆ ที่มองไม่เห็น ทั้ง ๓ กลุ่มเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน คือ กายทสกะ รูปที่มี ๑๐ รูปกลุ่มหนึ่งซึ่งมีกายปสาท อีกกลุ่มหนึ่งก็เป็นรูปที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูปซึ่งมีภาวะรูปอยู่ด้วย และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นรูป ๑๐ รูปรวมกันเป็นที่เกิดของจิตเป็นหทยทสกะ รวมเป็น ๓ กลุ่ม

นี่กว่าจะเป็นตัวเราที่นั่งอยู่ที่นี้ จากที่มองไม่เห็นเลย และเวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น จิตขณะหนึ่ง ๆ จะแบ่งเป็นขณะย่อย ๓ ขณะ ทั้ง ๆ ที่จิตเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก เกือบจะเรียกได้ว่า พอเกิด ก็ดับ แต่แม้กระนั้นก็ยังแบ่งขณะของจิตที่เกิดขณะหนึ่ง ๆ ออกเป็นอนุขณะ ๓ ขณะได้ว่า ขณะเกิด คือ อุปาทขณะ ขณะดับ คือ ภัคขณะ ระหว่างเกิดกับดับเป็นขณะที่ตั้งอยู่ คือ ยังไม่ดับไป ชื่อว่า ลูติขณะ

เพราะฉะนั้นจิตขณะหนึ่งจะมี ๓ ขณะย่อย คือ อุปาทขณะ จิตិขณะ และภังค
ขณะ แล้วเราก็ดลองคิดว่า ทำไมเราต้องมานั่งพูดถึงปฏิสนธิจิตขณะสั้น ๆ ขณะเดียว
และก็แบ่งออกเป็น ๓ ขณะย่อย ก็เพราะเหตุว่า กรรมที่ทำให้รูปเกิด ทำให้รูปเกิดทั้ง
๓ อนุขณะของจิต กว่าจะมาเป็นตัวเราเดี๋ยวนี้

และในขณะที่เป็นจิติขณะของปฏิสนธิจิต คือ ปฏิสนธิจิตยังไม่ดับ เพียงเกิดขึ้น
อุปาทขณะแล้ว ยังไม่ถึงภังคขณะ ในจิติขณะมีอุตุ หรือความเย็นความร้อน เตโชธาตุ
ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้เกิดรูปอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ทำให้ร่างกายของเราเจริญเติบโตขึ้น ไม่ได้มีแต่
เพียงรูปที่เกิดจากกรรม แต่มีรูปที่เกิดจากอุตุ หลังจากทีอุปาทขณะของปฏิสนธิจิตแล้ว
ในจิติขณะนั่นเอง จะมีอุตุชรูป

แต่แต่ละคนจะมีธาตุไฟที่ไม่เสมอกัน เป็นเหตุให้รูปที่เกิด ทั้ง ๆ ที่จะเป็นหญิงหรือ
ชายก็ตาม สูงต่ำ ดำขาวต่างกัน เพราะอุตุชรูป กัมมชรูปก็ทำให้เพียงจักขุประสาทเกิด
โสตประสาทเกิด ชิวหาประสาทเกิด ฆานประสาทเกิด กายประสาทเกิด พวกนี้ที่เกิดเพราะกรรม
เป็นสมุฏฐาน แต่ส่วนประกอบอื่นเกิดจากอุตุ

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า เราไม่มีทางเลือกเลยว่า เราจะเป็นอย่างนั้น หรือจะ
เป็นอย่างนี้ เพราะเหตุว่ากรรมจำแนก ทำให้ปฏิสนธิเป็นวิบากของกรรมหนึ่งกรรมใด
พร้อมกับกรรมนั้นทำให้กัมมชรูปเกิด ทั้ง ๆ ที่มองไม่เห็น เป็นแมวได้ไหมคะ ก็ไม่เห็น
เหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นลูกแมว ลูกสุนัข ลูกคน ลูกช้าง เพราะขณะที่ปฏิสนธิจิต
เกิด กัมมชรูปเล็กมากมองไม่เห็น แต่กรรมนั่นเองก็ทำให้รูปเกิด แล้วแต่ว่าจะเป็นรูป
คน รูปสัตว์ ก็ตามแต่ แล้วก็เจริญเติบโตมา จนกระทั่งมานั่งอยู่เดี๋ยวนี้ ที่นี้ มีทั้งรูปที่
เกิดจากกรรม มีทั้งรูปที่เกิดจากจิต มีทั้งรูปที่เกิดจากอุตุ มีทั้งรูปที่เกิดจากอาหาร

เพราะเรายังมีกิเลส

บุษบง ในขณะที่จิตเกิด มีอุปาทขณะ จิติ ภังคะ อุตุก็ไปเกิดตรงจิติขณะ

ส. อุดมมี เพราะเหตุว่าในกลุ่มทุกกลุ่มของรูป จะต้องมืธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม
อุดได้แก่ ธาตุไฟ เมื่อมีธาตุไฟ ก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดรูปอีกกลุ่มหนึ่ง คือ อุดมรูป
ไม่อย่างนั้นมิแค่ว่า หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นปสาทรูป โดมาอย่างนี้ไม่ได้

บุษบง ที่ท่านอาจารย์กล่าวถึงวัตถุรูป เป็นทหวัตถุ อันเดียวกันไหมคะ

ส. ค่ะ การฟังธรรมเพื่อการเข้าใจ เพื่อละ แต่ละนี้ไม่ใช่เราละ ปัญญาที่รู้
จึงจะละความไม่รู้ ข้อสำคัญที่สุด อย่าไปคิดละอะไรเลย ละความไม่รู้ พอเข้าใจแล้ว
ปัญญาเขาจะเจริญขึ้น แล้วทำหน้าที่ของเขาเอง

บุษบง อีกข้อหนึ่งที่บอกว่า พระพุทธองค์เห็นต่างจากที่เราเห็น หมายความว่า
ที่เราเห็นจะต้องเกิดแต่อกุศลหรืออกุศล แต่ถ้าเป็นพระองค์ ท่านจะเข้าใจ แล้วท่านจะไม่
มีกุศลหรืออกุศล

ส. พระอรหันต์ทุกองค์ไม่มีกิเลสเลย ทั้งปริยฐานกิเลส ทั้งวิติกมกิเลส
ทั้งอนุสัยกิเลส เรียกว่าไม่มีพืชเชื้อที่จะให้เกิดกิเลสใด ๆ ทั้งสิ้น มิฉะนั้นแล้วจะไม่ชื่อว่า
อรหันต์ ไม่ใช่ไปเรียกใครเอาตามใจชอบว่า คนนี้เป็นอรหันต์ คนนั้นเป็นอรหันต์ แต่
ต้องมีคุณธรรม คือ ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ถึงขั้นที่จะดับกิเลสหมดเป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้นเห็นมี แต่หลังจากเห็นแล้ว ไม่มีกุศล ไม่มีอกุศล แต่คนที่ไม่ใช่พระ
อรหันต์ ห้ามไม่ได้เลย ต้องเป็นกุศลหรืออกุศล อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะฉะนั้นอยู่ที่ตัว
กิเลส ถ้ายังมีอยู่ ก็จะเหมือนอย่างพระอรหันต์ไม่ได้

ทำอย่างไรจึงถึงจะบริสุทธิ์หมดจดถึงอย่างพระอรหันต์ ต้องมีปัญญา รู้ความ
จริงของธรรมที่กำลังปรากฏ จึงไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีกิเลสได้ ทั้ง ๆ ที่เห็น ก็ไม่มี
กิเลสเพราะรู้ความจริงของสิ่งที่เห็น

บุษบง อย่างที่กล่าวว่า เราทำกุศล อกุศล แล้วก็เป็นวิบาก

ส. ไม่ใช่จะเป็นวิบาก กุศล อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก

บุษบง ให้เกิดวิบากนี้คือ ตาเห็นรูป จมูกได้กลิ่น ไซ้ไหมคะ ที่นี้ถ้าเรามี
ปัญญาแล้ว วิบากก็ไม่มี ความหมายอะไรหรอก เพราะไม่ได้เป็นกุศลหรืออกุศล

ส. ปัญญาขั้นไหน

บุษบง หมายความว่า จริง ๆ แล้ว วิบากเขาก็เป็นอยู่อย่างนั้นแหละ เพราะกุศล หรืออกุศล เราถึงได้สร้างต่อไป แต่วิบาก ก็คือ วิบากขึ้นมาอย่างนั้น

ส. วิบากนี้ยับยั้งไม่ได้เลย หมายความว่าเมื่อมีเหตุ คือ กรรมที่ได้กระทำแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้วิบากจิตเกิด เราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดในโลกนี้ เราไม่ได้ตั้งใจจะเป็นคนนี้ แต่กรรมทำให้เราเกิดเป็นคนนี้ และกิเลสที่เราสะสมมา ก็ทำให้เราทำสิ่งซึ่งเราไม่ได้ตั้งใจจะทำตั้งหลายอย่าง เราไม่อยากให้เป็นอกุศล ไม่อยากให้กรรมอย่างนี้เกิดขึ้น แต่เพราะเรายังมีกิเลสอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำอกุศลทางกาย ทางวาจา

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของอนาคตา ซึ่งปัญญาจะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงขึ้น แล้วก็ละความยึดถือว่าเป็นตัวตนก่อน ให้ความจริงของสภาพธรรมว่า ธรรมเป็นธรรม

เมตตาหรือโลภะกันแน่

บุษบง ขอย้อนพูดถึงเมตตา เมื่อกี้່น้องเรียนถามว่า ที่ว่าเมตตา เป็นมิตร บางครั้งเราก็เป็นมิตรได้กับคนบางคนเท่านั้น

ส. ไม่ถูกค่ะ ก็เป็นของธรรมดา ๆ เหลือเกิน และที่ว่าเราเป็นมิตรกับคนบางคน ความจริงเป็นโลภะก็ได้ เรายกเพื่อน เป็นโลภะหรือว่าเป็นมิตร ถ้าเป็นมิตรแล้วก็เสมอกันได้กับคนอื่น

เกิดขึ้นเป็นไปเพราะกรรม

คุณหญิงณพรัตน์ ขอดูจากที่ปฏิสนธิแล้ว กรรมนี้จะมาอยู่ที่ภวังค์ ที่เป็นตัวเราอยู่ตลอดเวลา อันนี้ยังไม่ค่อยเข้าใจ ขอกราบทานอาจารย์ด้วยค่ะ

ส. ที่ว่าเป็นเรา เป็นนามธรรมกับเป็นรูปธรรม อย่าลืมว่า ไม่ใช่นามธรรมอย่างเดียวหรือรูปธรรมอย่างเดียว มีทั้งนามธรรมและรูปธรรมที่เรายึดถือว่าเป็นตัวเรา ถ้าพูดถึงวิบากซึ่งเป็นผลของกรรม ถ้าใช้คำว่า “วิบาก” แล้ว ต้องเป็นจิตและเจตสิก ไม่ใช่รูป วิบากเป็นจิตและเจตสิก ไม่ใช่รูป แต่รูปก็เป็นผลของกรรมด้วย

เพราะฉะนั้นกรรมให้ผล ๒ อย่าง คือ ทำให้นามธรรมเกิดและทำให้รูปธรรมเกิด ถ้าทำให้นามธรรมเกิด ก็คือ ทำให้วิบากจิตเกิด ถ้าทำให้รูปเกิด ก็คือ ทำให้กัมมชรูปเกิด เพราะฉะนั้นกรรมทำให้นามรูปเกิดทั้ง ๒ อย่าง

ถ้าพูดถึงจิตแล้ว หลังจากปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว นี่พูดถึงฝ่ายนาม ไม่พูดถึงรูป ภาวจิตเกิดเพราะว่ากรรม ไม่ได้เพียงทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดเท่านั้น ขณะเดียวไม่พอที่จะเป็นผลของกรรม น้อยมากเลย ถ้ากรรมไหนทำให้เพียงปฏิสนธิจิตเกิด ก็หมดเรื่อง ก็แยะนะคะ แต่กรรมยังทำให้ภวังคจิตเกิดต่อจากปฏิสนธิจิต เป็นภวังค์เกิดดับสืบต่อดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนี้ แม้ในขณะนี้เรานั่งอยู่ ระหว่างที่ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่มีการคิดนึก ภวังคจิตเกิดดับสืบต่อ ดำรงความเป็นบุคคลนี้อยู่ตลอด

เพราะฉะนั้นภวังคจิตก็เหมือนกระแสน้ำซึ่งไหลอยู่ตลอดเวลา เกิดดับ ๆ จนกว่าจะมีอารมณ์กระทบตา วาระจิตที่เห็น ก็เกิด จะเกิดโลภะ โทสะ โมหะ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ แล้วก็ดับสลายไป เกิดดับสืบต่อ จนกว่าจะถึงวาระที่เสียกระทบหู ก็มีการได้ยิน ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้ก็เป็นผลของกรรม

เพราะฉะนั้นให้ทราบว่า กรรมทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด แล้วดับไป แล้วกรรมก็ทำให้ภวังคจิตเกิด ดำรงภพชาติสืบต่อจากปฏิสนธิ แล้วกรรมก็ทำให้มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แสดงว่าส่วนหนึ่งของชีวิตเรา เกิดมาเป็นผลของกรรม เพราะเหตุว่าถ้าเราเกิดมา เป็นภวังคจิตอยู่เรื่อย ๆ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่ได้อดร้อนเลย ไข้ไหม เหมือนท่อนไม้ขยับเขยื้อนก็ไม่ได้ ถ้าเป็นภวังคจิต จะลุกเดินไปไหนไม่ได้เลยทั้งสิ้น

เหมือนคนที่นอนหลับสนิท นั่นคือ ภวังคจิต นอนนิ่ง ๆ ขยับเขยื้อนไม่ได้เลย จะมีการขยับเขยื้อนขณะใด ขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต ให้ทราบได้เลยว่า ต้องเป็นการรู้ อารมณ์ทางหนึ่งทางใด อย่างเวลาที่ฝันร้าย อาจจะมีการร้องเสียงดัง หรือขยับมือขยับเท้า ขณะที่ฝันนั้นไม่ใช่ภวังคจิต ถ้าเป็นภวังคจิต คือ ไม่มีการรู้อารมณ์อื่นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

เพราะฉะนั้นการที่เราจะรู้อารมณ์อื่นนอกจากภวังค์ ก็เพราะกรรมอีกนั่นแหละที่ทำให้เราต้องเห็นสิ่งนั้นบ้าง สิ่งนี้บ้าง แสดงให้เห็นว่า กรรมนี้มากมายเหลือเกิน กรรมที่ทำให้เกิด เป็นปฏิสนธิ เป็นผลของกรรม ก็กรรมหนึ่ง และกรรมระหว่างที่เกิดมาอย่างไม่ตาย ก็ทำให้เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง พวกนี้ ก็เป็นแต่ละกรรม ๆ ซึ่งเราไม่สามารถรู้ได้เลยว่า ขณะนี้เป็นผลของกรรมอะไร และต่อไปจะเป็นผลของกรรมอะไร แต่ให้ทราบว่า มีตา สำหรับเป็นผลของกรรม มีหูก็เป็นผลของกรรม มีจมูก มีลิ้น มีกาย พวกนี้เป็นผลของกรรมทั้งหมด เพื่อให้วิบากจิตเกิดขึ้น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

ปัญญาแค่นี้จะดับสังสารวัฏ

ศุกล ท่านอาจารย์ก็ได้พูดเรื่องกรรมและผลของกรรม และในฐานะที่เราได้เกิดมามนุษย์ ก็เป็นผลของกุศล ทุกคนเวลานี้เมื่อได้ฟังธรรมแล้ว ก็มีจิตโน้มไปเพื่อผู้ที่สุดของสังสาระ แต่กว่าจะถึงที่สุดของสังสาระ ก็คงเป็นเวลาอีกนานแสนนาน ที่นี้พูดถึงการสะสมระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้าพูดเรื่องกรรมและผลของกรรม เราก็น่าจะพิจารณาการกระทำที่เป็นบุญและบาป ให้เกิดความรู้สึกว่า ในชีวิตประจำวัน ถ้ายังทำบาปอยู่ โอกาสที่จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็คงจะแสนยาก

เพราะฉะนั้นจึงมีการพูดว่า ควรเจริญกุศลทุกประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี แต่ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา บางที่เราอยากจะทำดี แต่บางครั้งก็ทำไม่ได้ ก็เลยกลายเป็นเพียงความคิดเฉย ๆ ใช่มั้ยครับ ท่านอาจารย์

สมมติว่า เราตั้งใจจะทำ แล้วก็มีกรรมสะสมมาในอดีตที่จะนำไปสู่การทำดี การทำดีนั้นก็สำเร็จได้ แต่ถ้าสมมติว่า ในอดีตหรือสิ่งที่เราเคยสะสมมา เป็นการกระทำที่ไม่ค่อยเป็นประโยชน์หรือเป็นบาป ถึงแม้ว่าจะอยากจะทำดี ก็คงทำได้ไม่สำเร็จ

เพราะฉะนั้นท่านอาจารย์จะให้คำแนะนำอะไรบ้างไหมครับ

สุ. ไม่มีค่ะ มีแต่เรื่องให้เข้าใจค่ะ ให้เข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริง แนะนำไม่มีประโยชน์เท่ากับให้เข้าใจ แนะนำแล้ว ทำได้หรือทำไม่ได้ ใช่มั้ยคะ

แนะนำ ก็คือ คำแนะนำเท่านั้นเอง แต่ให้เข้าใจ ก็จะเป็นปัญญาของคนนั่นเอง นี่เรากำลังจะเข้าใจสิ่งที่แต่ละคนฟังแล้วก็สงสัย

ถ้ายังไม่เข้าใจชัด ก็ถามกันอีก ให้เข้าใจชัดเจน ไปซ้ำๆ ทีละเล็กทีละน้อย เพราะว่าเราจะเข้าใจทุกอย่างภายในวันเดียว เป็นไปไม่ได้ แต่ว่าคุณศุกลอยากจะหมดสังสารวัฏฏ์แน่หรือคะ

ศุกล ก็คงเป็นเพียงความคิดครับ

สุ. ไม่ควรจะคิดง่าย ๆ ว่า อยากจะหมด ในเมื่อความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น ต้องเป็นคนตรงจริง ๆ เราเพียงแต่เรียน ศีลธรรมเพื่อให้เข้าใจถูก สิ่งที่สำคัญที่สุดอย่าไปชวนขวายดับสังสารวัฏฏ์ เกินสติปัญญา เกินความสามารถ ที่ว่าปัญญาแค่นี้เอง แล้วจะไปดับสังสารวัฏฏ์ได้อย่างไร ดันชวนขวายไป ก็เพียงแต่การนึกคิดว่า อยากจะหมด อยากจะดับ ในเมื่อจริง ๆ แล้ว ไม่ใช่อย่างนั้น จริง ๆ แล้วก็ยังไม่รู้อะไร แล้วก็ศึกษาให้เข้าใจขึ้น แล้วปัญญาก็จะทำกิจของปัญญา ไม่ต้องเดือดร้อนใจใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเป็นเรื่องอบรมเจริญเหตุ คือ ปัญญาเสียก่อน

ศุกล เมื่อพูดถึงหนทางที่นำไปสู่การดับสังสาระ

สุ. ยังไม่ดับ เพราะว่ายังไม่เข้าใจ ให้เข้าใจสิ่งที่กำลังมี และค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไปเอง ทุกคนในที่นี้บอกว่าอยากจะดับสังสารวัฏฏ์ เหมือนกับหลดอกตัวเอง เดี่ยวก็ออกไปสนุก เดี่ยวก็ออกไปรับประทานอาหาร เดี่ยวก็ทำอย่างนี้ อย่างนั้น แล้วจะมาบอกว่าจะดับสังสารวัฏฏ์ เหมือนกับว่าคนอื่นเขาดับกันไปแล้ว เราก็เลยอยากจะดับบ้าง เหมือนแพชั่น แต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่อย่างนั้น ใครเขาดับได้ เพราะปัญญาของเขาเจริญจนกระทั่งถึงขั้นที่เห็นประโยชน์ และพร้อมที่จะดับได้ แต่สำหรับเราขั้นกระเตาะกระแตะ แล้วเราอยากไปดับสังสารวัฏฏ์ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

เพราะฉะนั้นอย่าพูดง่าย ๆ หรือคิดง่าย ๆ ว่า เราอยากจะเป็นอย่างนั้น หรือเราอยากจะทำอย่างนี้ เพราะมันง่ายเกินไป เหมือนกับความฝันหรือสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ไกลเกินไป เอาสิ่งที่เป็นไปได้ในชีวิตจริง ๆ คือ ขณะนี้เราไม่รู้เรื่องอะไร เราก็พยายามฟัง ศึกษาให้เข้าใจเรื่องนั้นขึ้น

และเมื่อเป็นปัญญา ปัญญาเขาก็จะทำหน้าที่ของปัญญา แต่ถ้าปัญญาไม่เกิด จะเอาอะไรไปทำหน้าที่ของปัญญา โลภะทำหน้าที่ของปัญญาไม่ได้เลย

ที่เก็บกรรม

คุณหญิงณพรัตน์ ที่บอกว่า “สถานที่เก็บกรรม” จากความรู้สึกของเรา เหมือนกรรมลอย ๆ อยู่ แต่ท่านอาจารย์บอกว่า มีสถานที่เก็บกรรม ยังไม่เข้าใจค่ะ

ส. จริง ๆ แล้ว กรรมไม่ใช่รูปเลย จะลอยก็ไม่ได้แน่ แต่กรรมหมายความว่า การกระทำ การกระทำได้แก่ เจตนา ภาษาไทยเราใช้คำว่า “เจต-ตะ-นา” แต่จริง ๆ แล้ว ภาษาบาลีใช้คำว่า “เจ-ตะ-นา” เขียนเหมือนกัน แต่ภาษาบาลีไม่ได้อ่านว่า “เจต-ตะ-นา” เพราะว่าไม่ใช้ ตัว ต เป็นตัวสะกด อ่านว่า “เจ-ตะ-นา” หมายความว่า สภาพธรรมที่จงใจ ตั้งใจ

เพราะฉะนั้นเจตนามี ๒ อย่าง จงใจหรือตั้งใจที่เป็นกุศลอย่างหนึ่ง จงใจหรือตั้งใจที่เป็นอกุศลอย่างหนึ่ง อย่างเราตั้งใจจะถวายเป็นกุศลเจตนา ตั้งใจสงเคราะห์คนพิการ คนไร้ญาติขาดมิตร คนป่วยต่าง ๆ คนขัดสน ขณะนั้นเป็นกุศลเจตนาทั้งสิ้น เพื่อให้คนอื่นได้รับประโยชน์สุข ขณะนั้นก็เป็นความจงใจ หรือเป็นความตั้งใจ เป็นนามธรรม เป็นเจตสิก ซึ่งเจตสิกตัวนี้ เจตนาเจตสิก ถ้าศึกษาโดยละเอียดแล้วจะทราบว่า เกิดกับจิตทุกขณะ

เพราะฉะนั้นเจตนาที่เป็นกุศลก็มี เจตนาซึ่งเป็นอกุศลก็มี เจตนาที่เป็นวิบาก คือ เป็นผลของกุศลอกุศลก็มี เจตนาที่เป็นกิริยาก็มี เพราะฉะนั้นฐานะหรือสภาพของเจตนาจะต่างกันตามฐานะหรือสภาพของจิต ถ้าเจตนาที่เกิดกับจิตของพระอรหันต์ ท่านก็มีเจตนาแสดงธรรมสงเคราะห์คนอื่น สันทนาธรรม แต่ถ้าเจตนาเป็นกิริยาหมายความว่า ไม่เป็นเหตุให้เกิดผล เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นฝ่ายดี ก็เป็นเจตนาที่เป็นเพียงกิริยา แต่ถ้าไม่ใช่พระอรหันต์แล้ว จะต้องมีเจตนาทั้งที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง วิบากบ้าง

เวลานี้จิตมี เจตสิกก็มี ไม่ปรากฏรูปร่าง สีสนัณณะ เสียง กลิ่น ให้รู้เลยว่า นี่เป็นจิต เพราะเหตุว่าเป็นแต่เพียงธาตุรู้ ถ้าใช้คำว่า “ธาตุรู้” ซึ่งเป็นนามธาตุ จะเห็นได้ว่า ต่างกับรูปธาตุ ถ้าเราจำแนกออก มีธาตุ ๒ อย่าง คือ รูปธาตุอย่างหนึ่ง นามธาตุอย่างหนึ่ง ถ้าเราสามารถเข้าใจความต่างกันของธาตุ ๒ ธาตุ จะทำให้เราเข้าใจชัดเจนถึงธรรมที่เป็นนามธรรม เพราะว่ารูปธาตุไม่ใช่สภาพรู้ แม้ว่าเราจะมองไม่เห็น อย่างเสียง เสียงนี้มีจริง ๆ จะไปกระทบสัมผัสจับเสียงไม่ได้เลย แต่เสียงปรากฏทางหู ให้รู้ว่าสภาพหรือธาตุนี้มี ไม่ใช่เป็นของเลื่อนลอย ไม่ใช่เป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่สิ่งที่มีนี้ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่งเท่านั้นเอง แล้วเป็นธาตุฝ่ายรูปธาตุด้วย เพราะเหตุว่า ไม่ใช่สภาพรู้

นี่ต้องแยก แม้แต่ความหมายของคำว่า นามธาตุกับรูปธาตุ โดยศัพท์จริง ๆ ว่า ถ้าเป็นรูปธาตุแล้ว ไม่ใช่ธาตุที่รู้อารมณ์ หรือรู้อะไร แต่ถ้าเป็นนามธาตุที่เกิดดับแล้ว ได้แก่จิตและเจตสิก เพราะฉะนั้น เจตนา ความจงใจ ก็เหมือนกับจิตซึ่งเป็นนามธาตุ ไม่มีรูปร่าง ไม่มีลักษณะ ไม่มีอะไรเลยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นความจงใจ ตั้งใจ เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นอนันตรปัจจัย ทันทีที่จิตและเจตสิกดับ จะเป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิด

เพราะฉะนั้นเจตนา คือ กรรม การกระทำที่ดับไปแล้ว ก็สืบต่อสะสมในจิตขณะต่อไปที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้การกระทำใด ๆ ทั้งหมดที่ได้ผ่านไปแล้ว ก็สะสมสืบต่ออยู่ในจิตแต่ละขณะ ซึ่งก็เกิดดับสืบต่อกัน จึงกล่าวว่า เป็นที่เก็บที่นิรภัยที่สุด คือ ไม่มีอะไรที่จะไปแตะต้อง แดดดมอะไรก็ไปแผ้วพานไม่ได้เลย เพราะเก็บอยู่ที่จิต ช่วงขณะที่เกิดแล้วดับ เกิดแล้วดับ เกิดแล้วดับ เร็วกว่าที่ใครจะไปกระทบสัมผัสได้ทั้งสิ้น และถึงจะกระทบสัมผัสก็ไม่ได้อยู่ดี เพราะเหตุว่าเป็นนามธรรม จึงกล่าวว่าเป็นที่เก็บที่ปลอดภัยที่สุด

คุณหญิง จิตทุก ๆ ขณะเก็บกรรม

ส. ทั้งหมดเลย สืบต่อจากขณะหนึ่งไปอีกขณะหนึ่ง

คุณหญิง เป็นปัจจัยต่อกันไปเรื่อย ๆ หรือคะ

ส. ค่ะ ต่อกันไปเรื่อย ๆ ไม่สูญหายเลย เพราะฉะนั้นพร้อมที่สุกงอมเมื่อไร ให้ผลเมื่อนั้น ทำให้วิบากจิตเกิดได้ทั้งนั้นเลย เหมือนต้นไม้ที่มีลูก บางลูกก็

อ่อน บางลูกก็แก่ แล้วแต่ลูกไหนจะให้ผลเมื่อไร ฉันทใด กรรมที่สะสมไว้ในใจก็แล้วแต่ว่า พร้อมสุกงอมเมื่อไรที่จะให้ผล ก็ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น

คุณหญิง คือ งง ๆ คล้ายกับจิตดวงเดียวเก็บไว้ได้อย่างไร แต่เป็นปัจจัยที่ต่อกันไป

ส. เกิดดับ เกิดดับสืบต่อกัน เพราะฉะนั้นก็แลกรรมกันไม่ได้เลย ส่งทางไปรษณีย์ก็ไม่ได้ เพราะว่าแต่ละคนก็มีจิตของตัวเองซึ่งเกิดดับสืบต่อโดยสิ่งที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย

วิบากทางใจ

ผู้ถาม วิบากจะเกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ทางใจนี้จะไม่เรียกว่าวิบากที่เกิด แต่ทำไมตทาลัมพนจิตไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง

ส. เพราะเหตุว่าไม่ได้ปรากฏเหมือนทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่นพวกนี้ สำหรับคนที่เรียนแล้วกล่าว แต่คนที่ไม่ได้เรียนเลย มากล่าวถึงตทาลัมพนะ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร

เนกขัมมะ

คุณหญิง ไม่ค่อยเข้าใจคำว่า “เนกขัมมะ”

ส. เนกขัมมะ คือ ออกจากกาม ออกจาก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นมีข้อความที่กล่าวว่า เป็นเนกขัมมะ ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นเราก็ไม่ติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ที่นี้การออก ออกด้วยกายได้ อย่างการบรรพชาอุปสมบท ก็ออกจากเพศคฤหัสถ์สู่เพศบรรพชิตซึ่งเป็นการสละรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ให้ทราบว่าเนกขัมมะเป็นการออกจากกามทั้งหมด จะโดยวิธีไหนก็ได้

ธรรมต้องเป็นเรื่องละและเรื่องรู้

บุษบง เวลาที่ทางตาเห็นรูป และต้องมีภวังคจิตคั่น แล้วท่านอาจารย์ก็กล่าวว่าต้องมีมโนทวารที่รู้อารมณ์เดียวกับทางตา อันนี้ถูกไหมคะ และถ้าสติเกิดขึ้นมาต่อจากนั้นจะต้องเป็นมโนทวารที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นจุมูกได้กลิ่นไม่ได้ จะต้องเป็นมโนทวารเกิดต่อจากทางมโนทวารอีกทีหนึ่ง จะถูกหรือเปล่าคะ

ส. ขณะที่สติเกิด จะเกิดได้ทั้ง ๖ ทวารค่ะ

บุษบง ใช่ค่ะ จะต้องเกิดทั้ง ๖ ทวาร แต่ดิฉันเรียนถามว่า จะต้องต่อจากมโนทวาร

ส. มโนทวารก็เป็นมโนทวารอยู่แล้ว ทำไมต้องต่อ สติก็เกิดทางมโนทวารได้

บุษบง เกิดตอนที่ไปรู้อารมณ์เดียวกับตาเลยหรือ

ส. สติเกิดได้ ทั้ง ๖ ทวาร

บุษบง ก่อนจะมาเรียนธรรมกับท่านอาจารย์ ก็ไปนั่งสมาธิ จนมีความรู้สึกว่าร่างกายของเราแหลกละเอียด บดเหมือนหมูสับเลย ก็ตกใจมาก คิดว่าได้ภยญาณวิปัสสนาญาณที่ ๖ แล้ว นี่กว่า เห็นรูปนามเป็นภย แล้วเรียนถามอาจารย์ผู้ฝึก ท่านบอกว่า อย่างนี้ดีมากเลย ไปไกลแล้ว เพราะเห็นรูปนามไม่มีตัวมีตนแล้ว ดิฉันก็ร้องไห้ว่า ตัวเราทำไมจึงถูกสับเป็นหมูสับอย่างนั้น พอถึงเดี๋ยวนี้ก็เข้าใจว่า การไปทำอย่างนั้นมีแต่จิตฟุ้งซ่าน ไม่ได้เกิดปัญญาเลย ก็เลยหันมาสนใจที่ท่านอาจารย์สอน แต่ผลสุดท้ายดิฉันได้ประกาศนียบัตรมาใบหนึ่ง

ส. เห็นไหมคะ เพื่ออะไร ประกาศนียบัตรเพื่ออะไร ไม่ใช่เรื่องละ และไม่ใช่เรื่องรู้ เป็นเรื่องโลภะทั้งหมด

บุษบง ก็ต้องกราบเท้าท่านอาจารย์ที่สอนให้รู้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว แต่จะทำได้แค่ไหนก็เป็นเรื่องที่แล้วแต่บุญแต่กรรม

ส. ค่อย ๆ สะสมอบรมปัญญา เป็นหน้าที่ของปัญญาทั้งหมด ถ้าปัญญาไม่มี ต่อให้เราอยากจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ได้

ถูกกิเลสเฝ้าอยู่โดยไม่รู้ตัว

คุณหญิง ท่านอาจารย์เขียนบอกว่า “ ความคิดของตัวเองกำลังหลอกตัวเอง อยู่ ตัวเองกำลังถูกหลอก ” ดิฉันก็เลยหัวเราะออกมา ที่ดิฉันโกรธเขา ๓ วัน เพราะ ความคิดของดิฉันทั้งหมด ทั้งโทษะ ทั้งมานะ ดิฉันได้สติ เพราะได้มาทราบธรรมอันนี้ ตรงกับที่คุณบงพูด แต่แล้วก็คิดว่า เพื่อนอีกหลายคนที่เกิดโทษะหรือมานะขึ้น จาก เหตุการณ์ต่าง ๆ กัน

อย่างดิฉันนี่ รักคุณยาย มาว่าคนที่เรารักไม่ได้ ผู้ที่ว่าเป็นผู้ที่ดิฉันอุปการะ เพราะฉะนั้นมันหนัก แต่ดิฉันไม่ได้ว่ากล่าวเขาเลย เป็นแต่เพียงคิดอยู่ในใจ ๓-๔ วัน คิดแล้ว คิดอีก คนนี้ไม่มีความกตัญญู ดิฉันจะตัดเงินเดือน คือ กุศลที่ทำไว้ให้หมดไป เลยเพราะกิเลสอันนี้ พอมาได้อันนี้ ความคิดของเราเอง คิดถึงคุณยายตั้ง ๗๐ ปี มาแล้ว ก็ยังไปโกรธเขา เขาเองไม่รู้สึกรู้สึกละ ดิฉันก็พูดดีกับเขา และให้เงินเขาอย่าง เก่า เพราะดิฉันเข้าใจแล้วว่า อันนี้เป็นความคิดของดิฉัน ที่ดิฉันหลอกตัวเอง ขอกราบขอพระคุณค่ะ

ส. ที่จริงแล้วจะเห็นขณะจิตที่ต่างกันมาก เวลาที่หลงโกรธ หลงคิด ๓ วัน เป็นทุกข์แค่ไหน และขณะนั้นเป็นอกุศลจริง ๆ คือ อกุศลทำให้เป็นทุกข์ เป็นของ ธรรมดา หมายความว่า เรามีเหตุปัจจัยที่จะเกิดก็เกิด เราจะได้เห็นว่า ไม่อยู่ในอำนาจ บังคับบัญชา ตั้ง ๓ วันไม่จบ บทจะจบก็เพียงข้อความนิดหน่อย และขณะที่เกิดความ เข้าใจขึ้น ต่างต่างกับขณะที่เป็นทุกข์เสียนี้กระไร เวลาที่เป็นทุกข์เพราะความโกรธ ขณะนั้นต้องเป็นทุกข์มากที่โกรธ คนโกรธจะชื่อว่า เป็นสุข ไม่ได้ เพราะเหตุว่าขณะนั้น มีการเผาผลาญสภาพของจิต จิตใจถูกเผาผลาญ แม้แต่ที่เกิดของจิตก็ถูกเผาผลาญ ด้วย หทัยวัตถุถูกบีบคั้นเพราะเหตุว่า เป็นสภาพที่เป็นทุกข์จริง ๆ ตรงกันข้ามกับ ขณะที่หมดทุกข์ หมดเรื่องคิด แล้วก็เกิดความเข้าใจขึ้น

นี่คือ ผลที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณา ไม่ว่าหลังจากปริณิพพานไปแล้ว นานสักเท่าไรก็ตาม พระธรรมก็ยังเกื้อกูลบุคคลผู้เข้าใจ และปฏิบัติธรรมให้มีความสุข ขณะใดที่เราเป็นทุกข์มาก ๆ สติปัญญาเกิด ระลึกรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แม้

ชั่วขณะ รู้แล้วว่า ขณะนั้นไม่มีเรา เป็นแต่สภาพธรรมอย่างหนึ่ง นี่คือ ช่วยให้ทุกคนพ้นทุกข์

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคจะช่วยให้ทุกคนพ้นทุกข์ตามลำดับขั้น แม้เพียงมีการอ่านพบ และมีการตรึกระลึกได้ ขณะนี้ก็ช่วยให้พ้นทุกข์แล้ว แต่ก็ยังมีความเป็นเรา

เพราะฉะนั้นถ้าจะช่วยให้พ้นทุกข์ได้จริง ๆ เมื่อปัญญาเกิดขึ้น และเห็นความจริงว่า ไม่ใช่เรา จะเบาบางกว่านั้นไปอีกสักแค่ไหน ซึ่งแต่ละคนก็คงจะถึงจุดนั้นวันหนึ่ง

เพราะมีการคิดนึกหลังเห็น

ศุกล เวลาที่เรามีการสังเกตว่ารูปทางตามีลักษณะ คือ เป็นสี โดยยังไม่ต้องคิดว่า เป็นสีใดสีหนึ่ง แต่สีที่ปรากฏขณะนี้ เป็นการคิดนึกเสียมากกว่าที่สติจะเกิด จะมีการพิจารณาว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นรูป เสียงที่ปรากฏทางหูเป็นรูป กลิ่นที่ปรากฏทางจมูกเป็นรูป ถ้าสมมติว่าขณะที่สติยังไม่เกิด ก็ต้องเป็นไปกับความคิดทั้งหมดเลย ท่านอาจารย์คิดว่า สิ่งที่จะช่วยให้เราเข้าใจสภาพของปรมัตถธรรม จะมีการพิจารณาหรือสังเกตอย่างไรครับ

ส. คือ เมื่อก็ที่ว่า พอเห็นแล้วเป็นสีต่าง ๆ ความจริงแล้วก็ดูเหมือนว่า เราก็ไม่ได้นึกถึงสีด้วยซ้ำไป เวลาเห็น ไม่ได้นึกถึงสีเลย เห็นเท่านั้นใช่ไหม เรายืนหรือแปล่าว่า เรากำลังเห็นสี แต่มีเห็นแน่ ๆ และก็มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น แต่เราไม่เคยรู้จักเลยว่า สิ่งที่ปรากฏให้เห็น จริง ๆ แล้ว คืออะไร

นี่คือ สิ่งทีอวิชชาที่อยู่ตั้งแต่เกิด เพราะเหตุว่าเมื่อเห็น ก็ไม่รู้ในสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ เวลานี้ใครจะมาบอกหรือจะถามกันถึงสิ่งที่ปรากฏทางตา ทั้ง ๆ ที่กำลังมีอยู่ เวลานี้ว่าเป็นอะไร พอบอกว่าเป็นสี ก็เลยรู้สึกว่ามีสีต่าง ๆ แล้วพอบอกว่านึกถึงสี ก็เลยคิดถึงสีต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น นี่เป็นของที่แน่นอนที่สุด

ขณะนี้เราเป็นคนที่ยังไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น กำลังเริ่มที่จะรู้ และก็รู้ด้วยตัวของเราเองจริง ๆ ค่อย ๆ เข้าใจจริง ๆ ว่าในขณะที่เห็น มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น แค่นี้

ยังไม่ต้องนึกถึงคำว่า “สี” ยังไม่ต้องนึกถึงคำว่า “รูปร่างสัณฐาน” หรืออะไรเลย แต่เวลานี้ มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น นี่ถูกไหม สำหรับทุกคนที่กำลังเห็น แค่นี้ก่อน ยังไม่ต้องนึกถึงสี ไม่นึกถึงแสง ไม่นึกถึงอะไรทั้งนั้น มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ต้องเป็นของจริง เราไม่ได้ฝัน หรือเราไม่ได้นึก แต่ว่ามีสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ ให้เห็น แต่ไม่รู้จัก ไม่เข้าใจสิ่งที่ปรากฏให้เห็น เพราะว่ายากมากที่จะเข้าใจให้ตรงจริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นทางตาเท่านั้น ที่จะละการยึดถือว่าเป็นคน เป็นวัตถุ เป็นโลก เป็นดาว เป็นพระอาทิตย์ ยากเหลือเกิน เพราะเหตุว่าในความรู้สึกหรือในความทรงจำของเรา พอเห็น ตั้งแต่เล็กมา เราก็ค่อย ๆ เริ่มรู้จักสิ่งที่ปรากฏโดยรูปร่างสัณฐานต่าง ๆ จนกระทั่งมันฝังลึกอยู่ในใจของเราว่า มีสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นแน่นอน นี่คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในหัวใจ ในจิต ในใจ สืบต่อกันมาเรื่อย ๆ แม้จนในขณะนี้

เพราะฉะนั้นไม่ใช่แต่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว ชาติก่อนก็อย่างนี้แหละ และชาติก่อนก็ไม่ใช่ชาติเดียว เพราะฉะนั้นชาติก่อน ๆ ก็อย่างนี้แหละ

เพราะฉะนั้นที่จะให้เห็นว่า สิ่งทีปรากฏทางตาที่มีจริง เราควรจะเข้าใจให้ถูกต้อง คำว่า “ถูกต้อง” ที่นี้ ก็คือว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง มีจริง ๆ และปรากฏเมื่อกระทบกับตา คือ จักขุุปสาทเท่านั้นเอง สิ่งทีปรากฏทางตาในขณะนี้จึงปรากฏได้ มิฉะนั้นแล้วไม่มีทางเลย

นึกถึงคนตาบอด ไม่มีทางเลยที่จะเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะอะไร เพราะไม่มีจักขุุปสาท เพราะฉะนั้นสำหรับเขา สิ่งทีปรากฏทางตาในขณะนี้ไม่มี สำหรับเราก็เหมือนกัน ถ้าเกิดตาบอดในขณะนี้ สิ่งทีกำลังปรากฏทางตาขณะนี้ ก็ไม่มี แต่เพราะตาไม่บอด กรรมทำให้จักขุุปสาทเกิด แล้วก็ดับ แม้ว่าจะเร็วสักเท่าไรก็ตาม กรรมก็ยังทำให้จักขุุปสาทเกิดอีก ดับอีก เกิดอีก ดับอีก อยู่เรื่อย ๆ เพื่อกระทบกับสิ่งที่สามารถกระทบกับจักขุุปสาทได้ ซึ่งหมายความว่าถึงสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ปรากฏเพราะกระทบกับตา จึงได้ปรากฏ

นี่คือ ความจริง ซึ่งสั้นมาก และเร็วมาก ที่จะรู้ว่า แท้ที่จริงแล้ว ลักษณะนี้เป็นแต่เพียงสภาพธรรมทีปรากฏ เมื่อกระทบกับจักขุุปสาท ก็ต้องพังไป จนกว่าความ

เข้าใจจะเพิ่มขึ้นจริง ๆ จากขั้นฟังแล้วพิจารณาว่า จริงนะ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ปรากฏ แล้วเราก็นึกเอา นึกเป็นคนนั้น นึกเป็นคนนี้ นึกเป็นสถานที่นั้น นึกเป็นสถานที่นี้จากสิ่งที่ปรากฏทางตา

แสดงว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างหนึ่ง และความคิดนึกของเราเป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราทุกคนจะหลับตาเวลานี้ เราจะนึกเรื่องอะไรก็ได้ทั้งหมด แต่จะไม่ปรากฏเหมือนกับสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้

เพราะฉะนั้นต้องแยกให้ออก สภาพธรรมแต่ละขณะจิต คือ ช่วงหนึ่งขณะที่เกิดขึ้น แล้วก็ดับ ซึ่งพระอรหันต์ทั้งหลายท่านต้องประจักษ์ ถ้าท่านไม่ประจักษ์แล้ว ก็เหมือนกับปุถุชนธรรมดา ซึ่งเห็นแล้ว ยังเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ยังไม่สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้นเราก็ต้องฟังแล้ว ฟังอีก ฟังไปจนไม่รู้ว่าจะเบื่อหรือไม่เบื่อ สิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏ เพราะกระทบกับจักขุปสาทช่วงเวลาเล็กน้อย และก็สภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งมีจริง เพียงปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้นหน้าที่ของการอบรมเจริญปัญญา ก็คือว่า ค่อย ๆ ทั้งความเป็นสัตว์บุคคล หรือความคิดนึกจากสิ่งที่กำลังปรากฏ ว่าคนละขณะ ความคิดนึก ก็จริงว่ามีคน มีสัตว์ เป็นความคิดนึก นั้นจริง แต่ไม่ใช่ขณะเห็น นี่ต้องแยกออก สภาพธรรมที่เป็นจริงขณะเห็นก็คือ เห็น หลังจากนั้นก็คือ คิดนึก ไม่ใช่ไม่มีการคิดนึก มีการคิดนึกหลังเห็น

เพราะฉะนั้น เพราะไม่แยกจิตซึ่งเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วมาก ก็ทำให้มีความทรงจำว่า ยังมีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคลอยู่ แต่ถ้าแยกออกเป็นจิตแต่ละขณะ ซึ่งเกิดขึ้นรู้ อารมณ์ คือ สิ่งที่ปรากฏให้จิตรู้ที่ลักษณะเท่านั้นเอง แล้วก็ดับไป ก็ไม่มีอะไรเหลือ

ถ้าประจักษ์จริง ๆ ว่า ขณะเมื่อไหร่ ก็ดับแล้ว ขณะที่เห็นในขณะนี้ ก็กำลังดับ ขณะที่ได้ยินนี้ ก็ดับ จะมีอะไรเหลือ นอกจากมีเหตุปัจจัยทำให้สภาพธรรมเกิดอีก และก็ปรากฏสั้น ๆ แล้วก็ดับไป

มีจริงเพราะมีลักษณะปรากฏ

ศุกล ผมเคยได้ฟังการสนทนาบอกว่า สภาพธรรมที่ปรากฏนั้น จะปรากฏต่อเมื่อเป็นสติปัฏฐาน แต่จริง ๆ แล้ว ถ้าเป็นสภาพธรรมก็ไม่ต้องไปรอให้เป็นสติปัฏฐาน หรือไม่เป็นสติปัฏฐานใช่ไหมครับ หมายความว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏ ก่อนการคิดนึก เป็นเรื่องเป็นราวต่อไป อย่างนั้นใช่ไหมครับ

สุ. ถ้าใช้คำว่า “สภาพธรรม” หมายความว่า ต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งมีภาวะที่เป็นธรรม ภาวะซึ่งเป็นธรรมก็คือ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ใคร แต่เป็นธรรม เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งมีจริง ๆ ฉะนั้นถ้าใช้คำว่า “สภาวะธรรม” หรือ “สภาพธรรม” ก็หมายความว่าถึงสิ่งที่มีจริง และสิ่งที่มีจริงนั้น ก็มีลักษณะปรากฏให้รู้ได้ว่า สิ่งนั้นมี อย่างถ้าเราพูดถึงเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตา มีสภาวะลักษณะปรากฏให้เห็น นี่คือสิ่งที่มีจริง ไม่ใช่เราพูดถึงสิ่งที่ไม่มี แล้วไปนั่งค้นคว้าหาที่ไหน

เพราะฉะนั้นสภาวะธรรมเป็นสิ่งที่จริง ถ้าเราเชื่อว่า เราเกิดมาจริง ๆ มีตาจริง มีหูจริง มีจมูกจริง มีลิ้นจริง มีกายจริง มีใจจริง ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นธรรมทั้งหมด แม้แต่เสียงก็เป็นธรรม กลิ่นก็เป็นธรรม ชีวิตจริง ๆ ทั้งหมด ถ้าไม่มีธรรมหรือสภาวะธรรมเกิดขึ้นปรากฏแล้ว จะมีไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้นทุกอย่างเป็นธรรม แต่ไม่รู้ว่าเป็นธรรม ธรรมก็ยังเป็นธรรม ใครจะรู้หรือไม่รู้ ธรรมจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ จิตเป็นจิต คือ เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตาคือเห็น ทางหูคือได้ยิน ทางจมูกคือได้กลิ่น ทางลิ้นคือลิ้มรส ทางกายคือกระทบสัมผัส ทางใจคิดนึก นี่คือ สิ่งที่มีจริง สภาพของจิตเป็นอย่างนี้ ใครจะรู้หรือไม่รู้ จิตกำลังทำงาน คือ เห็นในขณะนี้ จิตกำลังทำงาน คือ ได้ยินในขณะนี้ นี่ คือ สภาวะ นี่คือธรรม ซึ่งใครจะรู้หรือไม่รู้ สภาพธรรมก็เป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้นไม่ใช่เพราะความไม่รู้ของเรา จึงไปเปลี่ยนแปลงสภาพธรรม สภาพธรรมเป็นสภาพธรรมอยู่เสมอ แล้วแต่ว่าปัญญาจะเกิดขึ้นรู้ความจริงของสภาพธรรมหรือไม่รู้ว่าเป็นธรรม

เพราะความรู้ยังไม่พอ

ศุกล ท่านอาจารย์เคยพูดในการบรรยายเสมอว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้น แล้ว ก็ดับ รูปธรรมที่ปรากฏก็ดับ นามธรรม คือ จิตที่รู้ ก็ดับ ทำให้ผู้ฟังส่วนมากคิดว่า มันดับจริง ๆ หรือเปล่า ก็เลยพยายามสังเกตว่า สภาพธรรมที่เกิดขึ้น มันเกิดดับอย่างไร แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว ความรู้ที่ควรเป็นไปตามลำดับ ควรรู้อะไรก่อนถึงจะรู้เรื่อง การเกิดดับครับ

สุ. เวลาฟังแล้วเข้าใจจริง ๆ หรือเปล่าว่า สภาพธรรมเกิดดับ ยังไม่ต้องไป ประจักษ์แจ้ง เพียงแต่พิจารณาจริง ๆ ว่า ถ้าเราย่อชีวิตจากชาติหนึ่งมาเหลือเพียง ขณะจิตเดียว ทีละ ๑ ขณะนี้ ถูกหรือผิด คือ เราคิดถึงชีวิตเราว่ายาวมาก เป็นหลายปี แล้วก็มาเป็นหลายเดือน เป็นหลายวัน เป็นหลายนาที่ เป็นหลายวินาที ย่อให้สั้นลง กว่านั้นอีก ก็คือว่า ช่วงขณะจิตเดียวจริง ๆ เพราะเหตุว่าสภาพรู้หรือธาตุรู้ คือ จิตเกิดขึ้น จึงรู้ ถ้าจิตไม่เกิด จะมีการรู้อะไรไหม ถ้าจิตไม่เกิดขึ้นเห็น การเห็นก็ไม่มี ถ้าจิตไม่เกิดขึ้นได้ยิน การได้ยินก็ไม่มี

เพราะฉะนั้นต้องทราบลักษณะของสภาพธรรมว่า สภาพธรรมที่เราพูดบ่อย ๆ ว่า เป็นปรมาัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีจริง และใครก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลง ลักษณะของสภาพธรรมได้ สภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรมมี ๔ อย่าง คือ ๑. จิต ๒. เจตสิก ๓. รูป ๔. นิพพาน แค่นี้

แต่เราต้องเข้าใจให้ชัดเจน ให้ถูกต้องว่า จิตซึ่งเป็นสภาพรู้ เกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ สภาพรู้ ลักษณะรู้ของธาตุรู้ อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ สำหรับแต่ละคน จะมี ๒ ขณะซ้อนกันไม่ได้เลย จิตแต่ละคนก็คือจิต ๑ ขณะ หรือ ๑ ดวง ๑ ประเภท เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป การดับของจิตขณะก่อน ก็เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น ที่เรานั่งอยู่ที่นี่ ที่เรายังไม่ตาย เพราะจิตขณะก่อนดับ แล้วเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไป เกิด จิตขณะต่อไปนั้นก็ดับ และจิตขณะนั้นก็เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปนั้นเกิดทีละ ๑ ขณะจริง ๆ

เข้าใจจริง ๆ อย่างนี้ใหม่ ถ้าเข้าใจจริง ๆ อย่างนี้ ก็ไม่มีข้อสงสัยเรื่องจิตเกิดขึ้น แล้วดับไป การฟังธรรมจะไม่พ้นจากเรื่องจิต เจตสิก รูป จะไม่พ้นจากสภาพธรรมในขณะนี้ เราจะฟังมากน้อยอย่างไร ก็คือ เรื่องของจริง ซึ่งการฟังแต่ละครั้ง ก็ทำให้มีการพิจารณาแยกคายขึ้น ละเอียดขึ้น ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แม้ในขั้นฟัง ความเข้าใจก็เพิ่มขึ้น และเมื่อความเข้าใจขั้นฟังเพิ่มขึ้น ก็ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องของสังขารชั้นที่ปรับปรุงแต่งให้สติระดับขั้นต่อไปเกิดขึ้น แต่ต้องอาศัยการฟัง

เพราะฉะนั้นการที่ใครจะประจักษ์ลักษณะที่เกิดดับของจิต เจตสิก รูปจริง ๆ ต้องเพราะปัญญา ถ้าไม่มีปัญญาแล้ว ไม่มีทาง ฟังนิดเดียวแล้วไปพยายามประจักษ์การเกิดดับของจิต เป็นไปไม่ได้ ต้องขึ้นอยู่กับความเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจว่า เป็นธรรม แล้วก็เข้าใจละเอียดขึ้น จนกระทั่งเห็นจริง ๆ ว่า เป็นธรรมแต่ละอย่าง และก็จะมีเราในขั้นของการฟัง แต่จะต้องประจักษ์แจ้งถึงการเกิดดับของจิตในวันหนึ่ง ซึ่งต้องประจักษ์แจ้งได้ เพราะว่าจิตกำลังเกิดดับ แต่ที่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง ก็เพราะเหตุว่า ความรู้เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ยังไม่พอ ยังน้อยมาก เพราะฉะนั้นก็ฟังต่อไป จนกว่าจะเข้าใจขึ้น

ปัญญาต้องรู้ว่า...ไม่รู้อะไร

ศก การศึกษาในพระพุทธศาสนาเท่าที่ผมสังเกตแล้ว ถ้าเรามีความเข้าใจ โดยการศึกษา ก่อน ก็จะไปสู่การคิด การพิจารณา แต่โดยปกติแล้ว ชีวิตของเรา อยู่กับความคิดตลอดเวลาเลย เพราะฉะนั้นสังเกตดูว่า เวลาที่บอกว่าสติระลึก มักจะคิดมากกว่าระลึก ผมไม่ทราบว่าคุณอื่น ๆ จะเป็นอย่างไรหรือเปล่า

ส. ยังไม่ต้องรีบระลึกก็ได้เนอะคะ เอาเข้าใจคะ เพราะว่าโดยมาก ถ้าไปที่อื่น ก็จะบอกให้ทำสติ ให้นั่ง ให้รู้ให้ได้ ให้ประจักษ์การเกิดดับ หรืออะไรอย่างนั้น แต่นั่นไม่ใช่คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย เพราะว่าเหตุว่าคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นไปตามลำดับขั้น คือ ขั้นฟัง ฟังให้เข้าใจเสียก่อน

ให้เข้าใจจริง ๆ และให้เข้าใจความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมทั้งหมด สัพเพ ธัมมา อนัตตา นี่ไม่เว้นเลย

ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ไม่มีใครสามารถสร้างหรือทำให้สภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นได้ สิ่งที่เราเคยยึดถือว่าเป็นเรา เป็นตัวเรา เป็นใจเรา ไม่ใช่ของเราเลย แต่เพราะความไม่รู้จึงคิดว่าเป็นของเรา ใจเรา ทำไมบังคับไม่ได้ บังคับให้ฉลาด ให้มีสติ ให้มีปัญญา ก็บังคับไม่ได้หมด บังคับให้ได้ยินแต่เสียงชมหรือเสียงเพราะ ก็บังคับไม่ได้ บังคับให้คิดนึกในทางกุศล อย่าโกรธ อย่าโลภ อย่ามานะ อย่าริษยา ก็บังคับไม่ได้

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า ไม่มีทางเลยที่จะมีอรรถาที่จะไปบังคับสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาได้ มีทางเดียว คือ ต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตามความเป็นจริง เช่น อวิชชา ได้ยินบ่อย เป็นสภาพที่ไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ หรือธรรมตามความเป็นจริง บางแห่งจะใช้คำว่า “โมหะ” หลง ที่นี้คือ ไม่รู้ความจริงนั่นเอง

เพราะฉะนั้นเราศึกษาธรรมแล้ว ไม่ต้องไปหาธรรมที่อื่น ที่ตัวเอง มีธรรมทุกอย่างพร้อมที่จะให้พิสูจน์ พร้อมที่จะให้รู้จักตัวเองดีขึ้น ยังไม่ต้องไปนั่งทำอะไร จะประจักษ์การเกิดดับ ได้ญาณ ได้อะไร ไม่ต้องทั้งหมด เพียงให้รู้จักตัวจริงของธรรมว่า ไม่ใช่อยู่ที่อื่น อยู่ที่ตัวทุกอย่างที่ทรงแสดงไว้

เพราะฉะนั้นแม้อวิชชา ใครจะมาบอกเราว่า เรามีปัญญามาก ใครรู้ว่า แต่ละคนมีปัญญาแค่ไหน ถ้าเป็นคนที่รู้จักธรรม ก็อาจจะดีใจ มีคนชมว่ามีปัญญามาก แต่ถ้าถามคนที่ชมเราว่า ปัญญา คือ อะไร ปัญญา รู้อะไร ตอบได้ไหมที่จะมาชมกันว่า คนนั้นมีปัญญามาก เพราะเขาไม่รู้เลยว่า ปัญญานั้นตรงกันข้ามกับอวิชชา

อวิชชาไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ทุกอย่างเป็นธรรม ใครรู้ลักษณะที่แท้จริงของธรรมเหล่านั้นบ้าง ถ้าขณะใดที่รู้ หมายความว่า เป็นปัญญาที่รู้ ไม่ใช่เรา ปัญญา ก็ไม่ใช่เราอีก ไม่มีอะไรที่ต้องมาตื่นเต้นชื่นชมยินดี เพราะเหตุว่าเป็นเพียงธาตุรู้ ธาตุที่เข้าใจถูก เห็นถูก ที่อาศัยการฟัง การพิจารณา แล้วก็ค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้น เข้าใจขึ้น แล้วก็ดับ ไม่มีของใครเลย แม้แต่ปัญญาก็ไม่ใช่ของเรา อวิชชา ความไม่รู้ ก็ไม่ใช่ของเรา ปัญญาก็ไม่ใช่ของเรา

เพราะฉะนั้นคนที่ศึกษาธรรมด้วยความจริงใจ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ไม่ใช่เพื่อเหตุอื่นเลยสักอย่างเดียว ไม่ใช่เพื่อให้คนชมว่าเก่ง ไม่ใช่เพื่อลาภ สักการะ หรือ ไม่ใช่ด้วยความเป็นตัวตน ผู้นั้นจะรู้เลยว่า ศึกษาธรรมเพื่อเข้าใจถูก ในสิ่งซึ่งไม่เคยเข้าใจหรือในสิ่งซึ่งเข้าใจผิด ในสิ่งซึ่งไม่รู้ ให้เป็นความรู้ขึ้น นี่คือประโยชน์สูงสุด จากอยู่ในโลกด้วยความไม่รู้ สู่โลกด้วยการเกิดปัญญาจริง ๆ ที่รู้จักสภาพธรรม

เพราะฉะนั้นปัญญาในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่ปัญญาที่ออกไปนอกโลก สร้างสิ่งต่าง ๆ ที่วิจิตรพิสดารขึ้น นั่นโมหะและโลภะ ไม่ใช่ปัญญา ตราบใดที่คนนั้นไม่รู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า เป็นธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลด้วย

เพราะฉะนั้นทุกคนที่ได้เริ่มฟังธรรมแล้วเข้าใจ ก็ารู้จักสภาพธรรมทุกอย่างที่จะได้ฟังต่อไป ด้วยตัวของตัวเอง เช่น อวิชชา ความไม่รู้ เวลานี้ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่รู้อะไรบ้าง มากมาย เพราะฉะนั้นจะเอาออกหมดได้ไหม จะไปนั่งอะไรทำอะไรให้หมดกิเลส เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ตราบใดที่อวิชชายังมากมาย และอวิชชาไม่รู้อะไร ที่ว่ามากมาย

ผู้ฟัง ไม่รู้ธรรมตามความเป็นจริงขณะนี้

ส. ที่กำลังปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี่คือความไม่รู้ และถ้าเป็นความรู้ จะรู้อะไร

ผู้ฟัง ก็ตอบไม่ได้อีก

ส. นี่เราจะค่อย ๆ เข้าใจด้วยตัวของเราเองจริง ๆ คือ คำถามจะทำให้เราเข้าใจตัวเราว่า รู้แค่ไหน รู้จริงไหม รู้อะไรบ้าง รู้ตื่น ๆ รู้ลึก ๆ รู้ละเอียดหรือยัง ไม่ละเอียด

เพราะฉะนั้นถ้าถามคำแรกว่า ไม่รู้อะไร ก็ตอบได้ว่า ไม่รู้สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้นถ้าเปลี่ยนคำถามว่า แล้วปัญญารู้อะไร

ผู้ฟัง สภาพธรรมที่เป็นจริงขณะนี้

สุ. อวิชาไม่รู้สิ่งปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ วิชาที่รู้สิ่งปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามความเป็นจริง นั่นเอง

เพราะฉะนั้นอวิชากับวิชาตรงกันข้ามกัน ขณะใดที่วิชาเกิด คือ ความรู้เกิด ขณะนั้นจะไม่ใช้ความไม่รู้ในสิ่งที่ปรากฏ แต่ขณะที่วิชาไม่เกิด จะบอกว่ารู้แล้ว ได้ไหม ไม่ได้ ก็ยังคงไม่รู้สิ่งปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั่นเอง

รูปไม่ใช่สภาพที่สังสม

บุษบง ที่ท่านอาจารย์กล่าวว่า จิตเกิด แล้วก็ดับ เป็นปัจจัยให้จิตดวงอื่นเกิด ต่อ แต่สำหรับรูปไม่ใช่อย่างนั้น ใช่ไหมคะ ไม่ทำให้เกิดต่ออย่างไรคะ

สุ. ถ้าเข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิกซึ่งเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้และจะเห็นความต่างกัน แยกขาดจากกันจริง ๆ ว่า รูปธรรมนั้นไม่ใช่สภาพรู้ ที่ตัวของเรา ส่วนใดก็ตามที่เป็นรูปธรรม สิ่งนั้นจะไม่รู้อะไรเลย กระทั่งสัมผัสตั้งแต่ ศีรษะจรดเท้า ที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน บางขณะก็ตึงหรือไหว ลักษณะที่อ่อนหรือแข็งนั้น ไม่ใช่สภาพรู้ แต่นั่นเป็นรูปธรรม และส่วนนามธรรมก็ไม่ใช้รูปธรรม โดยประการใด ๆ ทั้งสิ้น แยกขาดออกจากกันว่า นามธรรมนั้นเป็นแต่เพียงธาตุรู้หรือสภาพรู้ ไม่ใช่รูปเลย แล้วถึงจะรู้สมุฏฐานของนามธรรม และรู้สมุฏฐานที่เกิดของรูปธรรมว่า ต่างกัน

เพราะเหตุว่าสภาพรู้หรือธาตุรู้ เป็นนามธาตุ เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ถ้าเราใช้คำตามภาษาวิทยาศาสตร์ไม่ใช่คำว่า “ธรรม” แต่ใช้คำว่า “ธาตุ” หรือ “ธา-ตุ” ซึ่งคนฟังก็รู้สึกเข้าใจโดยวิธีนั้น แต่ความจริงแล้ว เข้าใจเพียงลักษณะของรูปธาตุ ซึ่งไม่ใช่สภาพรู้เลย จะแยกเป็นธาตุก็ตาม รูปธาตุทั้งหมดไม่ใช่สภาพรู้

แต่ในทางธรรม หรือสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ไม่ใช่มีแต่รูปธาตุ นามธาตุ คือ ธาตุอีกชนิดหนึ่ง อย่างลืมนามธาตุเป็นธาตุนั่นเอง แต่เป็นธาตุอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งธาตุนี้เป็นธาตุรู้ เป็นสภาพที่รู้สิ่งปรากฏให้รู้ ไม่ว่าจะเป็นทางหนึ่งทางใด ทางตามีอะไรปรากฏ ธาตุชนิดนี้ซึ่งเป็นธาตุรู้ คือ นามธาตุ ก็รู้สิ่งนั้น คือ เห็นสิ่งนั้น

ที่เห็นสิ่งนั้น คือ ธาตุรู้ นามธาตุ ทางหู นามธาตุ เป็นธาตุรู้เสียง เสียงไม่รู้อะไรเลย แต่ธาตุรู้เสียงมี ใช้คำว่า โสตวิญญานธาตุ เป็นธาตุ ชนิดหนึ่ง ถ้าเราจะแยกวัตถุที่เป็นอณุมณีออกเป็นประเภทต่าง ๆ เราก็จะเห็นว่า เพชรก็ไม่ใช่พลอย แตกต่างกันไป

เพราะฉะนั้นนามธาตุแต่ละชนิดก็เป็นแต่ละอย่าง จักขุวิญญานธาตุ เป็นธาตุที่เฉพาะเห็นสี หรือสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น จะไปปะปนกับโสตวิญญานธาตุ ซึ่งเป็นธาตุรู้เสียงไม่ได้เลย คนละธาตุ คนละชนิด คนละประเภท

เพราะฉะนั้นนามธาตุก็แยกออกไปเป็นส่วนต่าง ๆ ธาตุต่าง ๆ แต่เป็นนามธาตุ คือ เป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้นธาตุรู้ก็ได้แก่ จิตและเจตสิก เราจะใช้คำหลาย ๆ คำ เพื่อให้เข้าใจว่า คำไหนที่เราเข้าใจได้ อย่างคำว่า “จิต” ทุกคนเข้าใจได้ ก็ใช้คำนี้ แต่ขยายความให้รู้ว่า จิต ก็คือ สภาพรู้หรือธาตุรู้นั่นเอง เป็นนามธรรม ซึ่งธาตุชนิดนี้เป็นปัจจัยในเมื่อเราพูดถึงสภาพธรรมที่มีจริงว่า ได้แก่ ปรมาัตถธรรม ๔ คือ ๑. จิต ๒. เจตสิก ๓. รูป ๔. นิพพาน

นิพพานธาตุ เวลานี้ไม่ต้องพูดถึงเลย เพราะเหตุว่าปัญญาขั้นโลกุตระเท่านั้น เจริญอบรมจนถึงขั้นที่พ้นจากการรู้โลก คือ สิ่งที่ปรากฏ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้ สมบูรณ์ถึงขั้นที่ประจักษ์ลักษณะของนิพพานธาตุเมื่อไร ก็สามารถมีนิพพานธาตุเป็นอารมณ์ คือ รู้แจ้งในนิพพานธาตุเมื่อนั้น

เพราะฉะนั้นเวลานี้ก็กล่าวเฉพาะปรมาัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูป แล้วก็แยกออกเป็นรูปธรรม คือ รูปธาตุ ได้แก่รูปทุกชนิด ส่วนนามธรรมหรือนามธาตุนั้น ได้แก่ จิตและเจตสิก ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นสภาพรู้ ธาตุชนิดนี้เป็นธาตุรู้ เกิดขึ้นขณะใด ต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ปรากฏให้รู้ จะไม่รู้ไม่ได้ แต่รู้ในที่นี้ไม่ใช่ปัญญา

เพราะฉะนั้นธาตุชนิดนี้เป็นปัจจัย พอเราพูดถึงสภาพธรรมที่เกิด เราจะขาดคำว่าปัจจัยไม่ได้เลย หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งทำให้เกิดขึ้น และในเมื่อปรมาัตถธรรมมีเพียง ๓ ที่เกิดขึ้น ยกนิพพานไว้ ไม่กล่าวถึง

จิต เจตสิก รูป ก็ต่างเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น ถ้าไม่มีจิต เจตสิกก็เกิดไม่ได้ และรูปเองก็เป็นปัจจัยให้เกิดรูปด้วย หรือรูปเป็นปัจจัยให้เกิดจิตได้ โดยปัจจัยต่าง ๆ และจิตก็เป็นปัจจัยให้เกิดรูปด้วย

เพราะฉะนั้นทั้ง ๓ ธาตุ หรือสภาวะธรรม ต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะต้องศึกษาโดยละเอียด แต่ขั้นต้นให้ทราบว่า เกี่ยวข้องกันทั้งหมด ไม่ว่าจะพูดเรื่องสภาวะธรรม ไม่ว่าจะพูดเรื่องปัจจัย ก็คือ สิ่งที่มีจริง ๆ และถ้าใช้คำว่า “เกิดขึ้น” เราก็ต้องคิดถึงหรือเข้าใจถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นด้วย

สำหรับจิตที่เป็นนามธาตุเป็นปัจจัยชนิดหนึ่ง ซึ่งทันทีที่ดับลง เป็นอนันตรปัจจัย ทำให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น จนกว่าจะถึงจุดจิตของพระอรหันต์ซึ่งไม่เป็นอนันตรปัจจัย

เพราะฉะนั้นใครจะบอกว่า จิตหยุดเกิด ไม่มีทาง ทันทีเดี๋ยวนี้ให้ตายลงไป ก็ยังต้องเกิดอีก เมื่อมีปัจจัย คือ ยังมีกิเลสอยู่ ตราบใดที่ไม่ใช่จุดจิตของพระอรหันต์ เพราะฉะนั้นจิตและเจตสิกขณะนี้ที่เกิดเป็นอนันตรปัจจัย คือ เมื่อดับแล้ว ทำให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น

นี่คือความต่างกันของนามธาตุกับรูปธาตุ ซึ่งนามธาตุนั้นเป็นอนันตรปัจจัยให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิด แต่รูปไม่ใช่สภาพรู้ ไม่มีการสะสมอย่างจิต ไม่มีการสั่งสมเลยที่จะให้เป็น โภคะ โทสะ โมหะ ไม่ใช่เรื่องของรูปเลย รูปเกิดขึ้นเพราะสมุฏฐาน ๔ อย่าง คือ กรรมเป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดอย่างหนึ่ง จิตเป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดอีก สมุฏฐานหนึ่ง อตุ คือ ความเย็นความร้อนเป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดอีกอย่างหนึ่ง และอาหารที่รับประทานเป็นคำ ๆ เป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดอีกอย่างหนึ่ง

รูปมีสมุฏฐาน ๔ อย่าง แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้ง ๔ อย่างเป็นสมุฏฐานให้รูป ๆ หนึ่งเกิด รูปประเภทหนึ่ง ชนิดหนึ่ง จะเกิดเพราะสมุฏฐานหนึ่งเท่านั้น รูปใดเกิด เพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน รูปนั้นมีกรรมเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว ไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่มีอตุเป็นสมุฏฐาน ไม่มีอาหารเป็นสมุฏฐาน และรูปใดซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน รูปนั้นก็ไม่ใช่มีกรรม ไม่ใช่มีอตุ ไม่ใช่มีอาหารเป็นสมุฏฐาน

นี่คือ ลักษณะที่ต่างกันของนามธาตุกับรูปธาตุ เพราะฉะนั้นก็ต้องทราบว่า สำหรับจิตและเจตสิกนั้นเป็นอนันตรปัจจัย เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเมื่อดับไปแล้ว เป็นปัจจัยทำให้จิต เจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น

กรรมไม่ได้ให้ผลพร้อมกัน

บุษบง ที่ท่านอาจารย์บอกว่า พอตาเห็นรูปแล้ว อันนี้เป็นวิบาก แต่พอเห็นแล้ว ต้องมีการคิดนึกต่อ ไม่ใช่เป็นวิบากใช่ไหมคะ

ส. ไม่ใช่ค่ะ

บุษบง แล้วอะไรล่ะคะที่ทำให้เรานึกไปดีบ้าง ไม่ดีบ้าง

ส. การสะสมของจิต

บุษบง แล้วสะสมในชาติไหน ๆ ก็ได้ หรือคะ

ส. จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง แล้วดับ เป็นปัจจัยให้ขณะต่อไปเกิด เพราะฉะนั้น จิตขณะต่อไปเกิดเพราะจิตที่ดับเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้นอาศัยปัจจัยทุกอย่างของจิตดวง ก่อนทำให้จิตขณะต่อไปเกิด เพราะฉะนั้นเราจึงแยกจิตกันไม่ได้ แยกความคิด แยก อธิษาศัยกันไม่ได้ เพราะว่าจิตที่ดับนี้เอง ก็สืบต่อไปถึงจิตขณะต่อไป เป็นอนันตร ปัจจัยทำให้จิตขณะต่อไปเกิด

เพราะฉะนั้นจิตขณะต่อไปเกิด เพราะจิตก่อนเป็นปัจจัย จึงมีทุกอย่างที่สะสม ในจิตก่อน เกิดสืบต่อกันไป เรื่อย ๆ

บุษบง ฟังแล้วเราอยากคิดให้ดี ก็ต้องไม่ได้ ใช่ไหมคะ

ส. ถ้าได้ เราก็ต้องเป็นพระอรหันต์ ใช่ไหมคะ ก็สะสมไปที่ละเล็กทีละน้อย การฟังเป็นการสะสมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก เป็นการสะสมศรัทธา เป็นการ สะสมสติ เป็นการสะสมหิริ เป็นการสะสมโอตตปปะ เป็นการสะสมอโทสะ อโลภะ เป็นการสะสมฝ่ายดี จนกว่าจะมีกำลัง

บุษบง คล้าย ๆ กับเป็นวิบากเหมือนกัน

ส. นี่เราปนกันมากเรื่องของวิบาก ต้องเข้าใจว่า “วิบาก” คือ อะไร วิบาก คือ จิตประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดพร้อมกับเจตสิก โดยมีกรรมเป็นปัจจัย ยังไม่ต้องไป มโนทวาร ยังไม่ต้องไปไหนเลย ทุกอย่างที่ฟัง ต้องเข้าใจให้ตรงเสียก่อน ไม่อย่างนั้น จะสับสน วิบาก คือ อะไร

วิบาก คือ จิตประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดร่วมกับเจตสิก โดยมีกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้นเมื่อไร ขณะปฏิสนธิขณะแรกที่เกิดมาในโลกนี้ นั่นเป็นวิบาก คือ เป็นผลของกรรมหนึ่ง เราทำกรรมไว้มากมายเหลือเกิน ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ให้ผลพร้อมกันทีเดียวไม่ได้ จะให้กุศลกรรมและอกุศลกรรมให้ผลพร้อมกันไม่ได้ จะให้กรรมหลาย ๆ อย่างมาให้ผลพร้อมกันก็ไม่ได้

แต่กรรมที่ได้ทำไปแล้วกรรมหนึ่งจะเป็นปัจจัยทำให้วิบากจิต (วิบากจิต คือ ผลของกรรม) ทำกิจปฏิสนธิเกิดขึ้น เป็นคนนี่ในชาตินี้ นี่ตอนหนึ่งแล้ว ขณะเดียวดับไป ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวสับสนกับอะไรอีก ที่จะรู้ว่า ขณะไหนบ้างเป็นวิบาก คือขณะเกิดเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรม ไม่มีใครไปทำกรรมตอนเกิด แต่ว่ากรรมทำแล้ว เพราะฉะนั้นกรรมหนึ่งซึ่งสุกงอมที่จะให้ผล คือ ปฏิสนธิจิตเกิด ปฏิสนธิจิตนั้นก็เกิด เพราะกรรมนั้น กรรมก็เลือกกันไม่ได้ กรรมก็ไม่ได้มาผลัดกัน แย่งชิงกันว่า ฉันจะให้กรรมนี้ให้ผล ให้กรรมนั้นให้ผล ทุกอย่างเป็นอนัตตา แล้วแต่ว่ากรรมใดจะสุกงอมพร้อมที่จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิด ก็เกิดเป็นคนนี้ ในชาตินี้

นี่คือผลของกรรม ปฏิสนธิจิตซึ่งเมื่อดับไปแล้ว กรรมไม่ได้ให้ผลเพียงให้ปฏิสนธิจิตเกิดเท่านั้น ถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีคามหมายเลย เพราะขณะที่เกิดขณะแรก ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการคิดนึก ไม่มีอะไรทั้งสิ้น เพียงแต่วิบากจิตเกิดขึ้น จะเป็นบุคคลใด ภพไหน ภูมิไหน ชาติก่อน ๆ เราเคยเกิดในพรหมโลก หรือเทวโลก หรือเป็นสัตว์ เป็นนก เป็นแมว ก็ตามแต่ แต่กรรมหนึ่งก็ทำให้เกิดเป็นคนนี้ แต่ตอนที่เกิดขณะแรกที่เกิดในครรภ์ ไม่มีรูปร่างใหญ่โตอย่างนี้เลย แต่กรรมทำให้ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบากจิตและเจตสิกเกิดพร้อมกัมมชรูป คือ กรรมนั้นทำให้รูปเกิดด้วย รูปที่เกิดเพราะกรรมเรียกว่า “กัมมชรูป”

เพราะฉะนั้น เราเห็นสมุฏฐานแล้วใช่ไหมว่า รูปที่เกิดเพราะกรรม ในทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิด กรรมทำให้กัมมชรูปเกิดด้วย กัมมชรูปที่เกิดอยู่ในครรภ์ ไม่มีใครมองเห็น ไม่ว่าจะเป็นในท้องแมว ท้องช้าง หรือท้องมด ซึ่งมีปฏิสนธิจิต เจตสิก และกัมมชรูป เล็กมาก แต่กรรมนั้นแหละก็ทำให้รูปนั้นเกิดทุกอุปาทขณะ ลูติ กังคขณะของจิต

เพราะฉะนั้นกัมมชรูปจะเกิดอยู่ตลอดเวลาในขณะนี้ ทำให้รูปร่างเจริญเติบโตขึ้น แล้วก็จำแนกออกไป แม้ว่าจะเป็นสัตว์ประเภทต่าง ๆ เป็นมนุษย์ เป็นอะไรก็ตามแต่ นั่นก็คือ เรื่องของกรรมที่ทำให้กัมมชรูปเกิด จะพิกลพิการ จะมีนิวพิเศษ จะมีขาข้างเดียว ก็เป็นเรื่องของกรรม ซึ่งจะให้ผลหลังจากที่เกิดมาแล้ว รูปพวกนี้ก็เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย นี่ก็คงหมดความสงสัยว่า ในสัตว์บุคคลจะต้องมีกัมมชรูป

ต้นไม้มีกัมมชรูปไหม ต้นไม้ไม่ได้เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย กัมมชรูป คือ รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย ต้นไม้สักต้นหนึ่งก็ไม่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย มีต้นไม้ต้นไหนบ้างที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย

ผู้ฟัง กรรมหมายถึงเจตนาเจตสิก ใช่ไหมคะ

ส. ใช่ค่ะ นอกจากสัตว์บุคคลแล้ว ไม่มีกัมมชรูป ภูเขา ต้นไม้ แม้แต่เราจะมองเห็นสิ่งที่มีการเคลื่อนไหว เหมือนต้นไม้บางชนิด ที่ดูเหมือนกินสัตว์ ไม่มีจิต ไม่ได้เกิดเพราะกรรม เป็นการกระทบกระเทือนของรูปธาตุเท่านั้นเอง

ปัจจัยของรูป

ศุกล พุดถึงสมุฏฐานของรูปที่เกิด ไม่สงสัยเรื่องกรรมเป็นสมุฏฐาน จิตเป็นสมุฏฐาน แต่สงสัยเรื่องอุตฺเป็นสมุฏฐาน จะมีประโยชน์อะไร ทำหน้าที่อะไรในกลุ่มของรูปนั้น ๆ

ส. คุณศุกลหมายความว่าถึงนอกกายหรือในกาย

ศุกล ถ้าจะอธิบายทั้งสองก็ได้ แต่เอาในกายก่อน แล้วเอานอกกายที่หลังครับ

ส. เวลาที่กัมมชรูปเกิด ให้ทราบว่ามีเพียง ๙ รูป ในตัว ซึ่งเกิดเพราะกรรม คือ ๑. จักขุปสาท อยู่กลางตา ๒. โสตปสาท ซึ่งอยู่กลางหู ๓. ฆานปสาท ซึ่งอยู่กลางจมูกทำให้กระทบกับกลิ่น ๔. ชิวหาปสาทรูป ซึ่งทำให้กระทบสัมผัสกับรส ๕. กายปสาทรูป ทำให้กระทบกับสิ่งที่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว นี่เป็นกัมมชรูป ๕ ทาง ก็ ๕ ทวาร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ๕ แล้ว และก็ชีวีตรูป ซึ่งเกิดกับกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน

นี่ก็เป็นเรื่องยาวออกไป เพราะฉะนั้นก็ตัดรูปอื่นได้ อย่างอิตถีภาวรูป บุริสสภาวรูป พวกนี้ก็ตัดออกไปก็ได้ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรม หทยรูป แต่ไม่จำเป็นต้องจำเดี๋ยวนี้ ไม่จำเป็นต้องรู้หมดเดี๋ยวนี้ แต่ควรจะเข้าใจคำว่า“กัมมชรูป” เพื่อจะได้รู้ว่า กัมมชรูปเล็กแค่ไหนที่กลางตา เปลือกตาไม่ใช่ตา ตาขาวก็ไม่ใช่ส่วนที่จะรับกระทบกับรูป เพราะฉะนั้นส่วนที่เป็นจักขุปสาทรูปนี้เล็กมาก และส่วนของโสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป ก็ล้วนแต่เล็ก ๆ ทั้งนั้น แต่ร่างกายของเราใหญ่โต ไม่ใช่เต็มไปด้วยจักขุปสาทรูปทั้งหมด โสตปสาทรูปทั้งหมด

เพราะฉะนั้นอุตุที่เกิดพร้อมกับกัมมชรูป คือ ต้องทราบว่าเป็นรูปใหญ่ที่เป็นประธานมี ๔ รูป ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เอาแค่ ๔ นี้ก่อน

ธาตุไฟ คือ อุตุเมื่อเกิดแล้วเป็นปัจจัยทำให้รูปอื่นเกิดด้วย เพราะฉะนั้นรูปของเราที่เจริญเติบโตมาเพราะ อุตุเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้นแล้วแต่อุตุ ซึ่งเกิดจากกรรมว่า อุตุนั้นจะมีขนาดไหน จะทำให้คนนี้สูงต่ำดำขาวอย่างไร เพราะว่าเป็นไปตามกรรมอีกเหมือนกัน บางคนเกิดมาก็ไม่สูงเลย บางคนรูปร่างกำลังพอดี

นี่แสดงให้เห็นว่า อุตุที่เกิดเพราะกรรมก็เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้รูปเกิด รูปของเราเจริญเติบโตมาทั้งหมด ไม่ใช่เพราะกัมมชรูปเพราะเหตุว่ากัมมชรูปนี้เล็กมาก นิดเดียวเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นก็ต้องมีอุตุชรูป แล้วที่จะเคลื่อนไหวไปได้ ก็เพราะมีจิตเป็นสมุฏฐานทำให้รูปนั้นเกิด แล้วก็ยกมือ เดินไป ทำอะไรได้ทุกอย่าง ยืมบ้าง หิวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง ก็เรื่องของจิตตชรูป

เพียงเท่านั้น ก็ยังไม่พอ แม้จะมีรูปซึ่งเกิดจากกรรม แม้จะมีรูปซึ่งเกิดจากจิต แม้จะมีรูปจากอุตุ ยังต้องอาศัยอาหารที่มีโอชะอยู่ในอาหารนั้น รับประทานเข้าไป แล้วเป็นปัจจัยให้เกิดรูป

เพราะฉะนั้นในร่างกายนี้จะดำรงอยู่ได้ จะขาดอาหารไม่ได้ เพราะอาหารเป็นส่วนหนึ่งซึ่งทำให้รูปเกิด ด้วยเหตุนี้ในรูปของสัตว์บุคคล จึงมีรูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ คือ มีทั้งรูปที่เกิดจากกรรม มีทั้งรูปที่เกิดจากจิต มีทั้งรูปที่เกิดจากอุตุ และมีทั้งรูปที่เกิดจากอาหารด้วย

รูปไม่เป็นอนันตรปัจจัย

ศุกล ที่ท่านอาจารย์พูดเรื่องจิตก่อนจะดับไป ก็เป็นอนันตรปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิด

สุ. ไม่ใช่ก่อนจะดับไป จิตที่เกิดเป็นปัจจัยโดยเมื่อดับแล้ว ทำให้จิตขณะต่อไปเกิด

ศุกล โดยอาศัยจิตดวงก่อนนั้นเป็นเหตุปัจจัย

สุ. ถ้าไม่มีจิตนั้น จิตต่อไปก็เกิดไม่ได้

ศุกล ถ้าพูดถึงรูปละครับ กลุ่มของรูปที่ดับไป จะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดได้ไหม

สุ. ไม่เป็นปัจจัยค่ะ

ศุกล ความต่างของนามธรรมกับรูปธรรม ก็คือว่า ถ้าเป็นนามธรรมเขาจะเป็นปัจจัยซึ่งกัน

สุ. จิตเป็นอนันตรปัจจัย แต่รูปไม่เป็นอนันตรปัจจัย

คนตายไม่มีจักขุปสาท

บุษบง ท่านอาจารย์กล่าวอยู่ตอนหนึ่งว่า คนตายจะไม่มีจักขุปสาท แล้วจักขุปสาทนั้นจะปนเปไปกับดี เสมหะ

สุ. หมดแล้ว ไม่มีกรรมทำให้เกิดเลย เหลือแต่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม

บุษบง ไม่ใช่จักขุปสาท

สุ. ตัวจักขุรูปที่เราเรียกว่า สัมผัสจักขุ ตาทั้งหมดไม่ใช่จักขุปสาท
หมายความว่าสัมผัสจักขุ

เข้าใจเรื่อง แต่ไม่เข้าใจลักษณะ

ศุก เมื่อพูดถึงจิต ก็มีคำอธิบายว่าเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ แต่โดยลักษณะจริง ๆ ของจิตจะมีลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑. รู้แจ้งในอารมณ์ ๒. เป็นความวิจิตรของจิต ๓. เป็นลักษณะของความคิดนึก ๔. เป็นการสังสมกรรมกิเลส

เพราะฉะนั้นลักษณะ ๔ ประการนี้ เป็นลักษณะของจิตโดยเฉพาะ เพราะปกติแล้ว เราพูดถึงปรมัตถธรรม ขณะที่ฟังท่านอาจารย์พูด รู้สึกว่า ความไม่มีตัวไม่มีตนก็เกินไปได้ ในขณะที่กำลังฟังชื่อเรื่องว่า สิ่งที่เราเคยยึดถือว่าเป็นตัวเรา แท้ที่จริงก็เป็นรูป เป็นจิต เป็นเจตสิกเท่านั้น ก็ไม่น่าที่เราจะต้องมานั่งเสียเวลาอบรมเจริญปัญญามากมายเลย เพียงแต่เวลานี้ความเข้าใจในการฟังก็พอมีอยู่แล้ว ที่นี้การที่จะละ หรือ ถัดถอนความเป็นตัวตน จะต้องอาศัยปัญญาขั้นไหนครับที่จะค่อย ๆ หมดไป

ส. เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่ใช่เข้าใจชื่อ ไม่ใช่เข้าใจเรื่อง แต่เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏถูกต้อง

ศุก ขณะนี้ เวลานี้ ถ้าจะถามว่า อะไรกำลังปรากฏ ก็คือว่าเอาทางตาก่อนก็ได้ เพราะว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา คือ ทุกคนกำลังมองเห็นอยู่เลย พอได้ฟังท่านอาจารย์บอกว่าเป็นจิต ไม่ใช่เรา ก็เข้าใจในขั้นศึกษา ขั้นฟัง แต่ทำไมพอฟังจบ ก็ยังเป็นเราต่ออีก ขณะที่ฟังก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องของจิต

ส. ก็เข้าใจเรื่อง ไม่ได้เข้าใจลักษณะ

ศุก ที่นี้การที่จะรู้ลักษณะของจิตได้ ต้องอาศัยการปฏิบัติธรรมอย่างไร

ส. ไม่ใช่ปฏิบัติ เลิกคิดเรื่องปฏิบัติ เลิกจริง ๆ เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะที่ฟัง ถ้าเข้าใจ นี่คือการปฏิบัติ ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่นเลย เวลานี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏ และก็ฟังแล้ว แล้วก็เข้าใจขั้นฟังด้วย แต่ลักษณะจริง ๆ ของธาตุที่กำลังเห็น กำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เข้าใจลักษณะนี้ที่กำลังเห็น แล้วเข้าใจสิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ เป็นสภาพธรรมที่เพียงปรากฏให้เห็น แล้วก็ให้คิดตามสิ่งที่ปรากฏ เข้าใจให้ถูกต้องที่ละเล็กที่ละน้อย นี่คือการปฏิบัติธรรม

เพราะฉะนั้นอย่าไปคิดทำสติ หรืออะไร เข้าใจขณะใด ขณะนั้นสติเกิดแล้ว

แล้วเราอยู่ที่ไหน

ผู้ถาม ที่เรามองเห็น ทั้งเห็น ทั้งได้ยิน ความรู้สึกอ่อนแอทั้ง ก็ปรากฏพร้อมกันหมด จนถึงขั้นที่ว่า สติซึ่งเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยเอง

ส. แต่ต้องเพราะเข้าใจ

ผู้ถาม แต่ลักษณะจะปรากฏขึ้นที่ละอย่าง

ส. ไม่ใช่ลักษณะอย่างนั้น แล้วแต่จะระลึกที่ลักษณะใด ขณะนี้เป็นสภาพธรรมทั้งหมด ยอมรับไหม เป็นสภาพธรรมทั้งหมด ไม่ว่า ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้นแล้วแต่สติจะระลึกลักษณะสภาพธรรมใดก็เป็นธรรมหมดทุกอย่าง ไม่มีการเลือก และคนนั้นก็รู้เองว่า สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมใด เพราะกำลังค่อย ๆ เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ที่จะเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมนั้นเพราะสติระลึก ถ้าสติไม่ระลึกก็เข้าใจไม่ได้

การไม่รู้หนทางที่จะให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทำไม่ต้องทำอะไร ในเมื่อสภาพธรรมกำลังทำอยู่ จักขุวิญญาณกำลังทำกิจเห็น โสทวิญญูณก็ทำกิจได้ยิน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นทำกิจอยู่ทุกขณะ แต่อวิชชาไม่รู้ว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นทำกิจการทำงานตามหน้าที่ของสภาพธรรมนั้น ๆ แต่ปัญญาค่อย ๆ เข้าใจขึ้นจากขั้นการฟัง และมีการระลึกได้ แล้วก็ค่อย ๆ รู้ความจริง ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน จนกว่าจะรู้ชัดขึ้น

นี่คือ ปฏิบัติธรรม ซึ่งไม่ใช่เรา สติปฏิบัติกิจของสติ ปัญญาปฏิบัติกิจของปัญญา สภาพธรรมที่เป็นมรรคปฏิบัติกิจของมรรค ไม่ใช่เราทำ แต่ว่าเข้าใจ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น เพราะว่ามีสติทำไม ถ้าไม่เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่มีความหมายเลยจะไปเอาสติมาทำไม แต่ที่อบรมเจริญสติ ก็เพื่อจะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม แต่ไม่ใช่เป็นเราจะอบรม สติเกิดระลึกเมื่อไร ก็อบรมเมื่อนั้น อบรมไปที่ละเล็กทีละน้อย

ผู้ถาม สมมติว่าเรามองไป

ส. ทำไมต้องมองไป ลืมตาก็เห็นแล้ว

ผู้ถาม ...

ส. นั้นจิตเกิดดับนับไม่ถ้วนแล้วละ ไม่ใช่ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาให้ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

ผู้ถาม ...

ส. เพราะฉะนั้นก็มีจิตหลายประเภทซึ่งเกิดดับสลับต่อเร็วมาก จิตใดที่เกิดแล้วดับแล้วก็หมดเลย ไม่มีเหลือที่จะเป็นเราได้เลยสักขณะเดียว แล้วเราจะอยู่ที่ไหน ถ้าปัญญาเกิด

ธรรมเป็นเรื่องเข้าใจ ไม่ใช่เรื่องทำ

ศก. สติเป็นสิ่งที่เกิดยาก แต่ความคิดเกิดเป็นประจำตลอดเวลา ที่นี้ถ้าเราจะสังเกตว่า ขณะใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าปรากฏแล้ว ไม่ใช่เป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามที่เราได้ศึกษามา ก็แสดงว่าขณะนั้นสติไม่เกิด มีแต่ความคิด ที่เราคิดถึงสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ไข่มุขครับ

ส. เราไม่ต้องทำอะไรเลย นอกจากฟังพระธรรม แล้วก็ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น

ศก. เวลานี้ก็ฟังแล้ว และยอมรับว่าเข้าใจแล้วด้วย

ส. เข้าใจขึ้นอีก ไม่ใช่อยู่กับที่

ศก. ที่นี้ก็เป็นความต้องการอีกเหมือนกันว่า สิ่งที่เราฟังมา ศึกษา มา ก็มีการสังเกตอยู่บ้างว่า ถ้าขณะใดสติไม่เกิด สิ่งที่ปรากฏทางทวารทั้ง ๕ จะไม่มีลักษณะปรากฏ ก็คงเป็นชื่อหรือเป็นเรื่องเป็นราวทั้งหมด ก็เป็นอย่างนี้ไปตลอดทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี

ส. เพราะฉะนั้นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ แสดงไว้ว่า โลกะ อย่างหนึ่ง เป็นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ ไม่เห็นจำเป็นต้องต้องการอะไรเลย ต้องการอะไรนักหนา ในเมื่อทางตายังไม่รู้ ก็ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ทางหู ยังไม่รู้ ก็ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จะหวังอะไรเกินกว่านี้

ศก. ความก้าวหน้าครับ

ส. ความก้าวหน้าก็คือ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น นี่คือการก้าวหน้าค่ะ

ศก. ก็ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละเล็กทีละน้อยแล้วครับ แต่ก็ยังไม่พอใจ

ส. นั่นคืออะไร นั่นไม่ใช่ความก้าวหน้า นั่นคือ การถอยหลัง เพราะว่าไม่พอใจ หรือมีความต้องการอย่างอื่น ซึ่งไม่ใช่ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ถ้าเป็นความที่ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ก็เป็นหนทางที่ถูกต้อง แต่ถ้าต้องการมากกว่านี้ นั่นไม่ใช่หนทางที่จะทำให้ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น

ศก. ไหน ๆ พูดถึงเรื่องปรมาตธรรมแล้ว ถ้าไม่พูดถึงเรื่องการปฏิบัติเสียเลย ก็เหมือนกับขาดอะไรไปอย่างหนึ่ง จริงไหมครับ

ส. เพราะเหตุว่า คิดว่าจะทำ ไม่ได้คิดว่าจะเข้าใจ ที่เรามาฟังที่นี่ เพื่อจะเข้าใจ ใช่ไหมคะ

ศก. แล้วคำว่า “มิจาปฏิบัติ” คือ ข้อปฏิบัติที่ผิดจากการเจริญมรรค ใช่ไหมครับ

ส. ทุกอย่าง ที่ไม่ทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้

ศก. ถ้าอย่างนั้นต้องหึงคำว่า “ปฏิบัติ” ไปได้เลยหรือครับ

ส. แน่นนอนค่ะ

ศก. ต่อไปนี้ไม่ต้องใช้แล้ว ใช่ไหมครับ

ส. ไม่ต้องสนใจด้วยซ้ำไป

ศก. แล้วจะให้สนใจเรื่องอะไรครับ

ส. เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตั้งเข็มใหม่ ไม่ต้องไปทำอะไรทั้งหมด ค่อย ๆ ฟังให้เข้าใจ และรู้ตัวเองว่า ลักษณะของสภาพธรรมนี้ ไม่ได้อยู่ในหนังสือ ไม่ใช่เรื่องราว แต่มีจริง ๆ กำลังเผชิญหน้า ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เพียงเข้าใจเรื่อง

นี่คือ การปฏิบัติธรรม ไม่ต้องไปนั่งทำอะไร หรือคิดว่าจะปฏิบัติ ขณะที่กำลังค่อย ๆ เข้าใจขึ้น นั่นคือ การปฏิบัติธรรม ธรรมกำลังปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

สมควรแก่ธรรม คือ สมควรแก่การเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ้าไม่มีใครพูดเรื่องปฏิบัติ จะสนใจเรื่องปฏิบัติหรือเปล่า ถ้าไม่มีใครพูดคำนี้เลย จะสนใจไหมเรื่องปฏิบัติ

ศุกล สำหรับผมยังไม่มีคำตอบครับ

สุ. ไม่ใช่คะ เห็นถามบ่อย ๆ มาที่ไรก็เรื่องปฏิบัติทุกที เพราะได้ยินได้ฟังมาใช้ใหม่ ทีนี้ถ้าเราไม่ได้ยินได้ฟังเลย เราก็ไม่ต้องไปสนใจ แต่เรามีความเข้าใจในพระธรรม แล้วค่อย ๆ เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมขึ้น เพราะทราบว่า ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงเรื่องของสิ่งที่มีจริง ๆ ให้ปัญญาของเรารู้สิ่งที่มีจริง ๆ โดยอาศัยการฟัง แล้วค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ

นี่คือ การปฏิบัติธรรม ซึ่งไม่ต้องไปทำอะไรอย่างที่เราคิดว่า ฟังแล้วต้องปฏิบัติ

สติเกิด – หลงลืมสติ ๑

ผู้ถาม ปัจจัยของการมีสติ และปัจจัยของการหลงลืมสติคืออะไร เพราะคิดว่าตัวเองมีสติอยู่ตลอดเวลา หรือว่าตัวเองหลงลืมสติตลอด ก็คงไม่ถูกต้องนะครับที่ผมเข้าใจอย่างนี้

สุ. คือจริง ๆ แล้ว ต้องเข้าใจว่า การศึกษาธรรมเพื่อเข้าใจธรรม เรายังไม่ต้องไปคิดถึงเรื่องสติ เพราะว่าถ้าศึกษาโดยละเอียด สติเกิดกับกุศลจิตทุกประเภท แม้แต่ที่มานั่งนี้ และมีศรัทธาที่จะฟังธรรมเกิดเมื่อไร ขณะนั้นก็ต้องมีสติเกิดแล้ว แต่ไม่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างได้ ถ้าไม่ใช่สติปัญญา

เพราะฉะนั้นสติก็มีหลายระดับ ถ้าสติขั้นทาน ขณะใดที่เราให้ทาน เป็นไปในการให้วัตถุเพื่อเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ขณะนั้นไม่มีตัวตน เพราะว่าในพระพุทธศาสนาไม่มีตัวตน แต่มีสภาพธรรมฝ่ายดี หรือฝ่ายชั่ว ถ้าขณะที่ธรรมฝ่ายดีเกิด ความประพฤติก็นับไปทางกาย ทางวาจา ใจที่ดี

ปกิณณกธรรม เล่มที่ ๔

ดังนั้นขณะที่ให้ทาน หรือขณะที่มีศรัทธาจะฟังธรรม ก็มีสติ และมีโสมณเจตสิกอื่น ๆ เกิดด้วย ศรัทธา หิริ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ ตัตตรมฺมฉมัตตตา ถ้าศึกษาต่อไปก็เยอะ แต่ว่าเราไม่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด เพราะเหตุว่าสภาพธรรมตามความเป็นจริงมีจริง ๆ มีปัจจัยทำให้เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้นด้วย ใครก็บังคับบัญชาหรือเปลี่ยนแปลง ไม่ได้

อย่างเสียง มีปัจจัยก็เกิดเป็นเสียงนี้ แล้วก็เกิดเป็นเสียงอื่น มีตั้งหลายเสียง เพราะฉะนั้นแต่ละอย่างที่จะเกิด ก็มีเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิด สั้นมาก เร็วมาก หหมด

เพราะฉะนั้นยาก ที่จะมีการระลึกลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเกิดดับ แต่ว่าเราไม่ต้องไปคำนึงถึงว่า เกิดไปแล้ว ดับไปแล้ว หมดไปแล้ว ไม่กลับมาอีก ไม่มีอะไรเหลือ เพราะเหตุว่า มีสภาพธรรมที่มีปัจจัยเกิดสืบต่ออยู่เรื่อย ๆ พร้อมทั้งจะให้มีการระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น

เพราะฉะนั้นการฟังธรรม ฟังเพื่อให้เข้าใจขึ้น ๆ และรู้ว่า ความเข้าใจธรรมมีหลายระดับ ขึ้นฟัง เข้าใจว่า ขณะนี้กำลังฟังเรื่องของธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏแล้วไม่เคยเข้าใจถูกเลย อย่างทางตา ที่กำลังเห็นก็มี ทางหูก็เป็นธรรม ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นธรรมทั้งหมด

นี่ขั้นฟัง แล้วขั้นพิจารณาเริ่มจะเข้าใจ แต่ไม่ใช่เรารู้จักรักรม เพราะว่าตัวธรรม
จริง ๆ ต่อให้กำลังปรากฏอยู่ ก็ไม่รู้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือเสียง หรือ
ความคิดนึกทั้งหมดที่มี จนกว่าความเข้าใจของเราจะเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้นยังไม่ต้องไปคำนึงถึงเรื่องสติปัญญา แต่ให้คำนึงถึงว่า เราฟังธรรม เรามีความเข้าใจเรื่องตัวธรรมที่กำลังปรากฏมากน้อยแค่ไหน เพิ่มขึ้น และเมื่อเพิ่มขึ้นแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้สัมผัสมาสติเกิดระลึก เพราะว่าฟังแล้ว รู้แล้วว่า มีจริง ๆ และไม่ใช่ว่าตน และมีลักษณะเฉพาะอย่าง ที่เป็นวิเสสลักษณะ เช่น เสียง ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่อ่อนหรือแข็ง

เพราะฉะนั้นธรรมแต่ละอย่าง ก็มีลักษณะเฉพาะของธรรมนั้น ๆ ซึ่งถ้าปัญญา
จะเกิด สติจะเกิด จะระลึก ก็คือ เข้าใจลักษณะของธรรมว่า เป็นธรรมชั้น พ้นจาก

การเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นเรา เป็นเขา เป็นโตะ เป็นเก้าอี้ แท้ที่จริงแล้วลักษณะก็เป็นสภาพธรรมเท่านั้น

ฟังเพื่อให้เข้าใจความจริง จนเวลาที่สติเกิดระลึก ก็เห็นความเป็นธรรมของสิ่งที่มีตามปกติ ที่เคยเป็น แต่ว่าตามปกติของเรา เป็นความเข้าใจผิด ความเห็นผิด การหลงลืมสติ คือ แม้แต่ฟัง ก็ฟังเรื่องราว แต่เวลาที่จะมีความเข้าใจขึ้นในลักษณะของสภาพธรรม ต้องอาศัยสติปฏิฐานเท่านั้นที่จะเกิดแล้วก็ระลึก ซึ่งก็ไม่มีใครไปเร่งรัดให้สติปฏิฐานเกิดได้

อยากให้สติปฏิฐานเกิดมาก ๆ ก็ผิด คือ ตัวอยากจะเข้ามาแทน ทำให้ไขว้เขวไป เพราะว่ามีเรา มีความรักตน มีความอยากให้ตัว จากไม่ดี ก็ดีขึ้น จากดีแล้ว ก็ให้มีปัญญา มีปัญญาแล้ว ก็มีให้มากขึ้น คือ มีแต่ตัวอยากที่จะนำ

เพราะฉะนั้นการที่อริยสัจ ๔ เห็นยาก ก็เพราะเหตุว่าจะต้องเห็นทั้ง ๔ อริยสัจจะโดยสัจจญาณ หมายความว่า ฟัง พิจารณา เข้าใจว่าเป็นความจริง ซึ่งไม่มีใครไปสร้าง ไปบังคับ ไปพยายาม ไปอยากได้ แต่ว่าสภาพธรรมทุกอย่างในขณะนี้ เกิดเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างอื่น ตามปัจจัยที่เกิดทำให้เป็นอย่างนี้

สติเกิด - หลงลืมสติ ๒

เพราะฉะนั้นการฟังที่ละเอียดขึ้น เข้าใจละเอียดขึ้น จะทำให้มีการระลึกลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งเมื่อไรสัมผัสมาสติเกิด เมื่อนั้นก็จะเห็นความต่างของขณะที่หลงลืมสติ กับขณะที่สติเกิด

เพราะฉะนั้นเรื่องสติปฏิฐาน อย่าเพิ่งคิดว่าจะปฏิบัติหรือจะทำ เพียงสนใจศึกษาให้เข้าใจสติปฏิฐานเพิ่มขึ้นให้ถูกต้อง จะทำให้รู้ว่า ขณะไหนที่สติเกิดกับหลงลืมสติ เพราะว่าสภาพธรรมไม่เปลี่ยนเลย แต่เวลาที่สติปฏิฐานไม่เกิด ก็ผ่านไป ดับไป โดยไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น แต่เวลาที่สภาพธรรมเกิด จะเหมือนเดิม คือเป็นปกติ

บางที่ท่านก็ใช้คำหลายคำ อนุเคราะห์ให้เราเห็นให้ถูกต้อง เช่นคำว่า “อนุปัสสนา” “อนุ” แปลว่า ตาม เห็นตาม ไม่ใช่ไปทำขึ้น สภาพธรรมขณะนี้ มีปรากฏ เห็นตามความเป็นจริงของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วปรากฏ เพราะฉะนั้นก็จะไม่มีเรา ที่พยายามไปสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น แต่กลับระลึกลักษณะที่กำลังมีตามปกติ

ถ้าเป็นการศึกษาก็จะทราบทั่วแจ้ง ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทางกายทวาร หรือกายปสาท คือ ที่ตัวจะมีรูป เป็นรูปที่มีลักษณะพิเศษ ที่สามารถกระทบกับสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว เย็นหรือร้อน นี่เป็นลักษณะของรูปนี้ ที่สามารถกระทบได้ เพราะฉะนั้นขณะนี้ ที่มีแจ้งปรากฏ เพราะมีกายปสาท เป็นกายทวาร

นี่คือ สิ่งที่เราจะไปบังคับไม่ให้เกิดไม่ได้ เดียวนี้มีแล้ว ความจริงเป็นอย่างนี้ แต่ต้องรู้ว่า สภาพธรรมทุกอย่างมีจริงเมื่อปรากฏ หรือปรากฏเมื่อเกิด ถ้าไม่เกิดก็จะปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้นทุกอย่างที่กำลังปรากฏ หมายความว่า เกิด จึงได้ปรากฏ และถ้าคิดพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้เข้าใจจริง ๆ เมื่อกี้ ไม่มี ต้องมีขณะที่สภาพธรรมไม่ได้ปรากฏ แล้วเกิดปรากฏขึ้น เช่น เสียง เมื่อกี้ไม่มี และมีเสียงเกิดขึ้น ปรากฏ แล้วเสียงก็หมดไป

ฟังแค่นี้ ก็รู้แค่นี้ แต่ถ้าศึกษาต่อไป และก็พิจารณาถึงขณะที่ไม่มี เช่น ขณะที่ เป็นภวังค์ ตอนหลังจะเห็นได้ชัดกว่าตอนนี้ เพราะว่าตอนหลัง อะไร ๆ ก็ไม่ปรากฏเลย แต่พอตื่น ถ้าเสียงปรากฏ ก็หมายความว่า ขณะนั้นไม่ใช่หลับ จากที่ไม่เคยมีอะไรปรากฏเลย แล้วก็เกิดมีปรากฏ ถ้าเป็นเรา เป็นชีวิตประจำวัน ไม่น่าอัศจรรย์ แต่ ถ้าพิจารณาว่าเป็นธาตุ หรือเป็นธรรม เสียงนี้มีจริง ๆ เป็นธาตุชนิดหนึ่ง มีลักษณะที่ ดังกระทบกับโสตปสาท เสียงมีได้อย่างไร แค่นี้ก็น่าอัศจรรย์แล้ว

จากการที่ไม่มีเสียงเลย แล้วก็เสียงมี ตัวเสียงเองก็เกิดจากการกระทบกันของสิ่งที่แข็ง แต่เสียงที่เกิดจากการกระทบกันของสิ่งที่แข็ง ถ้าไม่ปรากฏ เสียงนั้นก็ดับแล้ว ไม่ว่าจะเสียงที่ถนน เสียงในป่า เสียงในครัว เสียงในห้อง เสียงที่ไหนก็ตามแต่ มีเหตุปัจจัยเกิด แล้วก็ดับ ถ้าจิตไม่รู้ เสียงนั้นเกิดแล้ว ดับแล้ว

เพราะฉะนั้นไม่ได้มีความหมายหรือความสำคัญอะไรเลย ทุกอย่างต้องเกิด ต้องเป็นอย่างนั้น ที่เสียงเกิดแล้วจะไม่ดับ เป็นไปไม่ได้ และถ้าไม่มีจิตได้ยิน ก็ไม่มี

ทางที่จะรู้เสียงนั้นเลย เพราะฉะนั้นเสียงนั้นจะมีในป่า หรือไม่มีในป่า จะมีในครัว หรือไม่มีในครัว จะมีที่โน้น หรือไม่มีที่โน้น ก็ไม่สามารถรู้ได้ เพราะเกิดแล้ว ดับแล้ว

เพราะฉะนั้น ขณะที่เสียงกำลังปรากฏ ความน่าอัศจรรย์ก็คือว่า แม้เสียงก็น่าอัศจรรย์ และที่จะมีสภาพที่ได้ยินเสียงจากที่ไม่ได้ยิน และมีธาตุที่เกิดได้ยินเสียงขึ้น

นี่ก็เป็นการไต่ร่อง และเราจะเข้าใจความหมายของคำว่า “อายตนะ” ซึ่งก่อนหน้านี้ก็อยู่ในหนังสือ แต่ขณะที่มีการเกิดของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด โดยฐานะที่เป็นธาตุ ก็สามารถจะเข้าใจในธาตุทั้งหมดที่มีอยู่ตรงนั้นได้ เช่น ธาตุรู้หรือสภาพรู้ซึ่งได้ยินเสียง ถ้าธาตุนี้ไม่เกิด เสียงจะปรากฏไม่ได้ และการที่ธาตุได้ยินจะเกิดขึ้นได้ ยินเสียง ไม่ใช่ว่าถ้าไม่มีหู โสตปสาทแล้ว ธาตุได้ยินจะเกิดได้

เพราะฉะนั้นทุกขณะที่เกิด ปรากฏ ก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยมาก และปรากฏสั้นมาก แล้วก็ดับไป ทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้เห็นความเป็นอนัตตาว่า เราจะต้องมีความเข้าใจความเป็นอนัตตา ตั้งแต่ขั้นการฟัง โดยไม่ต้องไปห่วงสติปัฏฐานเลย แต่เมื่อใดก็ตามที่มีการระลึกสิ่งที่มีอยู่แล้ว คือ อนุปัสสนา คือ ระลึกตามสิ่งที่กำลังมี กำลังปรากฏ

เช่น แข็งขณะนี้ มีการระลึกรู้ลักษณะที่แข็ง ถ้าโดยการศึกษาปริยัติ เราทราบว่าต้องมีกายทวารวิถิจิต คือ จิตที่อาศัยกายปสาทเป็นทวาร ทำให้กำลังรู้สิ่งที่แข็ง นี่ทางกายทวารวิถิ ซึ่งก็ดับ จิตที่รู้แข็งก็ดับ ลักษณะของแข็งก็ดับ ต่อจากนั้นเป็นภวังค์ และตามปกติทางใจจะรู้ต่อ ขณะนี้มีทั้งทางกายทวารและทางมโนทวาร โดยที่ทางกายทวารก็ดับไป ภวังค์ก็ดับ ทางมโนทวารก็รู้ต่อ

ปกติเวลาที่สติปัฏฐานไม่เกิด เราก็รู้เป็นเรื่องราว เรากำลังกระทบสัมผัสผสมหรือซ้อนล่อม แก้วน้ำ ในชีวิตประจำวันเรารู้โดยไม่ต้องเรียกชื่อ แต่ว่ามีการรู้ความหมายของสิ่งที่ปรากฏทางทวารนั้น ๆ แต่เวลาที่สติปัฏฐานเกิด ก็ไม่ต่างกับแข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ตามปกติ แต่ไม่ได้นึกเป็นอย่างที่เราเคย เป็นซ้อน เป็นล่อมอย่างที่เราเห็นปั๊บ รู้ปั๊บทันที แต่ขณะนั้นกำลังใส่ใจลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง ตรงนั้น คือ อริศลสิกขา อริจิตสิกขา อริปัญญาสิกขา เพราะว่าไม่มีอะไรจะละเอียดเท่ากับสภาพธรรม คือ จิต เจตสิก รูป

สติเกิด - หลงลืมสติ ๓

เพราะฉะนั้น ขณะนั้นที่เป็นอินทรีย์สังวร รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ตรงนั้น ขณะนั้นเป็นอธิศีล ไม่ว่าจิตจะเกิดยินดี ยินร้าย ชอบใจ ไม่ชอบใจ สามารถรู้ได้ในความเป็นนามธรรม ซึ่งปกติเราจะไม่รู้ ว่า พอลืมตาขึ้นมา เราก็มีโลภะ ติดข้อง แล้วเราจะเอื้อมมือไปด้วยความต้องการ เราก็ไม่เคยรู้ลักษณะของความติดข้องที่ทำให้มีการไหวของกายไป แต่อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา กำลังเริ่มเข้าใจถูกต้อง เห็นถูกในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เหมือนปกติธรรมดา แล้วก็ดับ และมีสภาพธรรมปรากฏทางกายทวาร ภาวักคัน แล้วมโนทวารเกิด

เพราะฉะนั้น เป็นไปอย่างรวดเร็วมากซึ่งไม่ต้องคำนึงถึง เพียงแต่รู้ว่า ขณะนั้น สติระลึก เพราะฉะนั้นขณะที่ใส่ใจในลักษณะนั้น คือ สติปัญญาที่กำลังศึกษาลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมขณะนั้น ช่วงขณะที่สั้นมาก

เพราะฉะนั้น ก็จะเข้าใจได้ว่า ปัญญาที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรม ไม่ใช่ ตอนฟัง ตอนฟังนั้น รู้เรื่องราว ทั้ง ๆ ที่ตัวสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แข็งก็มี เห็นก็มี เสียงก็มี แต่เมื่อสติไม่ได้ระลึก กำลังฟังเรื่องราว จนกว่าเมื่อไรที่สติระลึก คือ ใส่ใจ ลักษณะนั้น ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละน้อย ซึ่งนานมาก เพราะเหตุว่าสติก็ดับอย่างรวดเร็ว แต่ความเข้าใจชนิดหนึ่งว่า ขณะนั้นไม่ใช่หลงลืมสติ ก็ประกอบด้วยปัญญาที่รู้ความต่างของขณะที่หลงลืมสติกับขณะที่สติกำลังระลึกลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ต้องมีสภาพธรรมที่สติกำลังระลึก นั่นคือ ปัญญา ที่ตั้งของสติ และตัวสติที่ระลึกก็เป็นสติปัญญา และสติปัญญานี้ก็เป็นหนทาง ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยบุคคลทุกท่านเดิน ความหมายของธรรมที่เราได้ยินได้ฟังทั้งหมด ก็อยู่ตรงนั้น มีความเข้าใจชัดเจนในสิ่งที่เราได้ยินได้ฟัง และความเข้าใจธรรมทั้งหมดที่เรียนมา ก็จะเพิ่มความเข้าใจเมื่อสติเกิด และระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่ต้องช้ามากและต้องเป็นความเข้าใจจริง ๆ

เพราะฉะนั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจ แม้สติปัญญาจะเกิด ก็ไม่ใช่อยากอีก แต่ต้องเป็นความเข้าใจชัดในอริยมรรคหรืออริยสัจ ๔ ว่า ทุกข์ คือ สภาพธรรมที่เกิดดับ

ซึ่งยังไม่ได้ประจักษ์ทันทีที่สติระลึก แต่โดยการศึกษาต้องเกิด ต้องดับ แต่ปัญญายังไม่สมบูรณ์ก็ไม่สามารถประจักษ์ได้ แต่ถ้าขณะใดที่ไม่มีการระลึก หมดหนทางที่จะรู้การเกิดดับ

เพราะฉะนั้นจึงรู้ว่า ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลทุกท่าน ต้องระลึกรู้ ต้องอบรมสติ ปฏิฐานซึ่งเป็นมรรคมองค์ ๘ ซึ่งปกติมีองค์ ๕ เพราะว่าไม่มีวิริตี ๓ และก็มีสมาธิ เข้าใจมั่นคงขึ้น และก็รู้ว่าโลภะเป็นสมุทัย ถ้าตราบใดที่ยังมีโลภะ ไม่มีทางถึงนิโรธ สัจจะได้ เพราะโลภะแทรกเข้ามาอีก โดยการที่ต้องการให้สติเกิด

เพราะฉะนั้นก็จะเห็นการเป็นผู้ฉลาด ที่จะต้องฟังด้วยดี ต้องพิจารณาโดยละเอียด ซึ่งขณะที่กำลังฟังด้วยดี เข้าใจละเอียดขึ้น จะละโลภะ ความต้องการ เพราะว่าไม่มีอะไรจะละโลภะได้ นอกจากความเข้าใจถูกเพิ่มขึ้น และก็รู้ว่าไม่มีหนทาง ที่ความเป็นตัวตนจะไปทำให้เกิดปัญญาขึ้นมาได้

จะไปนั่ง จะไปเดิน จะไปทำอะไรด้วยความต้องการ ไม่ใช่หนทางทั้งหมด แต่หนทาง คือ ศึกษาให้เข้าใจขึ้น ซึ่งอริยสัจก็มี ๓ รอบ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ กตญาณ เพราะฉะนั้นทั้ง ๓ จะประทับระคองไปตลอด แม้ว่าสติปฏิฐานเกิดแล้ว ก็ยังต้องรู้ความจริงว่า ถ้ามีโลภะขณะไหน ไม่ใช่หนทาง ต้องรู้ทันที และก็กลับมาที่ ระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่ไม่ใช่ด้วยความเป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น จะเห็นความเป็นตัวตนว่า ยากมาก และปัญญาก็ต้องฟังอย่างละเอียดแล้วรู้เข้าใจถูกว่า ตัวตนอยู่ตรงไหน และดำเนินหนทางนั้นไป ด้วยความเบาสบายที่รู้ว่า เป็นระยะทางที่ไกล แต่ต้องไปด้วยความเห็นถูก เพราะเมื่อมีความเห็นถูก ก็ต้องนำไปสู่สิ่งที่ถูกขึ้น แต่ถ้ามีความเห็นผิด ก็ต้องนำไปสู่ความเข้าใจผิด ถ้ามีโลภะ โลภะก็พาไปด้วยความต้องการทันที ไปไกลมาก จนบางคนเข้าใจว่า รู้แจ้ง อริยสัจธรรม

เพราะฉะนั้นมรรค ๘ ซึ่งเป็นหนทางผิด ก็มีทั้งรู้ผิดและพินิจด้วย เพราะเข้าใจว่าพินิจแล้ว เพราะรู้แล้ว แต่ความจริงไม่ได้รู้

สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเห็นขณะนี้ จะคลายความยึดถือว่าเป็นตัวตน ต่อเมื่อปัญญาระดับไหน สติปฏิฐานเริ่มเกิดอย่างไร ทั้ง ๆ ที่กำลังเห็น ก็สามารถจะรู้

ความต่างของการที่เริ่มค่อย ๆ เข้าใจว่า ขณะนี้เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยรู้ แต่เพราะความเข้าใจค่อย ๆ มั่นคงขึ้น ขณะเห็นก็รู้ว่า ช่วงขณะที่ลืมตา หรือสิ่งนี้ปรากฏ ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องของความคิดมากมายมหาศาล ต่อกันไปเลยทางมโนทวาร

เพราะฉะนั้นการฟังเรื่องสติปัฏฐาน ก็เป็นเรื่องที่ฟังแล้วเข้าใจความละเอียด และก็รู้ว่า เป็นหนทางที่จะต้องอบรม ที่ต้องรู้จริง ๆ เข้าใจถูกต้องจริง ๆ

มีใครในโทรทัศน์

ผู้ถาม เท่าที่อาจารย์อธิบาย ผมก็พยายามฟังทุกคำพูด ผมเข้าใจขณะนี้ว่า สติที่จะระลึกสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรามีความเข้าใจเรื่องของสภาพธรรม

ส. มีความเข้าใจและมีความมั่นคงว่า ธรรมทั้งหมดเป็นอนัตตา ไม่มี ความพยายามที่จะไปสร้างหรือไปทำขึ้นมา เพราะว่าขณะนี้ธรรมปรากฏ “อนุ” แปลว่า “ตาม” รู้ตามที่ปรากฏ ที่เป็นอยู่ ที่มีจริง ในขณะนี้

เพราะฉะนั้นก็ระลึกปกติ สิ่งที่มีจริง ถ้ามีความเข้าใจก็ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละน้อย จะหมดความสงสัยว่า เป็นคน เป็นศาลาทันทีไม่ได้ แต่ต้องรู้ความต่างว่า ขณะที่เห็น ก็คือ ช่วงขณะที่สี่สัณฐานต่าง ๆ ปรากฏ

เพราะว่าแม้ว่ามีสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่มีใครยับยั้งความคิดได้เลย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี หรือปุณณเหมือนกัน คือ หลังจากที่ได้ทางตาเห็น ภาวังจิตเกิดขึ้น ทางใจก็รู้สิ่งที่ปรากฏต่อ แต่ความรู้ของคนที่ไม่ได้อบรมปัญญา กับความรู้ของคนที่ย่อบรมปัญญาต่างกัน

ความรู้ของคนที่ไม่ได้อบรมปัญญารู้เรื่อง รู้ชื่อ รู้คำ รู้ความหมาย แต่ความรู้ของคนที่ย่อบรมปัญญา ก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมจริง ๆ และความคิดนี้ก็คิดถึงคน ถึงสิ่งต่าง ๆ จากสิ่งที่ปรากฏ เอาเรื่องเอาราวทั้งหมด เอารูปร่างสัณฐานทั้งหมดมาจากสิ่งที่ปรากฏ เร็วมาก พอออกไปจากที่นี่ คิดถึงอะไรก็ได้ แต่สี่สัณ

วัฒนธรรมไม่ได้ปรากฏ แต่เรื่องราวปรากฏ ทุกครั้งที่เราคิด เวลาที่เราไม่เห็น ไม่ว่าจะคิดถึงอะไรก็ตาม จะคิดได้เพียงส่วนที่ทรงจำไว้ในรูปร่างสัญญาณ ถ้าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้นก็แยกได้ว่า สีสันวัฒนธรรมที่ปรากฏทางตานี้อย่างหนึ่ง และความคิดของเราซึ่งไปนั่งคิดว่า มีคน มีสัตว์ ในสิ่งที่ปรากฏทางตานี้อีกอย่างหนึ่ง ก็มีเรื่องจริงซึ่งก็คงจะเล่าได้ เพราะเราไม่ได้กล่าวถึงบุคคลหนึ่งบุคคลใด ท่านผู้นี้ก็แขวนผ้าเช็ดตัวที่ผ้าเช็ดตัวก็มีรูปไก่ และเขาก็ส่งสารไก่ เพราะว่าหวั่นกลับ คิดถึงความวิจิตรของคน มีรูปไก่ที่ผ้าเช็ดตัว ตราไก่ แล้วพอแขวนผ้าเช็ดตัว ไก่ก็หัวคว่ำ ก็เลยส่งสารไก่ที่หัวคว่ำ ก็เลยบอกเขาว่า เรื่องธรรมดา เพราะอะไร ก็เราดูโทรทัศน์ มีใครในโทรทัศน์มีละคร เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นคนโน้น คนนี้ ทารุณตบตีหรือด่าว่ากัน ไม่มีอะไรเลย แล้วเราก็นั่งคิด เป็นชื่อเสียงเรียงนาม เป็นคนโน้น คนนี้ ก็ไม่ผิดจากไก่ที่หัวคว่ำอยู่ที่ผ้าเช็ดตัว

นี่คือ โทรทัศน์ซึ่งมันไม่มี แต่ก็หลอกให้ความทรงจำของเราจำไว้หมด คนนี้ออกมาแล้ว กำลังพูดกับคนโน้น คนนี้เป็นพ่อ คนนี้เป็นแม่ เป็นเพื่อน ออกมาหมดเลย

ชีวิตจริงขณะนี้ก็คือ อย่างนั้น คือ เมื่อลืมตาแล้ว ก็มีสิ่งที่ปรากฏ แล้วเราก็ไปทรงจำ ซึ่งความจริงไม่มีเลย สิ่งที่เราจำดับแล้ว ไม่กลับมาอีกเลย ความคิดของเราแต่ละเรื่อง แต่ละคำ คิดถึงเรื่องอะไร มีสิ่งนั้นชั่วขณะที่คิด และไม่เป็นตัวตนได้จริง ๆ เพราะแค่คิด เราจะคิดถึงสัมผัสหนึ่งลูก สัมผัสนั้นมีที่ไหนในความคิด ไม่มีเลย แต่พอคิดนี้มีสัมผัส แต่สัมผัสจริง ๆ ไม่มี แต่จำไว้จากสิ่งที่ปรากฏทางตา แล้วก็เหมือนว่าสิ่งนั้นถ้าเป็นคนที่เราจำกัน เป็นสุนัข เป็นลิง อะไรก็แล้วแต่ เราก็คิดว่า สิ่งนั้นมีจริง ๆ แต่ความจริงไม่มีเลย

เพราะฉะนั้นสัญญา ความจำของเรา เป็นอัตตสัญญามาตลอด จำว่ามีสิ่งซึ่งไม่มี แล้วก็คิดว่ามีอยู่ แต่ความจริงสิ่งนั้นไม่มีเลย เพียงเราหลับ ไม่มีอะไรเหลือ และถ้าตายไป ก็หมดเลยความจำในทุกสิ่งทุกอย่าง จะไม่กลับมาอีกเลย แต่พอตื่น สัญญาความจำที่เคยจำไว้วันก่อน ก็สามารถนึกได้ เกิดขึ้นได้

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของวิจิตรกับจิตที่ไม่ใช่วิจิตร คือ เมื่อเกิด ไม่ใช่วิจิตร จินกว่าจะมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การนึก คิดเมื่อไร ก็เป็นเรื่องราวเมื่อนั้น และพอเป็นภวังค์ ก็ไม่มีอีก แต่มีความจำที่เป็นอดีต สัญญา ไม่เคยลืม แสงโกฎิก็มาแล้ว ที่จำว่ามี ก็ยังเหมือนมี จินกว่าความรู้จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้นว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาขณะนี้ ไม่ใช่การคิดนึกว่าเป็นสิ่งใด แต่มีการคิดนึกเกิดสืบต่อแน่นอน และมีการจำไว้อย่างมั่นคง จินกว่าสัญญาที่จำ อดีตสัญญา มั่นคงนี้ จะค่อย ๆ ลดลง ด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้นจะนานสักแค่ไหน และเป็นของจริงสักแค่ไหน ที่สามารถจะรู้ความจริงได้ ไม่ว่าจะลืมตาหลับตาที่ไหนก็ตาม ก็มีการอบรมที่จะรู้ว่า ตอนที่เป็นภวังค์ สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่มี แล้วเกิดมีขึ้นได้ นี่นำอัสจรรย์ของความเป็นธาตุ ซึ่งมากระทบกัน และทำให้เกิดการเห็นทางตา แล้วก็หมด สำหรับผู้ที่ประจักษ์แจ้งจริง ๆ และก็รู้ว่าเป็นภวังค์ แล้วมโนทวารก็สืบต่อ สิ่งที่ปรากฏทางปัญจทวารทั้งหมด ทางมโนทวารรู้ต่อเหมือนกันหมดเลย

เพราะฉะนั้นก็มีความเข้าใจสามารถรู้ได้ว่า ทางมโนทวารรับสิ่งที่ปรากฏทางปัญจทวารจริง ๆ ทุกอย่างที่ทรงแสดงเป็นความจริง แต่ต้องเป็นความจริงที่ต้องพิสูจน์ด้วยตนเอง แล้วต้องเป็นเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ซึ่งไม่มีการไปรู้สิ่งอื่นนอกจากสิ่งที่กำลังปรากฏ

พันวิสัยที่ใครจะทำให้เกิดขึ้น

ผู้ถาม ผมคิดว่า ผมยังไม่เข้าใจเรื่องของอนัตตา อยากจะฟังคำอธิบายอีกสักนิดหนึ่งครับ

ส. ก่อนอื่นทุกเรื่องที่คุณต้องเข้าใจว่า หมายความว่าอะไร

เพราะฉะนั้น “อนัตตา” ก็หมายความว่าถึง ไม่ใช่อัตตา “อัตตา” คือ ตน ตัวตนของเรา อนัตตา ก็คือ สภาพธรรมที่มีจริง ๆ แต่ไม่ใช่ของใครเลยสักคน เราไม่เคยคิดว่าธาตุนั้นไม่เป็นเรา หรือธรรมก็เป็นธรรม แต่พอไม่รู้จักความหมายของคำ ๒ คำนี้จริง ๆ

ทุกอย่างก็เป็นเรา แม้แต่เป็นธรรมหรือเป็นธาตุก็ยังเป็นเรา ด้วยการเห็นผิด ด้วยการเคยทรงจำไว้ แต่ว่าตามความเป็นจริง ถ้าคิดถึงธาตุหรือธรรม จะเห็นความไม่เป็นตัวตนแน่นอน อย่างได้ยิน ถ้ารู้ว่าเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ ไต๊ะ แก้อี้ ไม่มีจิต ไม่มีธาตุรู้ หรือสภาพรู้ แข็งก็ไม่ใช่สภาพรู้หรือธาตุรู้

เพราะฉะนั้นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะรู้อะไรไม่ได้ แต่เวลาที่มีธาตุอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่แข็ง ไม่ใช่สี ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส ถ้าพูดถึงความเป็นธาตุ ไม่มีใครบังคับบัญชาได้เลย ถ้าพูดถึงแข็ง คงไม่มีใครบอกว่า อย่าให้แข็งเกิด ถ้าพูดถึงเสียง ก็คงไม่มีใครบอกว่า อย่าให้เสียงเกิด เมื่อมีปัจจัยเสียงก็เกิด ห้ามเสียงไม่ให้เกิดไม่ได้ เพราะเป็นธาตุหรือเป็นธรรม

ถ้าเข้าใจความหมายของ “ธาตุ” หรือ “ธรรม” ก็คือ พันวิสัยที่ใครจะเป็นเจ้าของ หรือจะสร้าง หรือจะทำให้เกิดขึ้น แต่สิ่งนั้นมีปัจจัยจึงได้เกิดขึ้น โดยมากเราเข้าใจแค่รูปธาตุ แต่แม่นามก็เป็นธาตุด้วย คือ เมื่อมีปัจจัยก็เกิด แต่ว่าต่างกับรูป ธาตุชนิดนี้ต่างกับรูป คือ เมื่อเกิดแล้วต้องรู้ เพราะเป็นสภาพรู้ ธาตุเค็ม ธาตุหวาน ธาตุโกรธ เป็นธาตุหมด

เพราะฉะนั้นธาตุรู้ เมื่อเกิดขึ้นก็ต้องรู้ แค่นี้ก็จะเห็นความเป็นสาธารณะว่า ธาตุเป็นธาตุ ไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลงลักษณะของธาตุนั้นได้ เมื่อเป็นธาตุรู้ ก็ต้องเกิดขึ้นรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด

เพราะฉะนั้นขณะนี้ใช้คำว่า จักขุวิญญาณธาตุ คือ ธาตุเห็น ต้องอาศัย จักขุประสาทกับรูปที่กระทบทางตา ธาตุชนิดนี้จึงเกิด พอเป็นธาตุชนิดนี้ จึงเกิด ใครจะไปทำอะไรให้ธาตุชนิดนี้ไม่เกิด ในเมื่อจักขุประสาทมี สิ่งกระทบทางตามี สภาพเห็นหรือธาตุเห็นก็ต้องเกิด เป็นธาตุ ทางหู เสียงมี แต่ถ้าไม่มีธาตุได้ยินเสียง เสียงก็ไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้นเสียงเองก็ไม่รู้ เพราะว่าเป็นรูปธาตุ ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย แต่ธาตุอีกชนิดหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องรู้ เพราะฉะนั้นการกระทบกันของโสตรประสาทธาตุกับสัททธาตุ คือ เสียง ก็ทำให้เกิดธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นได้ยินเสียง แล้วก็ดับ

เพราะฉะนั้นทุกอย่างก็เกิด เกิดตามปัจจัย แล้วแต่ว่าจะเป็นรูปธาตุ หรือจะเป็นนามธาตุ เวลานี้เราคิดว่าเราได้ยิน แมวได้ยินไหม สุนัขได้ยินไหม ถ้าเอารูปร่างออก ได้ยินเหมือนกันไหม คือ เป็นธาตุได้ยินเสียง

เพราะฉะนั้นถ้าเข้าใจจริง ๆ ว่า เป็นธาตุ ทั้งนามธาตุ ทั้งรูปธาตุ นั่นคือความหมายของอนัตตา ตั้งแต่สี่ระชะจรดเท้า ถ้าเราศึกษาโดยละเอียดจะรู้ว่า รูปแต่ละกลาปที่เล็กที่สุด ที่มีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่ทุกกลาป บางกลาปเกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน

เจตนาความตั้งใจ ความตั้งใจเกิดกับจิต ดับกับจิต แต่สะสมอยู่ในจิต พร้อมทั้งจะเป็นปัจจัยให้เกิดเมื่อไรก็ได้ เช่น คนที่ไม่มีโรค และเกิดเป็นโรคร้ายขึ้นมา ซึ่งเป็นโรคที่เกิดจากกรรม ใครก็ไปทำอะไรไม่ได้เพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เป็นนามธรรมก็จริง แต่มีพลัง มีกำลัง ที่จะปัจจัยให้รูปใดเกิดเมื่อไร ก็เกิดรูปนั้นเมื่อนั้น แม้แต่จักขุปสาท ประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้น ประสาทกายทั้งหมด เป็นรูปที่เกิดจากกรรม ถ้ากรรมหยุดไม่ให้รูปนี้เกิด ใครก็จะไปทำให้รูปนี้เกิดไม่ได้ และถ้ากรรมมีปัจจัยทำให้เกิด ใครก็จะไปทำลายไม่ได้ เพราะว่าเกิด แล้วดับ จะทนทำลายอะไรได้กับสภาพที่มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น แล้วดับไป

เพราะฉะนั้นถ้าเข้าใจความหมายของความเป็นธรรม ความเป็นธาตุจริง ๆ เอาสิ่งที่มาารวมกันออกเป็นแต่ละหน่วยเล็ก ๆ แล้วก็รู้ที่มาที่ไปของสิ่งนั้นว่า สิ่งนี้เกิดเพราะอะไร เกิด แล้วก็ดับไป ๆ ตัวเราอยู่ที่ไหน ก็ไม่มี แต่ต้องเป็นปัญญาระดับไหน ที่จะเห็นจริง ๆ อย่างนี้ ที่จะละสลักกายทิฏฐิ คือ การยึดถือรูปธรรมนามธรรมตั้งแต่สี่ระชะจรดเท้าว่า เป็นเราออกได้ ต้องเป็นปัญญามหาศาลอย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อจะตรัสรู้ความจริงซึ่งเป็นจริงอย่างนี้ เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็ทรงแสดงหลากหลาย ๔๕ พรรษา ด้วยประการทั้งปวง ด้วยนัยทั้งปวง ให้คนที่ฟังจากที่ไม่เคยรู้เลย ไม่เคยเข้าใจเลย ค่อย ๆ ฟัง ค่อย ๆ เข้าใจ ค่อย ๆ อบรม ค่อย ๆ มีปัญญาเป็นกับ ๆ กว่าจะได้รู้ เพราะถ้าอ่านประวัติของพระสาวกแต่ละท่าน แล่นกัปก็มี ไม่ใช่แสนชาติ

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของจริง ที่มีจริง แต่ต้องด้วยปัญญา จึงสามารถที่จะรู้ได้ เพราะสภาพธรรมเหล่านี้จะปรากฏต่อปัญญา จากการเริ่มเข้าใจไปที่ละเล็กทีละน้อย จนกว่าจะสามารถประจักษ์ความจริงของสภาพธรรมนั้นได้

เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของความเห็นถูกต้อง ตามความเป็นจริงของสภาพธรรม และพระธรรมที่ทรงแสดง เพื่อละ ละอะไร ละความเห็นผิด จากการไม่เคยฟัง และละอะไร ละกิเลสต่อไปเรื่อย ๆ ตามลำดับ จนหมด ไม่เกิดอีกเลย กิเลสที่ทุกคนมีมาก ๆ อย่างโลภะ ละยากเหลือเกิน เพราะเหตุว่าไม่มีปัญญา อยากจะละ ก็ละไม่ได้ ดอกไม้สวย อาหารอร่อย ทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ว่าเป็นความติดข้อง และความติดข้อง นำมาซึ่งทุกข์โทษ ทรงแสดงไว้มากมาย แต่ถ้าปัญญาไม่เกิดอะไรจะไปละ นอกจากตัวเราอยากจะละ ทำละ แต่จริง ๆ แล้วละไม่ได้ เพราะไม่ใช่ปัญญา

เพราะฉะนั้นถ้าไม่ใช่หนทางซึ่งมีทางเดียวจริง ๆ คือ การอบรมเจริญปัญญาด้วยสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นการเจริญมรรคที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม หนทางอื่นไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ เพราะความจริงสภาพธรรมเป็นอย่างนี้ ต้องฟังให้เข้าใจอย่างนี้ ต้องรู้ว่าต้องอบรมอย่างนี้ ต้องรู้ถูกต้องอย่างนี้ จึงจะเป็นความเห็นถูก

เพราะฉะนั้นก็ต้องเป็นความเห็นถูกที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ต้นไปเรื่อย ๆ

เข้าใจดีกว่าไปพยายามละ

ผู้ถาม ในชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ว่า ถ้าเราได้ยินเสียงที่ไม่ไพเราะ เป็นเสียงนินทาว่าร้ายเรา โทสะจะเกิดขึ้นที่ ทำอย่างไรโทสะจึงจะหมดไปได้

สุ. เป็นพระอนาคามีบุคคล อีกขั้นเดียวก็จะถึงความเป็นพระอรหันต์ แล้วโลภะละคะ ไม่สนใจที่จะหมด

ผู้ถาม โลภะก็แบบเดียวกันครับ

สุ. โมหะละคะ

ผู้ถาม โมหะก็ยิ่งไปใหญ่เลย

ส. เพราะฉะนั้นโมหะจะค่อย ๆ ลดลงไปได้ เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้อง
กิเลสทั้งหมดจะค่อย ๆ ลดลงไปได้ เมื่อปัญญาเจริญขึ้น พังกรรมให้ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นจะ
ดีกว่าหวังให้โน่นหมด นี่หมด

เพราะมีปัญญหลายชั้น

วรศักดิ์ ปัญญาเป็นตัวที่รู้ถูก รู้ตามความเป็นจริง ตามการเกิดดับของสภาพ
ธรรมะใหม่ครับ ส่วนตัวที่ตัดสินว่า สิ่งนั้นถูก สิ่งนั้นไม่ถูก สิ่งนั้นเป็นกุศล สิ่งนั้น
ไม่ใช่กุศล ตัวนี้เรียกว่า “ปัญญา” หรือเปล่าครับ เพราะผมเคยเข้าใจมาก่อนว่า คือ
ปัญญาด้วย

ส. ปัญญาเป็นความรู้ถูก

วรศักดิ์ ถ้าเกิดรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นกุศล สิ่งนั้นไม่ดี

ส. ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมะคะ

วรศักดิ์ เพราะฉะนั้นเรารู้ว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี

ส. ไม่ใช่เรา แต่ปัญญากำลังรู้ถูก

วรศักดิ์ ครับผม ขณะนั้นปัญญารู้ว่า สิ่งไหนเป็นกุศล หรือสิ่งไหนไม่เป็นกุศล
เรายังไม่สามารถรู้ได้เลยว่า เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

ส. มีปัญญาหลายชั้น ชั้นฟังนี้ไม่ใช่ชั้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็น
นามธรรมรูปธรรม

วรศักดิ์ การรู้ว่า สิ่งไหนเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นแค่ปัญญาชั้นฟังเท่านั้น

ส. หรือชั้นคิดก็ได้ แต่ไม่ใช่ชั้นรู้ลักษณะของสภาพธรรม

วรศักดิ์ แล้วก็มีโอกาสที่จะผิดเป็นไปได้สูงมากด้วยใช่ไหมครับ

ส. ถ้ารู้แค่นั้น ไม่ใช่รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรม ก็เป็นการคิดนึก
ของตัวเอง ไม่ใช่เป็นการรู้ตามความจริงของธรรม

วรศักดิ์ ในชีวิตประจำวัน หลายครั้งก็สับสนว่า ขณะที่เรากำลังทำอะไรด้วย
ศรัทธา บางครั้งก็มีโทษะติดตามมา ก็ไม่น่าจะใช้ศรัทธา น่าจะเป็นโลภะมากกว่า

ส. คนละขณะแล้วค่ะ

วรศักดิ์ ใช่ครับ แต่ก่อนที่จะเกิดโทสะตามมา

ส. ไม่ต้องไปคิดเรื่องก่อน เรื่องหลังเลย เขาดับไปอย่างรวดเร็วมากเลยคะ

วรศักดิ์ คือคิดเรื่องราว

ส. เวลานี้คุณวรศักดิ์เห็นกับได้ยินด้วยพร้อมกันหรือเปล่า

วรศักดิ์ พร้อมกัน

ส. เพราะฉะนั้นคุณวรศักดิ์ก็อาจจะคิดว่า ตรงนั้นพร้อม แต่ความจริงไม่ใช่ค่ะ ห่างกันมาก จิตเกิดดับแต่ละทวาร

ผู้ถาม ถ้าสติปัญญาไม่เกิด ไม่มีสิทธิรู้ตรงตามความเป็นจริงได้เลย

ส. แน่นนอนค่ะ

เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ ปรียติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ สิ่งที่เราพูดทั้งหมด ปัญญาสามารถประจักษ์แจ้งได้ ไม่ได้เป็นโมฆะ แต่ต้องอบรม จนกว่าจะถึงการประจักษ์แจ้งซึ่งเป็นอริยสัจ

วรศักดิ์ อย่างนั้นการเสียเวลาคิด จะไม่เสียเวลาเปล่าหรือครับ

ส. คิดเรื่องอะไร

วรศักดิ์ คิดเรื่องเป็นกุศล เป็นอกุศล

ส. ไปคิดทำไม ก็มีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ให้รู้ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น

วรศักดิ์ มันไม่ทัน

ส. ไม่ทันอะไร ดับแล้วทั้งหมด จะไปทันอันไหน

วรศักดิ์ ไม่ทันคิด

ส. เดียวนี้ก็มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ความคิดก็จริง ห้ามความคิดไม่ได้ แต่คิดแล้ว ก็ดับแล้ว หหมดแล้ว ไม่ต้องไปกังวลอีก ทุกสิ่งทุกอย่างสั้นมาก เล็กน้อยมาก เกิดแล้วก็ดับไป แล้วก็มีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้ระลึก รู้ตัวจริง ๆ อันนี้ คือประโยชน์ของการฟังพระธรรมทั้งหมด คือ รู้ตัวจริงว่า มีจริง ๆ พิสูจน์ได้

วรศักดิ์ มันยากที่จะสังเกต

ส. ไม่ได้ให้สังเกต ให้เข้าใจ ฟังธรรมให้เข้าใจขึ้น ๆ อย่างเดียว คือ ขอให้เข้าใจ ไม่ต้องไปทำอะไร เพราะว่ามีปัจจัยที่เขาจะเกิดขึ้นเป็นอยุ่อย่างนั้นอยู่แล้ว ไม่มีใครไปทำอีก จะคิดอย่างนั้น ก็มีปัจจัยจะให้คิดอย่างนั้น

วรศักดิ์ ก่อนจะเข้าใจต้องเกิดจากการพิจารณาก่อน การไตร่ตรองก่อน การคิดก่อน

ส. เวลาฟัง เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง นี่คือประโยชน์สูงสุด กำลังพูดเรื่องอะไร ถ้าเราใส่ใจ สนใจฟังจริง ๆ เข้าใจสิ่งนั้น พอแล้ว ไม่ใช่ฟังเรื่องนี้ คิดเรื่องอื่น แต่ถ้าจะไตร่ตรอง ก็คือ ไตร่ตรองถึงสิ่งที่ได้ฟัง ให้เข้าใจชัดเจนขึ้น

วรศักดิ์ ลักษณะการไตร่ตรองให้เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังชัดเจนขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดเฉพาะหน้าขณะนี้ เดียวนี้

ส. ก็ธรรมดา ทุกคนก็คิดเรื่องอื่น จะให้คิดเรื่องธรรมตลอด ก็ไม่ใช่วิสัยของผู้ที่ยังมีปัจจัยให้คิดเรื่องอื่น

วรศักดิ์ ขณะที่ไตร่ตรอง ผิดถูกอย่างไร ก็ตัดสินได้ใช่ไหมครับ

ส. หหมดไปแล้ว ไม่ใช่มีคุณวรศักดิ์ไปนั่งตัดสินธรรม แต่ว่าเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาที่จะเห็นธรรมเป็นธรรม ไม่ใช่คุณวรศักดิ์ที่คิด แต่รู้ว่าเป็นธรรมที่เกิดแล้วคิด

วรศักดิ์ ก็คงต้องรอสติปัญญาเกิด

ส. ศึกษาไปเรื่อย ๆ เข้าใจไปเรื่อย ๆ ไม่ต้องแบกความต้องการมาให้หนักขึ้นไปอีก และรู้ว่า เมื่อเข้าใจแล้ว ก็คือ เข้าใจ แล้วก็จบ เพราะไม่มีเราที่จะต้องไปเข้าใจด้วยความเป็นเรา ก็อยากจะเป็นอย่างนั้น อยากจะเป็นอย่างนี้ คือ ความเข้าใจถูกก็ถูก และขณะต่อไปเป็นอกุศล ก็เป็นอกุศล

นี่คือหนทางที่ละอภิชฌาและโทมนัส เป็นหนทางสายกลางจริง ๆ เพราะฉะนั้นหนทางนี้ข้อความในอรรถกถาแสดงไว้ว่า เห็นยากเพราะลึกซึ้ง ไม่ใช่ธรรมดา ๆ เลย แต่เห็นยากเพราะต้องเห็นว่า แม้ขณะนั้นมีความต้องการหรือเปล่า มีความเป็นตัวตนหรือเปล่า ธรรมจริง ๆ เป็นเรื่องรู้แล้วละ เพราะฉะนั้นก็จะไม่ทำอย่างอื่นเลย นอกจาก

พิจารณา ศึกษา ฟัง พร้อมสติที่เกิด ก็เกิด ถ้าไม่เกิด ก็คือ ไม่ใช่เรา แต่เป็นธรรมอื่น ซึ่งมีปัจจัยก็เกิด

ทั้งหมดจะเป็นกุศล อกุศล ก็ไม่ใช่เรา แม้ปัญญา ก็ไม่ใช่เรา พระพุทธศาสนา เป็นเรื่องละโดยตลอด ถ้าใครติดตรงไหน ไม่ถึง

หนังกอกหนักใจ

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์เคยกล่าวว่า ศึกษารวมต้องเบา คือ หมายความว่าไม่ต้องไปแบกหรือหนังกอกหนักใจอะไร ที่มันหนัก เพราะเป็นโลภะไข้ใหม่ครับ ที่กล่าวว่า “โลภะเห็นยาก เพราะเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง” ไข้ใหม่ครับ

ส. อริยสัจ ๔ สองอริยสัจแรกลึกซึ้งจึงเห็นยาก และ สองอริยสัจหลัง เห็นยากเพราะลึกซึ้ง ไม่ใช่มีอยู่เหมือนอย่างทุกขสัจ ขณะนี้ก็มีเกิด การดับ แต่ว่าลึกซึ้งจึงเห็นยาก ที่จะเห็นว่าเกิดดับ แต่สำหรับมรรคไม่ได้มีให้เห็นอยู่ตลอด จึงเห็นยากเพราะลึกซึ้ง

ผู้ถาม โลภะก็

ส. ลึกซึ้งจึงเห็นยาก

ผู้ถาม เพราะฉะนั้นใครที่บอกว่า รู้จักโลภะ ก็ยังไม่ใช่

ส. ถ้าสติปัญญาไม่เกิด นี่ไม่มีทางเลย เพียงแค่ตื่นมาลืมตา ทั้งหมดเลย ทั้งตา ทั้งหู ทั้งจมูก ทั้งลิ้น ทั้งกาย ทั้งใจ แม้แต่ตายแล้ว พอปฏิสนธิจิตเกิด ชวนวิถีแรก คือ โลภะ

ผู้ถาม พี่ยกปัญหานี้ขึ้นมา ก็เพราะเหตุว่า เมื่อมีการศึกษาข้อความในอริยสัจ ๔ ว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ อันนั้นก็พอเป็นพอไป แต่พอมาถึงตัณหาเป็นสิ่งที่พึงละ ก็เลยปัญหาว่า จะละตัณหาอย่างไร สำหรับคนที่เจริญสติปัฏฐานที่เริ่มเข้าใจ หรือมีการศึกษาเรื่องสติปัฏฐาน ก็เกิดสงสัยว่า จะละโลภะ จะละอย่างไร และจะละเมื่อไร

ส. ปัญญาเป็นความเห็นถูก ถ้าไม่เห็นโลภะ ละไม่ได้เลย ธรรมดามีใครเห็นโลภะวันนี้บ้าง ถ้าเห็นก็เป็นเรา ไข่ใหม่คะ พอสนุกสนานกับบอกว่าโลภะ แต่ใครละที่พูดคำว่า “โลภะ” ก็คือ เรา เพราะฉะนั้นก็ไม่ใช่เห็นโลภะจริง ๆ เลย

เพราะฉะนั้นเมื่อมีปัญหา เวลาที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรม นี่คือ รู้ทุกข์ โดยที่ทุกข์ยังไม่ได้ปรากฏ แต่หมายความว่าเริ่มจะรู้ว่า นี่แหละ คือ ทุกข์ คือ สภาพธรรมที่เกิดดับ แม้จะยังไม่ประจักษ์ แต่รู้ว่า สิ่งที่มีจริง ๆ นี่เกิด แล้วก็ดับ จนกว่าปัญญาจะประจักษ์แจ้ง ถ้ามีความต้องการเกิดขึ้นแม้นิด ขณะนั้นก็เห็นโลภะแล้ว เพราะเวลาที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ยากที่โลภะจะไม่ตามมา เวลาที่ปัญญายังไม่เพิ่มขึ้น

ผู้ถาม ที่เป็นปัญหาก็เพราะเหตุว่า พอบอกให้ละโลภะ ก็มีการออกบวช ออกบวชเป็นการละโลภะ เพราะคิดว่านั้นเป็นการละโลภะ คือ ไม่เกี่ยวข้องกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เหมือนอย่างชีวิตคฤหัสถ์ เมื่อมีการชักจูงอุบาสกอุบาสิกาให้มาปฏิบัติธรรม อาศัยความเข้าใจว่า ตัวเองรู้ว่า โลภะต้องละ เพราะฉะนั้นเมื่อมีการรณรงค์ให้มีการปฏิบัติธรรม จึงต้องนุ่งขาวห่มขาว แล้วสมาทานศีล ๘ ถึงจะได้ชื่อว่า ละโลภะ

ถ้าไม่พบข้อความที่ว่า “โลภะเป็นสิ่งที่รู้ยาก เพราะลึกซึ้ง” เมื่อข้อความนี้ไม่มีการพูดถึงเลย ดูแต่เฉพาะพระพุทธพจน์โดยตรงว่า “โลภะเป็นสิ่งที่ควรละ” ละโดยการสมาทานศีล ๘ เป็นเวลา ๓ วัน ๗ วัน นี่พูดถึงอุบาสกอุบาสิกา เพื่อจะปฏิบัติธรรม เพราะปฏิบัติธรรมต้องละโลภะ ด้วยการนุ่งขาวห่มขาว แล้วมาใช้ชีวิตที่ไม่เกี่ยวข้องกับ ความสนุกสนานทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ถ้าเป็นพระก็ต้องเข้าป่า ไปตามถ้ำ ตามเขา เพื่อจะละโลภะ ความเข้าใจว่า ละโลภะแบบนี้ ก็ไม่ตรงกับการละโลภะที่กล่าวไว้ใน พระไตรปิฎก

ส. ไม่ใช่พระพุทธศาสนา เพราะว่า “พุทฺธะ” แปลว่า รู้ หรือปัญญา “ศาสนา” คือ คำสอนของผู้รู้ ผู้ตรัสรู้ พุทฺธะทั้งหมดต้องเป็นปัญญา พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้ใครไม่รู้ สอนให้โง่ ไม่ใช่อย่างนั้นเลย ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชน ฟังพระธรรมเพื่อเข้าใจ จุดประสงค์ของการฟัง เพื่อเข้าใจ

เพราะฉะนั้นเมื่อมีการฟังเข้าใจ ความเข้าใจนั้น คือ ปัญญา พระพุทธศาสนา จะช่วยให้พุทธศาสนิกชนค่อย ๆ มีความเห็นถูกขึ้น จึงจะเป็นคำสอนของพระอรหันต

สัมมาสัมพุทธเจ้า และปัญญาที่เป็นความเห็นถูก จะละความเห็นผิด และจะค่อย ๆ ละอกุศลอื่น ตามกำลังของปัญญา แต่ต้องนำด้วยปัญญา ต้องเป็นปัญญา ถ้าคำสอนใดไม่ทำให้เกิดความเข้าใจ คำสอนนั้นจะไม่ใช่พระพุทธศาสนา

เพราะรู้จึงละ

ผู้ถาม ถ้าอย่างนั้นผู้ที่สมาทานอุโบสถศีลจะถือว่าเขาโลภะบ้างได้บ้างไหมครับ

ส. ไม่ต้องมีพระพุทธศาสนาก็มีศีล มากกว่า ๕ ข้อก็ได้ ทานก็มี ศีลก็มี ความสงบของจิตระดับถึงแนวสัจญานาสัจญายตนะ สูงกว่าขั้นทาน ขั้นศีล ก็มี แต่ไม่ใช่คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าไม่เป็นไปด้วยการละ

ผู้ถาม ก็ไม่ชื่อว่า ละโลภะ ใช่ไหมครับ

ส. ไม่ใช่เลย ถ้าละ ก็คือ มีปัญญารู้ ปัญญาเกิดเมื่อไร ก็ละเมื่อนั้น

ผู้ถาม ที่จะกล่าวว่า ละโลภะได้ ก็เพราะปัญญาต้องเกิดก่อน เพราะหน้าที่ของผู้จะละโลภะได้ ไม่ใช่เราละ แต่เพราะปัญญาเกิดขึ้น ปัญญาจึงละโลภะได้

ส. เพราะรู้ จึงละ

ผู้ถาม อันนี้ไม่มีการพูดถึงเลย พอบอกว่าละโลภะ ก็หนุ่มสาวหนุ่มสาว ถ้าเป็นผู้ชายก็ออกบวช บวชแล้วยังไม่พอ ต้องเข้าป่าอีก เพื่อจะละโลภะ

ส. โลภะเห็นยากเพราะลึกซึ้ง หรือลึกซึ้งจึงเห็นยาก

ผู้ถาม ขณะที่สติเกิดขึ้น โอกาสที่โลภะจะเกิดก็เป็นไปได้ ธรรมดา แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่รู้ว่าเป็นโลภะ ก็ไม่มีโอกาสได้ละ

ส. ไม่มีเลย

เพราะฉะนั้นอาการ ๓ รอบ ก็คือ จะต้องประคองไปตลอดหมด จะลืมไม่ได้เลย ถ้าลืม ขณะนั้นมีเครื่องกั้นทันที

ผู้ถาม ทำไมจึงกล่าวเฉพาะโลภะครับ โทสะ โมหะ ไม่ได้กล่าวถึงเลย หมายความว่าอย่างไรครับ

ส. อวิชชา ความไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดโลภะด้วย โทสะด้วย อวิชชาไม่รู้อะไรเลย แต่โลภะติดข้อง เพราะฉะนั้นเป็นเหตุให้เกิดสังสารวัฏฏ์ด้วยความติดข้อง ไม่ใช่เพียงแค่น้ำไม่รู้ ยังติดด้วย ลักษณะของความไม่รู้กับลักษณะของติด ไม่เหมือนกัน

ไม่รู้ ก็คือ ไม่รู้ ไม่มีแม้แต่ความติดข้อง ไม่รู้จริง ๆ ไม่รู้ทั้งนั้น ไม่ติดด้วย แต่โลภะเป็นสภาพที่ติดข้อง ต้องการ แสวงหา เพราะฉะนั้นก็สร้างสังสารวัฏฏ์เรื่อยไป

ผู้ถาม แล้วตัวโทสะล่ะครับ

ส. โทสะ เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการ ถ้าไม่มีโลภะ ไม่ต้องพูดถึงโทสะเลย โทสะเกิด เมื่อต้องการรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต ถ้าไม่มีความต้องการรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต ก็ไม่เป็นปัจจัยให้โทสะเกิด เวลาโทสะเกิดขณะใด หมายความว่า เพราะเรายังยึดมั่นต้องการในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต เช่น ต้องการเสียงชม ไม่ได้เสียงชม โทสะเกิด

ผู้ถาม เมื่อโมหะเกิดขึ้นเป็นเหตุใช่ไหมครับ เหตุให้เกิดโลภะ เกิดโทสะ ใช่ไหมครับ

ส. ถูกต้องค่ะ เพราะฉะนั้นอกุศลจิตทุกประเภท ต้องมีโมหมูลจิตเกิดร่วมด้วย

รู้...แต่ยังเป็นเรา

วรศักดิ์ ขณะที่เรารู้ว่า มีโลภะเกิด เราไม่รู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพนามธรรมอย่างหนึ่ง เพราะขณะที่เรารู้ว่า โลภะเกิดนั้น เป็นเรื่องราวไปแล้วหรือเปล่าครับ

ส. ถึงไม่เป็นเรื่องราว โลภะก็เกิดได้ เพราะฉะนั้นโลภะเกิดได้ทั้ง ๖ ทาง ทางปัญจทวาร กำลังเห็น ยังไม่รู้ว่าอะไร ก็มีความติดข้องได้ ทางหู เพียงเสียงปรากฏ ไม่รู้ว่าเสียงอะไร ความหมายว่าอะไร ก็ติดข้องได้

วรศักดิ์ จะติดข้องอย่างไรครับ เมื่อยังไม่รู้

ส. ชอบค่ะ ติดข้อง คือ ชอบ พอใจ โดยไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ

วรศักดิ์ แล้วเราพอจะแยกความแตกต่าง ระหว่างเมื่อเราเห็นแล้ว เราไม่ชอบ ก็คงจะเป็นโทสะ ไม่ใช่โลภะ

ส. ก็เป็นโทษะ ไม่ใช่โลภะ

วรศักดิ์ ก็รู้ความแตกต่างเท่านั้นเอง เราก็รู้ว่าเกิด มีอยู่ แยกความแตกต่างได้

ส. ขณะที่โทษะเกิด ทุกคนก็ไม่ชอบเลย ขณะนั้นไม่สบายใจ บางครั้งก็เสียใจ น้ำตาไหล ร้องไห้ นี่เป็นลักษณะที่ไม่พอใจในสิ่งนั้น แต่ว่าจะโดยอาการโกรธเกรี้ยว หรืออาการเสียใจ น้อยใจก็แล้วแต่ ความรู้สึกไม่สบายใจเกิดขึ้นกับจิตที่เกิดร่วมกับโทษะ แต่โลภะมีลักษณะตรงกันข้าม ทุกคนก็รู้ เพราะฉะนั้นมีสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่ใช่ไม่รู้ แต่เป็นเราทั้งหมด

นี่เป็นความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยว่าเป็นเรา เป็นตัวตน สภาพธรรมมี ใครเปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมไม่ได้เลย จะให้โทษะเปลี่ยนไปเป็นโลภะก็ไม่ได้ จะให้โลภะไปเป็นโมหะก็ไม่ได้ แต่ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นโลภะ โทษะ โมหะ ก็เป็นเรา เพราะความไม่รู้

วรศักดิ์ ถ้าเกิดเป็นเราด้วยความรู้ จะเป็นไปได้ไหมครับ

ส. ไม่ได้ค่ะ ถ้าด้วยความรู้ ก็คือว่าขณะที่กุศลจิตประเภททาน ศีล ภาวนา ประเภทสมณะเกิด ยังเป็นเราอยู่ แต่เป็นกุศล อย่างความเมตตาเกิด กรุณาเกิด ช่วยเหลือคนอื่นที่กำลังทุกข์ยาก แต่ก็เป็นเรา แม้ว่าขณะนั้นเป็นกุศล

วรศักดิ์ ขณะที่ระลึกสภาพที่เป็นนามธรรม กับขณะที่ระลึกว่า นี่เป็นโลภะ เป็นขณะเดียวกันได้ไหมครับ หรือว่าต้องเป็นคนละขณะ

ส. โลภะนั้นแหละเป็นนามธรรม ไม่ใช่แยกว่า โลภะเป็นอย่างหนึ่ง นามธรรมเป็นอย่างหนึ่ง แต่รู้ลักษณะที่เป็นความติดข้องว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง และลักษณะของโลภะก็ไม่ใช่รูปธรรมอยู่แล้ว ลักษณะจริง ๆ ไม่ใช่สี ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส เป็นสภาพติดข้อง เป็นสภาพเพติดเพลิน ลักษณะเป็นนามธรรมอยู่แล้ว แต่เคยเป็นเราเพติดเพลิน เราติดข้อง เราสนุก ก็รู้ความจริงว่า แม้ขณะนั้นก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

วรศักดิ์ คือ ระลึก ๒ ลักษณะควบกันไปเลย

ส. ไม่ใช่ค่ะ ไม่ใช่เลย ระลึกลักษณะนั้นแล้ว รู้ในความเป็นนามธรรมของลักษณะนั้น เพราะแต่ก่อนนี่เคยเป็นเรา เวลาโทษะเกิดเป็นเราหรือเปล่า

วรศักดิ์ เป็นครับ

ส. แต่เวลาที่สติระลึก ลักษณะนั้นแหละเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง การเป็นสภาพธรรมนั้น คือ ไม่ใช่เรา

วรศักดิ์ ถ้าเผื่อเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ส. ก็เข้าใจในความเป็นธรรม ไม่ว่าจะโลภะ โทสะ หรืออะไรก็ตามแต่ ก็รู้ว่า ลักษณะนั้นเป็นธรรม

วรศักดิ์ แล้วต้องเข้าใจอีกด้วยไหมครับว่า แตกต่างจากรูปธรรมอย่างไร

ส. ก็ต่างอยู่แล้วนี่คะ ทั้งหมดเป็นธรรม

วรศักดิ์ จะต้องเข้าใจนี้ เข้าใจนี้ และต้องเข้าใจอีก ในเวลาเดียวกัน

ส. ความต่างมีอยู่แล้ว แต่ความเป็นเราติดหมด เพราะฉะนั้นก็เอาความเป็นเราออกจากทุกอย่าง ที่เป็นปกติ

วรศักดิ์ ถ้าจะเข้าใจทีเดียว ๓ อย่าง ก็เลยรู้สึกว่าจะเป็นไปได้หรือ

ส. เป็นไปไม่ได้คะ จิตเกิดขึ้นต้องรู้สภาพธรรมทีละอย่าง

วรศักดิ์ คือเข้าใจว่า นี่เป็นนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม

ส. รู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรม เมื่อรู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรม ก็แสดงว่ารู้ในความเป็นนามธรรม

วรศักดิ์ และต้องรู้ว่าเป็นนามธรรมอะไรด้วย

ส. ก็ลักษณะนั้นเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่เปลี่ยน แต่รู้ว่าไม่ใช่เรา เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

วรศักดิ์ และรู้ว่าไม่ใช่เราอีก

ส. ขณะที่รู้ว่าเป็นธรรม นั้นรวมอยู่แล้วคะว่า มันไม่ใช่เรา ถึงได้เป็นธรรม

วรศักดิ์ ก็ ๓ อย่างแล้ว

ส. ไม่คะ อย่างเดียวคะ ขณะที่รู้ว่าเป็นธรรมนั้น คือ รู้ว่าไม่ใช่เรา ถ้าไม่รู้ว่าเป็นธรรมซิคะ เป็นเรา แต่พอรู้ว่า เป็นธรรมแล้ว จะเป็นเราได้อย่างไร

ผู้ถาม ในโลกนี้ไม่มีเราหรือ

ส. ไม่มีได้อย่างไร ใครรู้ว่าไม่มี

ผู้ถาม ก็อาจารย์ว่า

ส. นั่นหิคะ ใครรู้ว่าไม่มี

ผู้ถาม ที่เราเข้าใจว่าเป็นตัวเรา

ส. ก็ยังเป็นเราเข้าใจ เพราะฉะนั้นไม่ได้ลดอะไร ยังเป็นเราที่เข้าใจ

ผู้ถาม เราคิดว่ามีรูป

ส. นั่นเราคิด คิดว่าเป็นรูป แต่ไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของรูปว่า เป็นรูป
เพียงแต่คิดว่า เป็นรูป

สุขทุกข์มาจากโลภะ

ผู้ถาม คิดอย่างไรถึงมีความทุกข์ คิดอย่างไรถึงมีความสุข ผมก็ไม่เข้าใจ

ส. คิดดี เป็นกุศลก็สุข คิดไม่ดี เป็นอกุศลก็ทุกข์

ผู้ถาม คิดขึ้นมาถึงมีความสุข คิดขึ้นมาถึงมีความทุกข์หรือครับ

ส. แต่ไม่ใช่ความรู้สึกที่เป็นเวทนา เพราะบางที่เราอาจสนุก เราอาจจะ
ชอบ แต่ขณะนั้นเป็นอกุศล เวลาที่เราพูดเรื่องคนอื่น สนุกมาก สบาย ชอบพูดเป็น
อกุศล เพราะฉะนั้นโลภะเกิดกับความรู้สึกโสมนัสก็ได้ เกิดกับความรู้สึกอุเบกขาเฉย ๆ
ก็ได้

ผู้ถาม บางครั้งถ้าเรานอนหลับสนิท บางท่านก็ฝันง่าย บางท่านก็ฝันดี พอตื่น
ขึ้นมาก็อยากจะฝันต่อ ...

ส. ก็เป็นโลภะ รู้จักโลภะหรือยัง ฝันดีแล้วก็อยากฝันดีต่อ ก็โลภะ โลภะดี
หรือไม่ดี

ผู้ถาม เกี่ยวกับจิตใหม่

ส. แน่นนอนคะ ถ้าไม่มีจิต เจตสิกก็เกิดไม่ได้ ความรู้สึกก็เกิดไม่ได้ ความ
ติดข้องก็เกิดไม่ได้ มีจิตกับเจตสิก ๒ อย่าง เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน

ผู้ถาม เท่าที่สนทนาธรรมมานี้ เพื่อให้เกิดความรู้กันทุก ๆ คน ที่นี้สภาพธรรม
อีกอย่างหนึ่ง โทษของความโกรธ โทษของโลภะ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นโทษอย่างไร
บ้างครับและตอนที่เรตาย โทษจะเป็นอย่างไรบ้างครับ

สุ. เวลาที่โทสะเกิด สบายใจไหมคะ

ผู้ถาม ไม่สบายใจครับ

สุ. และถ้าโกรธมาก ๆ ก็อาจจะไปทำร้ายคนอื่นได้ไหมคะ

ผู้ถาม ได้ครับ

สุ. เวลาโลภะเกิด ก็มีความติดข้องต้องการ กำลังต้องการอยากจะได้
แล้วไม่ได้หรือได้มาแล้วก็ต้องรักษาไว้อย่างดี กลัวว่าจะต้องสูญหายอีก เหนื่อยไหมคะ

ผู้ถาม เหนื่อยครับ

สุ. ถ้าไม่มีเลย สบายไหมคะ สมบัติที่มีมาก ๆ ติดไว้มาก ๆ ถ้าไม่มีเลย
สบายไหม

ผู้ถาม ขอตอนที่ตายอีกทีครับ

สุ. เดี่ยวนี้ค่ะ เรายังไม่ตาย เราก็พูดถึงโทษของโลภะ โทสะ เดี่ยวนี้ที่ยัง
ไม่ตาย

ผู้ถาม ก็ทำให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ โทสะเกิดมาก ๆ ก็ไม่สบาย
ใจ งุ่นง่าน

สุ. เวลาที่โลภะเกิดครั้งหนึ่ง ก็ดับไป โทสะเกิดครั้งหนึ่ง ก็ดับไป แต่สะสม
สืบต่อในจิตต่อไป จนกระทั่งทำให้คนเรามีอุปนิสัยต่างกัน บางคนก็โลภมาก ติด
ข้องมาก เห็นอะไรก็อยากได้หมด คนที่โทสะมาก เห็นอะไรก็ไม่พอใจ ทุกอย่างขวาง
หูขวางตา ไม่ถูกใจสักอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ตัวเอง แต่เป็นคนอื่น ก็ยังไม่ชอบ คนนั้นใส่
ตุ้มหู ๒ ข้าง ๓ อัน ก็ไปไม่ชอบคนอื่นด้วย ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเอง

แล้ววันหนึ่ง ๆ ความไม่ชอบตัวเราเองมากไหม ผมเป็นอย่างไร เล็บเป็นอย่างไร
ยาวไป อะไรไป ทุกสิ่งทุกอย่าง ก็เป็นเรื่องที่จะเกิดความไม่สบายใจ แม้ในชาตินี้ ชาติ
หน้าต่อไป เราก็สะสมความเป็นบุคคลอย่างนี้แหละ อริยาศัยก็ต่างกันไป บางคนก็
ตระหนี่ บางคนก็ริษยา บางคนก็โลภะมาก บางคนก็โทสะมาก นี่คือ โทษของอกุศล

ในชาตินี้ และถ้าถึงขั้นทำอกุศลกรรม มีการฆ่าสัตว์ มีการเบียดเบียน มีทุจริตกรรม ก็ทำให้เกิดในอบายภูมิ คือ ภูมิที่ไม่มีความเจริญทางธรรม ทำให้เกิดเป็นสัตว์เป็นเปรต เป็นอสุรกาย เกิดในนรกได้

กรรมเก่า – กรรมใหม่

ศีลกันต์ เรื่องกรรมและผลของกรรม ยกกรณีตัวอย่างอย่างนี้นะครับ สมมติว่าผมถูกทำร้ายได้รับบาดเจ็บ ผมก็รับกรรม แต่ผู้ที่ทำให้ผม เขาเป็นอะไร ลักษณะของสภาพธรรม

สุ. จิตของคนที่ทำร้ายคนอื่น เป็นกุศลหรืออกุศล

ศีลกันต์ เป็นอกุศลครับ

สุ. และก็เป็นอกุศลกรรมด้วย เพราะฉะนั้นให้ผล คือ ทำให้ได้เหมือนอย่างคนที่เขาทำร้าย ได้รับผลเหมือนกันกับคนที่เขาทำร้าย

ศีลกันต์ และที่เขาทำร้ายเราได้รับบาดเจ็บ เราได้รับผลของกรรมใช่ไหมครับ

สุ. ถ้าคุณศีลกันต์ไม่ได้ทำมา ไม่มีทางที่เขาจะทำร้ายคุณศีลกันต์ได้

ศีลกันต์ แล้วทำไมต้องเป็นเขามาทำร้ายเรา

สุ. เป็นใครก็ได้ ถึงไม่เป็นเขา หกล้ม ตกเขา อุบัติเหตุอะไรก็ได้หมด เป็นโรคภัยไข้เจ็บก็ได้ ตาบอด หูหนวกได้หมด

ศีลกันต์ แต่ถ้าเป็นอุบัติเหตุหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ผมพอจะเข้าใจว่า ผมมารับกรรม

สุ. เพราะว่าไม่มีคน ที่คุณศีลกันต์คิด ไข้ไหมคะ

ศีลกันต์ ไข้ครับ

สุ. แต่เมื่อมีความรู้สึกว่าเป็นคนทำ แต่ความจริง คนก็ไม่มี

ศีลกันต์ ไม่มีหรือครับ

สุ. ไม่มีค่ะ ถ้ามี ก็เป็นอดีต แต่คนก็ไม่มี เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดแล้วก็ดับไป สืบต่อไป เพราะฉะนั้นแต่ละคน ก็อยู่ในโลกของแต่ละคน คิดถึงโลกที่มีดสนิท ตอนเกิดมีคนไหมคะ

ศีลกันต์ ไม่มีครับ

ส. มีจิตเกิดหรือเปล่า

ศีลกันต์ มีครับ

ส. เห็นไหมขณะนั้น เห็นหรือเปล่าขณะเกิด

ศีลกันต์ ไม่เห็น

ส. ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก เพราะฉะนั้นจิตขณะแรกเป็นผลของกรรม เกิดได้อย่างไรถ้าไม่มีกรรม เพราะฉะนั้นก็ไม่ใช่อ้อมอ้อมกรรมของคนอื่นมาเกิด แล้วแต่กรรมหนึ่งของคนที่ได้ทำกรรมไว้มากมาย ในชีวิตนี้เราก็ทำกรรมมามาก ซาติก่อน ๆ อีก ก็พร้อมที่จะทำให้เกิดได้ เมื่อกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุดที่จะให้ผล

เพราะฉะนั้นแม้แต่ขณะแรกก็ไม่มีใครทำให้ แล้วเวลาที่ปฏิสนธิจิตดับ จิตขณะต่อไปเกิดหรือเปล่า เกิด ทำกิจภวังค์ ใครก็บังคับไม่ได้ ต้องเป็นภวังคกิจโดยอนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย จนกว่าจะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส จนกว่าจะมีจักขุปสาท เป็นรูปที่เกิดจากกรรม สำหรับให้เห็น โสตปสาทก็เป็นรูปที่เกิดจากกรรม สำหรับให้ได้ยิน

เพราะฉะนั้นกรรมทำให้มีตา หู จมูก ลิ้น กาย สำหรับเป็นผลของกรรม เมื่อเห็น เมื่อได้ยิน เมื่อได้กลิ่น เมื่อลิ้มรส เมื่อรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่ใจเราคิดเป็นคนโน้น คนนี้ เป็นเรื่องเป็นราว แต่ความจริง คนไม่มี มีแต่สภาพของกรรมและผลของกรรม ซึ่งเป็นจิต

ศีลกันต์ จะเกี่ยวพันกับเรื่องการสะสมไหมครับ

ส. สะสม หมายความว่า พอเห็นแล้ว บางคนเป็นโลภะ ตามการสะสม บางคนเป็นโทสะ ตามการสะสม จะฉลาด จะโง่ หรือจะทำอะไรก็แล้วแต่ อิจฉา ริษยา หรือจะเคลื่อนไหวเดินเหิน ทั้งหมดเป็นการสะสมของอกุศลจิตและกุศลจิต

ศีลกันต์ ที่ว่า สร้างเหตุใหม่ ก็เกิดจากการสะสมใช่ไหมครับ

ส. หลังจากที่ได้เห็นแล้ว นั่นแหละค่ะ เหตุใหม่เกิดดับ หลังจากที่ได้ยิน ชอบ ไม่ชอบ เป็นเหตุใหม่ ไม่ใช่ผลอีกต่อไป เพราะฉะนั้นจะต้องรู้ให้ชัดเจนว่า ผลของ

กรรม คือ ขณะปฏิสนธิ ภวังค์ จุตติ และขณะเห็น ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย นอกจากนั้นไม่ใช่ผลของกรรม เป็นกรรมใหม่ เหตุใหม่ที่จะสะสมต่อไป

ศีลกันต์ และกรรมใหม่ที่จะทำต่อไปนั้น เป็นเรื่องของการสะสมมาในอดีตชาติใหม่ครับ

ส. ถ้าเราไม่มีโลภะสะสมมาในอดีต เราจะเกิดโลภะใหม่คะ

ศีลกันต์ ไม่เกิดครับ

ส. ถ้าเราไม่มีโทสะสะสมมา เราจะเกิดโทสะใหม่

ศีลกันต์ ไม่เกิดครับ

ส. ถ้าเรามีโลภะ โทสะ แล้วเราจะไม่ทำกรรมใหม่ ถ้ามีปัจจัยที่จะทำให้ทำทุจริตกรรม และมีปัจจัยที่จะทำให้กุศลกรรมเกิดใหม่ ก็เป็นเรื่องของกิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์ ที่กุศลจิตเกิด ดับไปแล้ว ก็สะสมสืบต่อในจิตขณะต่อไป ทำให้มีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน แต่ถ้าเขาไม่ได้ฟังธรรม ไม่มีความเข้าใจเรื่องการขัดเกลา การละกิเลส เขาก็มีความหวังผลของกุศลนั้น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ออกจากวัฏฏะ

ไม่มีบารมีไม่ได้เลย

ชุมพร ความดีทั่วไป ต่างกับความดีที่เป็นบารมีอย่างไรคะ

ส. ก็เขาไม่ได้ต้องการเข้าใจธรรมที่ออกจากสังสารวัฏฏ์เลย เขาก็ยังติดข้อง บอกให้ใครออกจากสังสารวัฏฏ์ ใครจะออกบ้าง ไม่ออก สบายดี สนุกดี เกิดที่ไหนก็ได้ ยิ่งเทวดาก็ยิ่งดี มนุษย์ก็ได้ หรืออะไรอย่างนี้ เพราะเขาไม่เห็นโทษภัย

ชุมพร หมายถึงบารมีเกื้อกูลต่อสติปัญญาอย่างไรคะ

ส. มีปัญญาเป็นหัวหน้าคะ เริ่มปัญญาบารมี ต้องมีปัญญา ถึงจะเห็นว่ากุศลทั้งหลายแม้ว่าเราจะทำไปสักเท่าไร แต่ถ้าไม่มีปัญญา ก็ออกจากสังสารวัฏฏ์ไม่ได้หนทางที่จะออกจากสังสารวัฏฏ์นี้ยากมาก ต้องเป็นเรื่องของปัญญาจริง ๆ ถ้ายังพอใจในสังสารวัฏฏ์ ก็ยังทำกุศลไป และได้ผลของกุศลไปแต่ละชาติ

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์พูดว่า หลาย ๆ คนทำความดีที่ไม่ใช่บารมี ดิฉันกลับคิดว่า ทุกคนก็คงอยากออกจากสังสารวัฏฏ์แต่ไม่เข้าใจหรือไม่ทราบเหตุปัจจัยหรือเปล่าคะ

ส. การที่แม้จะคิดออกจากสังสารวัฏฏ์ ก็ด้วยปัญญา ถ้าไม่มีปัญญา ไม่มีการคิดออกจากสังสารวัฏฏ์ ยังไม่เห็นโทษภัยของสังสารวัฏฏ์เลย ต้องเห็นจริง ๆ ว่า ไม่มีใครจะออกได้ วนเวียนอยู่เหมือนในเหวลึก มีดสนิท ที่ไม่มีทางออก ถ้าไม่มีพระธรรมที่ทรงแสดงจากการตรัสรู้ จะออกจากสังสารวัฏฏ์ไม่ได้ ถึงแม้รู้แล้ว ก็ต้องอบรมบารมีเพื่อจะถึง เหมือนคนที่รู้หนทางแต่เป็นโรค เดินไม่ไหวแล้วจะไปอย่างไร ร่างกายก็ไม่แข็งแรง เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยกุศลอื่น ๆ เป็นเครื่องประกอบ

ผู้ถาม ท่านอาจารย์พูดตรงนี้หลายครั้งถึงเรื่องเป็นโรค เมื่อได้พิจารณาตัวเองว่าเป็นโรคมากมายจริง ๆ ที่ท่านอาจารย์ใช้คำว่า ฟันขึ้นมาแล้วก็สลบลงไป เป็นสภาพธรรมที่เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ยากแสนยาก แต่มีทางเดียว คือ ให้เข้าใจแล้วอบรมต่อไป

ส. ก็มีพระธรรมเท่านั้นที่เป็นสรณะ เพราะฉะนั้นเราจึงเริ่มเห็นคุณค่าของพระธรรมว่า เป็นที่พึ่งที่แท้จริงที่จะทำให้เราเกิดปัญญา มีความเห็นที่ถูกต้อง เพราะว่าสิ่งอื่นพึ่งจริง ๆ ไม่ได้เลย ทรัพย์สมบัติที่มีมาก ยุคนี้นี้ก็สูญหายกันไปได้ แต่ความดีหรือความเข้าใจธรรม จะติดตามไปได้ เมื่อฟังอีก ก็จะเข้าใจได้เร็ว และสามารถเข้าใจขึ้น ๆ ได้

ขุมพร อย่างเมตตาบารมีเกื้อกูลต่อสติปัญญาได้อย่างไรคะ

ส. เราไม่ต้องเจาะจงเลย แต่ทุกบารมีให้คิดว่า ถ้าเราเป็นคนที่ย้ำมาก โหดร้าย เกลียดคนนั้น ชังคนนี้ ไม่ให้อภัย แล้วอย่างไร สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม จะมีประโยชน์อะไร ที่จะมีปัจจัยให้นอนจมด้วยจิตใจที่อ่อน ที่เป็นกุศลและกุศลที่สูงกว่าเพียงทาน ศีลด้วย เป็นกุศลที่เกิดจากความเข้าใจจริง ๆ ว่า ขณะนี้เป็นธรรม แต่ไม่รู้ตัวจริงของธรรม เพียงการศึกษา เพียงเข้าใจเรื่องราว ทั้ง ๆ ที่ตัวจริงของธรรมแผยอยู่หน้าอยู่ทุกขณะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นธรรมทั้งหมดก็ยังไม่รู้

เพราะฉะนั้นไม่ใช่เราไม่ต้องไปรำพึงรำพันว่า เราเห็นโทษของกิเลส เราละอายมากที่เราไม่รู้ธรรม แต่ขณะใดที่เป็นกุศล หิริ โอตตัปปะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ศรัทธา สติเขาเกิด เป็นสภาพธรรมที่ต้องมีอย่างน้อยที่สุด ๑๙ ประเภท ฝ่ายดีที่จะเกิด

และเกิดแล้วด้วยขณะที่กำลังเป็นกุศล ไม่ใช่มีตัวเราอีกต่างหากที่ต้องไปนั่งคิด นั่งพรรณนา ไม่ใช่อย่างนั้นเลย

เพราะฉะนั้นวิปัสสนา กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ธัมมานุปัสสนา เป็นปัญญาที่รู้ตามความจริง ที่มีปัจจัยเกิด แล้วปรากฏ เดียวนี้ที่มีเพราะเกิด เพราะปรากฏ ก็รู้ตามสิ่งที่มีเดี๋ยวนี้ ไม่ต้องไปทำอะไร

เพราะฉะนั้นเราก็ต้องสะสมปัญญา ที่จะต้องรู้ตามความเป็นจริง ถ้าไม่มีปัญญาระดับนี้ ก็เป็นการรู้เพียงเรื่องราวเท่านั้นเอง ทั้ง ๆ ที่ความจริงก็มี ก็ไม่รู้ มีจริง ๆ ทุก ๆ วัน ก็ไม่รู้ เพราะไปนั่งรู้ชื่อกับรู้เรื่องราว ก็คิดว่าจิตเป็นดวง ๆ ประกอบด้วยเจตสิกเท่านั้นเท่านั้น แต่ความจริง คือ ขณะนี้แหละ จิตอะไรทำหน้าที่เห็น จิตอะไรทำหน้าที่ได้ยิน จิตอะไรคิดนึก เป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต

มีอยู่ก็ไม่เห็น

ผู้ถาม ขณะที่กำลังฟังท่านอาจารย์อธิบายธรรมอยู่ สติก็ไม่เกิด

ส. ไม่เกิดก็ไม่เกิดค่ะ

ผู้ถาม ก็เกิดความคิดเปรียบเทียบขึ้นมาอีกว่า ขนาดที่เรา กำลังฟังธรรมอยู่ สติก็อาจจะนิดเดียว และบางทีก็ไม่เกิด แต่ถ้าเราอยู่ที่บ้านคนเดียวสบาย ๆ เราหยิบโน่น เราดูนี่ หรือนั่งฟังเทปอาจารย์ สติก็ยังเกิดมากกว่าเสียอีก มันเพราะอะไร ขณะที่เราฟังธรรมตอนนี้และเราก็ตั้งใจฟัง สติก็ไม่เกิด เป็นเพราะอะไรคะ

ส. คำตอบนี้ ตรงกับคำแรกที่เราได้ยินเลย “อนัตตา” ทั้งไม่ได้ ลืมไม่ได้ เห็นโลภะแทรกใหม่ เราอาจจะคิดว่า เราต้องอยู่อย่างนั้น แล้วสติจะเกิด เขาจะมาล่ออยู่ตลอด เพราะฉะนั้นโลภะเป็นสมุทัย อริยสัจจะ เห็นยากเพราะลึกซึ้ง หรือลึกซึ้งจึงเห็นยากก็ได้ เพราะเขามีอยู่ก็ไม่เห็น ไม่ใช่ไม่มี โลภะมี ก็ไม่เห็น เพราะลึกซึ้ง

ขณะนี้สภาพธรรมเกิดดับก็ไม่เห็น เพราะลึกซึ้ง แสดงว่าเกิด แล้วก็ดับ ตามเหตุตามปัจจัย นี่เข้าใจหมดเลย แต่ก็ไม่ได้ประจักษ์ เพราะลึกซึ้ง ฉันทะ โลภะนี่ไม่ใช่ใครจะไปละ โดยไม่รู้โดยไม่เห็น

เพราะฉะนั้นถ้าขณะนั้นเรากำลังมีสติ เพียงอยากเกิดขึ้นนิดเดียว เรารู้เลย นี่คือ สมุทัย นี่คือโลภะ ละเมื่อไร ละเมื่อนั้นทันที มิฉะนั้นโลภะก็จะนำไปอีก ให้เราไปอยู่ในที่ เยียบ ๆ แล้วพอมานึกเกริก ก็ไม่มีการรู้ลักษณะของโลภะ ไม่มีการรู้ว่าเป็นธรรม

เพราะฉะนั้นจึงต้องเป็นผู้อาจหาญว่าจริง และถ้าเรามีความรู้เพิ่มขึ้นจริง ๆ อย่างเช่น สภาพธรรมที่ไม่มี ไม่ปรากฏ มีไหม ช่วงไหนที่สภาพธรรมไม่ได้ปรากฏ

ผู้ถาม ตอนหลับ

ส. ตอนหลับ เป็นภวังค์ ทุกคนต้องยอมรับว่าไม่มีอะไรปรากฏเลย แล้วมี สภาพธรรมปรากฏ ถ้าเป็นปัญญาจริง ๆ ขณะที่เราที่รู้ลักษณะที่เป็นธาตุ ที่เป็นนามธรรม รูปธรรม ขณะนั้นจะรู้ความหมายของอายตนะ ทำไมปรากฏได้ สภาพธรรมมีจริง ก็จริง แต่ทำไมปรากฏ

อย่างเสียงในป่าไม่ได้ปรากฏ เกิดแล้ว ดับแล้วหมด เสียงในครัวก็ไม่ได้ปรากฏ เสียงไกล ๆ ก็ไม่ได้ปรากฏ เกิดแล้ว ดับแล้ว แต่ทำไมเสียงนี้ปรากฏ ต้องมีทางที่เสียง นี้จะปรากฏได้

เพราะฉะนั้นทุกอย่างที่เราได้ยินได้ฟังโดยตำรา เวลาที่สติปัฏฐานเกิด ความ เข้าใจเพิ่มขึ้น ลักษณะของนามธรรมปรากฏโดยความเป็นธาตุ เราจะมี ความเข้าใจ กระจ่างในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน แต่ว่าอริยสัจ ๓ รอบ สัจจญาณ กิจจญาณ กตญาณ

สัจจญาณ คือ รู้จริง ๆ ในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ ต้องเดี๋ยวนี้ ขณะนี้แหละ เพราะฉะนั้นเราจะไม่ไปที่อื่นเลย ระลึกได้เมื่อไร ขณะนั้น คือ สามารถเข้าใจได้ว่า นี่เป็นฐาน หรืออารมณ์ที่ตั้งของสติ ความหมายหนึ่ง และกีสติที่กำลังระลึก ก็เป็นสติ ปฏฐาน ไม่ใช่สติขั้นทาน ขั้นศีล และสติขณะที่กำลังระลึคนั้นแหละเป็นหนทาง ที่พระอริยะทั้งหลายท่านได้เดินมาแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคและพระสาวกก็ต้องเป็นทาง นี้แหละ ตรึงนี้แหละที่ปัญญาจะเจริญ

เพราะฉะนั้นจึงจะเห็นโลภะ ถ้าเกิดนิดหนึ่ง ก็รู้ว่า นั่นเป็นสิ่งที่ต้องละ และจะ เข้าใจสภาพธรรมแจ่มแจ้งเมื่อลักษณะนั้นเป็นธาตุแต่ละอย่าง แต่เวลานี้แม้สภาพธรรม เป็นธาตุ ก็เป็นเรา ทำไมตอนนั้นสติเกิด ทำไมตอนนี้สติไม่เกิด ก็คือ ความคิด แต่ว่า

ไม่ได้ประจักษ์ มันคงในความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม และถ้ารู้ว่าเป็นอนัตตาจริง ๆ สติก็มีโอกาสจะเกิดแม้เดี๋ยวนี้ได้ แต่ที่นี้ทำไมอย่างนั้น ก็โน้มเอียงหันไปหาอย่างนั้น ก็กันตันที ก็ไม่เห็นโลภะที่จะละ

เพราะฉะนั้นหนทางนี้ เป็นหนทางละโลภะโดยตลอด ถ้ายังมีโลภะหลงเหลืออยู่ ไม่มีทางรู้แจ้งอริยสัจที่ ๓ คือ นิพพาน นิโรธสัจจะ

เป็นเรื่องที่ละเอียด และต้องเป็นปัญญาจริง ๆ ต้องเป็นเรื่องละโดยตลอดด้วย ปัญญาด้วย เพราะฉะนั้นเราจะไม่คำนึงถึงอย่างอื่น ปัญญามีหรือยัง ถ้าปัญญาไม่มี ก็ไม่ต้องไปคิดว่า ทำไมสติเกิดน้อย นาน ๆ เกิด เกิดไม่บ่อย แต่ทำไมสนใจเลย เพราะหน้าที่ คือ อบรมปัญญา แล้วปัญญาเป็นสังขารชั้น ไม่ใช่วचनाชั้น ไม่ใช่สัญญาชั้น ไม่ใช่รูปชั้น ไม่ใช่วิญญูณชั้น แต่เป็นสังขารชั้นที่จะปรุงแต่ง

เมื่อมีปัญญานำ ปัญญาก็นำไปสู่ทางที่ถูก นำไปสู่ปัญญายิ่งขึ้น ๆ ถ้าเป็น มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด เขาก็นำไปสู่ทางผิดเรื่อย ๆ ไม่มีทางที่จะนำมาอย่างปัญญาได้เลย

เพราะฉะนั้นเราก็เข้าใจความเป็นธรรม และเหตุผลของธรรมมากขึ้น ข้อความในพระไตรปิฎกกระจ่าง ด้วยความเข้าใจสภาพธรรม ที่ตัวจริงกำลังแสดงลักษณะจริง ลักษณะที่จตุกะ ลักษณะ ๔ ของสภาพธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นจิต เจตสิก แต่ละอย่าง เราไม่จำเป็นต้องไปรู้หมด เพราะว่าใครรู้หมด ผู้นั้นทรงแสดง

เพราะฉะนั้นพระไตรปิฎก คือ พระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ แต่ส่วนเรา ปัญญาเราแค่ไหน เพราะฉะนั้นถ้าเราจะรู้ลักษณะ หรือรู้จัก หรือรู้เหตุไถ่ ก็ไม่ใช่เราจะไปรู้ทั้งหมด อย่างผัสสเจตสิก กำลังมีแท้ ๆ นี่ใครรู้ ก็เป็นเรื่องของปัญญาแต่ละระดับ ซึ่งเราไม่จำเป็นต้องห้วนไหว แล้วไม่ต้องคิดว่า ปัญหานี้เป็นของเรา ปัญญาของแต่ละคน ก็คือ การสะสมของแต่ละคน ปัญญาของท่านพระสารีบุตร ปัญญาของท่านพระมหาโมคคัลลานะ ปัญญาของท่านพระมหากัสสปะ ปัญญาของท่านพระอานนท์ แต่ละคน ก็ตามสังขารชั้นที่สะสมมา

เพราะฉะนั้นแต่ละคน เป็นแต่ละหนึ่งของจิต ที่เกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ แล้วก็ดับ แล้วก็สืบต่อในแสนโกฏิกัป จนมาถึงขณะนี้ เดียวนี้ เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องไปคิด เปรียบเทียบ ไม่ต้องไปคิดหวังอะไร แต่รู้ว่าสิ่งใดที่เกิด ก็คือ สิ่งนั้นตามการสะสม

เพราะฉะนั้นไม่ว่าสติจะระลึกอะไร นั่นคือ สะสมมาที่จะระลึกอย่างนั้น จะระลึกที่ลมหายใจ จะประจักษ์การเกิดดับของลมหายใจก็แล้วแต่ คือ ไม่ใช่เรา ที่จะกะเกณฑ์ ที่จะไปตกใจ ที่จะไปคิดว่า เราเป็นบุคคลที่จะรู้อย่างนั้นไม่ได้ หรือจะต้องรู้อย่างนี้ ไม่ใช่หน้าที่เลย หน้าที่ คือ เข้าใจสภาพธรรมถูกต้อง ละความเป็นตัวตน แล้วแต่ว่าสภาพธรรมใดจะเกิด ก็ไม่หวั่นไหว ก็ไปตามหนทางนี้เรื่อย ๆ และต้องเห็น โลภะเพิ่มขึ้น ละเอียดขึ้น ถึงจะละได้ ไม่อย่างนั้นไม่มีทางเลย

จะไปละโลภะกันแบบไหน เมื่อไม่เห็นโลภะ

เหลือเพียงสิ่งที่ปรากฏ

ผู้ถาม รู้สึกว่าโลภะจะละเอียดตามเราขึ้นไป โดยรู้สึกว่านำหน้าเราอยู่ตลอดเวลา

ส. ถ้าคนที่ไม่มียศฐาฐานเลย ฟังเรื่องโลภะ เรียกชื่อโลภะถูก พออ่อยๆ ก็โลภะ พอสนุกก็โลภะ แต่โลภะหรือเห็น หรือคิดนึก หรืออะไรก็แล้วแต่ ไม่สามารถรู้ลักษณะแท้ๆ ได้ เพียงแต่เรียกชื่อ เพราะเขาสั้นมาก ละเอียดมาก เร็วมาก

อย่างรูป ๆ หนึ่ง มีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ขณะที่เห็นกับได้ยินซึ่งเหมือนพร้อมกัน จิตเกิดดับเกิน ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้นรูป ๆ หนึ่งจะดับเร็วสักแค่ไหน นั่นคือ รูป แต่นามธรรมลองคิดดูว่า จะยิ่งสั้นและละเอียดกว่านั้นสักแค่ไหน แต่ก็มี การเกิดดับสืบต่อให้สามารถจะระลึก และค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ว่าลักษณะนั้นเป็นสภาพรู้ ลักษณะนี้เป็นรูปธรรม แต่ละลักษณะ ทางตาก็คอย่างหนึ่ง กำลังปรากฏ ก็เป็นหนึ่งซึ่งมีจริง ทางหู ก็มีสภาพธรรมที่มีจริง ที่กำลังปรากฏ ถ้ากลิ่นปรากฏ ก็เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง รสปรากฏ ก็คือ สภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง เย็นหรือร้อน ก็อีกอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ก็คือ สภาพธรรมทั้งหมด ซึ่งปรากฏสั้น ๆ เล็ก ๆ นิดเดียว ถ้าจะอุปมาเหมือนกับเราอยู่ในความมืดสนิท และมีปสาท ๕ แห่ง แต่ทางกายสัมผัสซาบอยู่ทั่วตัว แต่เวลาปรากฏจะไม่มีทั้งตัว เฉพาะตรงที่ปรากฏเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นการเพิกอิริยาบถซึ่งมันไม่มี เพราะว่าจิตจะเกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ และก็รู้เฉพาะสิ่งที่กำลังปรากฏ อย่างขณะที่กำลังนั่ง ทุกคนเห็น ปอดปรากฏไหม หัวใจปรากฏไหม เลือด เนื้อ ฟัน แขน เท้าปรากฏไหม ไม่ปรากฏนะคะ และแม้อ่อนหรือแข็ง ยังไม่ปรากฏ ในขณะที่จิตกำลังเห็น

นี่คือ ความรวดเร็ว นี่คือ ความที่จะไม่มีตัวตนเลย ตัวตนซึ่งใหญ่ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า จะสูงที่ฟุตก็แล้วแต่ แต่เวลาที่จะไม่มีตัวตน จะไม่มีเหลือเลย ไม่มีจริง ๆ ขณะนี้คือความจริง แต่ปัญญาไม่ได้ประจักษ์ เพียงแต่กำลังคิดว่าจริง ขณะนี้ไม่มีอะไรปรากฏ ถ้าเห็น ก็มีแต่สิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าได้ยิน ก็เฉพาะเสียง อย่างอื่นจะมารวมอยู่ตรงจิตที่กำลังรู้เสียงนี้ไม่ได้ อย่างไรก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้นจากเราทั้งตัว ความจริงก็เหลือนิดเดียว คือ เฉพาะสิ่งที่ปรากฏ เมื่อนั้นถึงจะทำลายความเป็นตัวตนที่รวมอยู่ทั้งตา หู จมูก ลิ้น แขน ขา ศีรษะ ผม เท้า อะไรทั้งหมด ซึ่งเป็นความทรงจำ นี่เป็นอัตตสัญญา เพราะทรงจำ

ถ้าเป็นอนัตตา เขาก็เริ่มทรงจำสภาพที่ไม่มีตัวตน แต่มีลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่สติกำลังระลึก และเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เวลาที่เป็นวิปัสสนาญาณ ประจักษ์หมดเลย ไม่มีเหลือ เหลือแต่เฉพาะสภาพที่เป็นธาตุรู้กับสิ่งที่ถูกรู้เท่านั้น จึงจะเห็นว่า นั่นคือไม่มีเรา ไม่ใช่ขันธ์คิด ไม่ใช่ขันธ์พิจารณาไตร่ตรอง แต่เป็นขั้นที่สภาพนั้นปรากฏให้เห็นความจริงว่า เป็นอย่างนั้น เป็นจุดตั้งต้นของอนัตตสัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณานามรูปต่อไปอีก ต่อไปอีก เพราะกิเลสมากมายเหลือเกิน

ให้รู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรม

ชมพร เคยฟังท่านอาจารย์พูดว่า คนที่เจริญสติปัฏฐานครั้งแรกจะไม่ชัด คือแยกไม่ออกกว่าเป็นรูปหรือเป็นนาม ขณะนั้น ๖ ทวาร จะต้องมียิ่งหนึ่งเกิดขึ้น และปัญญาตรงนั้นเข้าใจอะไรได้คะ

ส. ขณะนี้มีแข็ง ธรรมดา ๆ เวลาที่สติปัฏฐานไม่เกิด เราก็ไม่เคยศึกษาหรือค่อย ๆ เข้าใจลักษณะที่ปรากฏว่าเป็นสภาพธรรม แข็งก็แข็งไปตั้งแต่เช้า ไม่รู้ก็แข็งกระทบที่นอน กระทบถ้วยแก้ว กระทบขันน้ำ สบู่ อะไรต่าง ๆ ก็มีแข็งทั้งนั้นตลอดเวลา แต่ไม่เคยศึกษาที่จะเข้าใจสภาพนั้นว่า เป็นสิ่งที่มีจริงชั่วขณะที่มีสภาพที่รู้แข็ง ถ้าไม่มีสภาพที่รู้แข็ง แข็งขณะนั้นก็ปรากฏไม่ได้ และลักษณะที่แข็งสั้นมาก เล็กน้อยมาก เพราะว่าขณะที่ลืมหืมตาอย่างนี้ ก็มีสิ่งที่ปรากฏ และแข็งก็มี แต่ความจริงพร้อมกันไม่ได้

เพราะฉะนั้นความเข้าใจธรรม ก็คือ รู้ลักษณะที่มีว่า เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละทาง และเวลาที่มีการระลึกลักษณะของสภาพที่แข็ง ก็เป็นธรรมดา ๆ ธรรมต้องเป็นธรรมดา แต่เริ่มเข้าใจในลักษณะนั้นว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเหตุว่าแข็งที่เคยรู้จักมาก่อน ไม่ใช่สภาพธรรม เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่ที่จะเข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่มีสัตว์ บุคคล ไม่มีวัตถุใด ๆ ในสิ่งที่แข็ง และแข็งปรากฏเฉพาะทางกายที่กระทบ จะหลับตาหรือลืมตา แข็งก็ปรากฏได้ เพราะแข็งจะไม่ปรากฏทางตา ไม่ปรากฏทางหู แต่จะปรากฏเมื่อกระทบสัมผัสกาย คือ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละน้อย จนกว่าจะค่อย ๆ รู้จริง ๆ ว่าเป็นธรรม แม้แต่สภาพรู้ขณะนั้นที่กำลังรู้ลักษณะที่แข็ง ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ความจริงเป็นอย่างไร ก็ศึกษาให้เข้าใจตามความเป็นจริงเท่านั้นเอง

อรรถสัญญาหรือมิจฉาทิฏฐิ

วรศักดิ์ ขณะนี้ เตี้ยนี้ สติปัฏฐานก็ยังไม่เกิด ก็เลยยังไม่รู้ว่า ทิฏฐิเจตสิก กับอรรถสัญญาที่ทรงจำว่าเป็นตัวตน จะมีความใกล้เคียงกันมาก เพราะว่าสติปัฏฐาน ไม่เกิด จากการเรียนรู้บัญญัติ เรื่องราว ก็พอจะเข้าใจ แต่พอพิจารณาแล้วก็เห็นว่า ไม่ใช่ตัวเดียวกันหรือ ถ้าจะอธิบายถึงอรรถสัญญา คือ จำในความเป็นตัวตน ส่วนทิฏฐิเจตสิก คือ การยึดถือว่าเป็นเรา เป็นตัวตน การยึดถือกับการจำว่าเป็นตัวตน ไม่ใช่ตัวเดียวกันหรือครับ

ส. ความเห็นผิด

วรศักดิ์ สมมติว่าทุกคน ที่ฟังธรรมของท่านอาจารย์สุจินต์เข้าใจแล้ว จะมีทิฏฐิใหม่ครับ

ส. ทิฏฐิเจตสิกเกิดหรือไม่เกิด เพราะเหตุว่ากิเลสมี ๓ ระดับ ที่เป็นอนุสัย ไม่ได้เกิดทำกิจการงานร่วมกับจิต อย่างเวลาที่นอนหลับสนิท คนที่ไม่ใช่พระโสดาบันก็มีอนุสัยกิเลสครบ ยังไม่ได้ดับไปเลย แต่เวลาตื่นขึ้น แล้วแต่ว่าทิฏฐิเจตสิก จะเกิดหรือไม่เกิดทำกิจการงาน ถ้าเกิด ก็คือ เกิดร่วมกับจิต ทำกิจเห็นผิด ขณะนั้นมีความเห็นในสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล นั้นเป็นสัkkายทิฏฐิ แต่ถ้าไม่เกิด มีแต่โลภะ ก็เป็นความติดข้องพอใจในสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น ไม่ใช่มีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย ก็ต้องแยก ๒ อย่าง คือ โลภะไม่ใช่ทิฏฐิ

วรศักดิ์ ถึงแม้เราจะเข้าใจว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตาก็ตามหรือครับ เรายังมีทิฏฐิเจตสิก

ส. ขณะนั้นเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต ต้องแยกก่อน ถ้าเป็นกุศลจิต ไม่มีทิฏฐิเจตสิกแน่นอน แล้วเวลาที่เป็นอกุศลจิต ก็ต้องแยกว่า ขณะนั้นเป็นโทสะหรือเป็นโมหะหรือเป็นโลภะ ถ้าเป็นโทสะ ทิฏฐิเจตสิกเกิดร่วมด้วยไม่ได้ ถ้าเป็นโมหะ ทิฏฐิเจตสิกก็เกิดร่วมด้วยไม่ได้ ทิฏฐิเจตสิกจะเกิดร่วมเฉพาะกับขณะที่มีความติดข้องในความเห็นนั้น

เพราะฉะนั้นถ้าขณะนั้นไม่มีความติดข้องในความเห็น แต่มีความติดข้องในสิ่ง
ที่ปรากฏ ขณะนั้นก็จะเป็นโลกะที่ไม่มีทวิฏฐิเจตสิกเกิดร่วมด้วย

วรศักดิ์ ติดข้องในความเห็นนั้นใช่ไหมครับ

ส. ค่ะ

วรศักดิ์ แล้วอภิมกซ์ด้วยหรือเปล่าที่ท่านอาจารย์กล่าวว่า ปักใจเชื่อมั่นอย่าง
เดียว

ส. อภิมกซ์เกิดกับจิตที่เป็นโลภมูลจิต ที่ไม่มีทวิฏฐิเจตสิกเกิดร่วมด้วยก็ได้
วรศักดิ์ อย่างนั้นก็แสดงว่า ที่ปักใจเชื่อ

ส. ปักใจในอารมณ์

วรศักดิ์ ก็แสดงว่า ปักใจในอารมณ์ จะมีทวิฏฐิประกอบด้วยก็ได้ หรือไม่มีก็ได้

ส. เพราะฉะนั้นต้องเรียนว่า จิตนี้เกิดกับเจตสิกที่ประเภท

วรศักดิ์ ครับผม เพราะว่าเท่าที่เราฟังธรรมของท่านอาจารย์สุจินต์มา ก็มีความ
เข้าใจในขั้นเรื่องราวว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ก็เลยคิดว่า ทวิฏฐิเจตสิกตัวนี้คงจะเจือ
จางไปแล้ว หรืออาจจะไม่มีเลย เพราะว่าฟังอาจารย์แล้ว ก็คิดว่าเข้าใจคล้อยตาม
อาจารย์บ้างตามสมควร

ส. ไม่เกิดขณะที่เป็นกุศลนี้แน่นอน และขณะที่เป็นโทสะก็ไม่เกิด ในขณะที่
เป็นโมหะก็ไม่เกิด ในขณะที่เป็นโลกะติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ใน
โผฏฐัพพะ โดยที่ไม่มีความเห็นเกิดด้วย ในขณะนั้นก็เป็นโลกะ แต่ไม่ใช่มีทวิฏฐิเกิด
ร่วมด้วย ต้องเป็นความติดข้องในทวิฏฐิ ในความเห็น

วรศักดิ์ แต่จะเป็นอัตตสัญญา

ส. เป็นเรื่องของสัญญา ความจำ เพราะฉะนั้นวิปัสสนาจึงมีจิตตวิปัสสนา
สัญญาวิปัสสนา ทวิฏฐิวิปัสสนา

เพราะไม่ลึกซึ้งกับสภาพธรรมที่มี

วรศักดิ์ ที่อาจารย์บอกว่า ฟังธรรมให้เป็นอนัตตา จะต้องจรดกระดูก จะต้องลึกซึ้งและที่ท่านอาจารย์บอกว่า ธรรมหลังจากที่ไม่มี แล้วมี แล้วไม่มี เป็นความมหัศจรรย์ ผมฟังแล้ว มันธรรมดา ๆ ครับ

สุ. ธรรมดา มาก เพราะเกิดมาก็เห็น เกิดมาก็ได้ยิน ธรรมดาจริง ๆ เพราะไม่รู้ว่าเป็นธาตุที่ไม่ใช่ตัวตน

วรศักดิ์ ฟังแล้วไม่ได้เกิดปิติ ไม่ได้เกิดอะไรพิสดารเลย

สุ. อย่างเสียง ไม่เคยลองพิจารณาเลยหรือคะ สภาพเสียงไม่น่าอัศจรรย์หรือ เป็นธรรมชนิดหนึ่ง เหมือนกับธาตุทั้งหลายที่เป็นธาตุ ธาตุ เพราะฉะนั้นธาตุเสียง ไม่ต้องเอาตัวตนหรือเอากัน หรือเอาอะไรเข้าไปปนในนั้นเลย ธาตุเสียงเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ไม่น่าอัศจรรย์หรือ อยู่ดี ๆ ก็มีธาตุเสียงเกิดขึ้น

วรศักดิ์ จะไม่ตื่นเต้นเหมือนกับบางตัวอย่าง ที่อาจารย์เคยยก เช่น รังเกียจอกุศลเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้ารังเกียจอกุศลของคนอื่น จนกระทั่งขณะนั้นลืมรังเกียจอกุศลของตนเองที่รังเกียจอกุศลของคนอื่น อย่างนี้ยังวาบอยู่ในใจ

สุ. เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีอะไรเลย แล้วเกิดมีเสียงขึ้น ไม่น่าอัศจรรย์หรือ ไม่มีอะไรเลย แล้วก็เกิดมีเสียงขึ้น เพราะว่ามีเรา ที่ชินต่อเสียง ใช่มั้ยคะ แต่ที่นี้เราก็มองไม่มี อะไรก็ไม่มี ไม่มีอะไรเลย แล้วก็เกิดมีเสียงขึ้นมา ไม่น่าอัศจรรย์หรือ แล้วเสียงนั้นปรากฏด้วย ต้องมีสภาพที่รู้เสียง เสียงนั้นจึงปรากฏได้ ไม่น่าอัศจรรย์หรือคะ

วรศักดิ์ สำหรับผมธรรมดาเหลือเกิน แต่ท่านอื่นผมไม่ทราบ

สุ. ดูเป็นธรรมดา เพราะเราชินใช้ไหมคะ แต่พอไม่มีเราแล้ว เป็นธาตุทั้งหมดเลย ศึกษาโลกธาตุ โลกธรรมทั้งหมดนี้เป็นธาตุ ไม่ว่าจะที่นี้หรือที่ไหนในจักรวาล แสงโกฏิจักรวาล ก็เป็นธาตุแต่ละอย่าง ไม่มีความเป็นเราอีกเลย และความ เป็นธาตุ ไม่น่าอัศจรรย์หรือ ว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ปรากฏได้อย่างไร อยู่ดี ๆ ก็ปรากฏ ต้องมีธาตุรู้ ถ้าไม่มีธาตุรู้ เสียงจะปรากฏไม่ได้เลย

นี่เพราะเราไม่เคยลึกซึ้งกับสภาพธรรมที่มี เพราะฉะนั้นปัญญาของเรา
อยู่ตรงไหน มันไม่มีเลย เพราะว่าไม่มีความลึกซึ้ง แต่ที่ปัญญาจะรู้ ปัญญาจะไปรู้อื่น
จากนี้ได้ไหม สิ่งที่เป็นธรรมดาในชีวิตของเรา เหมือนไม่มีอะไร เหมือนไม่สำคัญ
อะไรเลย แต่ที่ปัญญาจะเกิด จะรู้แล้วว่า เป็นปัญญาระดับไหน ก็ต้องรู้ในสิ่งที่มีนั้น
แหละ ถ้าเรารู้ในสิ่งที่มีเพียงชนิดเดียว ก็แสดงว่าปัญญาของเราชนิดเดียว แต่ถ้ารู้ในสิ่งที่มี
มีนั้นมาก จนกระทั่งต้นตอ จนกระทั่งปัจจัย ที่จะทำให้เกิดสภาพธรรมนั้น ๆ เราก็รู้ว่า
นั่นคือ ปัญญาทั้งหมด

วรศักดิ์ หมายความว่าต้องเรียนมาก

ส. แน่นอนค่ะ ในสิ่งธรรมดา ๆ นี่แหละ แต่รู้มากขึ้น เข้าใจมากขึ้น เห็น
ถูกมากขึ้นในความเป็นธาตุ ไม่ใช่เป็นเรา

วรศักดิ์ อย่างอาจารย์ยกตัวอย่างเสียง ว่ามี แล้วไม่มี เสียงก็เกิดดับ เราก็รู้
ว่าบางครั้งก็เงียบ บางครั้งก็ดัง แต่ถ้ารูป เห็นแล้ว คนหายไป อย่างนี้น่าจะอัศจรรย์
กว่านะครับ

ส. แล้วเวลาที่เสียงปรากฏ คนมีไหมคะ

วรศักดิ์ มีครับ

ส. นั้นแหละค่ะไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้นถ้าเรารู้ว่าเป็นธาตุจริง ๆ ถึงจะ
พบความน่าอัศจรรย์ว่า คนไม่มีเลย มีแต่ธาตุแต่ละขณะที่เกิด แล้วเป็นสภาพของธาตุ
นั้น ๆ ธาตุเสียงก็ไม่ใช่ธาตุรู้เสียง และขณะนั้นมีธาตุเสียงกับธาตุรู้เสียง ธาตุอื่นจะมี
ไม่ได้ ปรากฏไม่ได้เลย แน่นอนเด็ดขาด ไม่มี

เดี๋ยวนี้ก็เป็นอย่างนั้น แต่ไม่รู้ ไม่ประจักษ์ ก็ไม่น่าอัศจรรย์ เพราะมันต่อกัน
เร็วจนเหมือนธรรมดา แต่ถ้าออกมาเป็นแต่ละอย่าง ๆ ที่มีปัจจัยก็เกิด แล้วก็ดับแล้ว
ยับยั้งไม่ได้ด้วย ไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ได้เลย ไม่มีใคร
ไปหยุดยั้งหรือไปอยากให้เกิดขึ้น ไม่มีความเป็นเราอยู่ที่ไหนเลย

วรศักดิ์ หรือว่าจนกว่าสติปัญญาจะเกิดก่อน ถึงจะน่าอัศจรรย์

ส. ก็สิ่งที่ปัญญาจะต้องรู้ ก็คือ ของธรรมดา แต่ปัญญายังไม่เกิด
ก็ไม่ใช่ปัญญา แต่ถ้าปัญญาจะเกิด ปัญญาไม่รู้เป็นอย่างอื่นเลย นอกจากทุกอย่างที่มี

จริง ในขณะนี้ ตามปกติ แต่มีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ชัดขึ้น ละเอียดขึ้น แจ่มแจ้งขึ้น นั่นคือ ปัญญาเจริญขึ้น จึงรู้สิ่งที่กำลังปรากฏได้ตามปกติ

ปัญญาจริง ๆ ต้องรู้สิ่งที่กำลังปรากฏได้ตามปกติ ตามความเป็นจริง

ต่างกันที่ปัญญา

วรศักดิ์ ตามปกติของปุถุชนกับพระอรหันต์ก็ไม่เหมือนกันอีก

ส. ปุถุชนไม่ได้มีปัญญา ต่างกันที่ปัญญา ความเป็นปุถุชนกับความเป็นพระอรหันต์ต่างกันที่ปัญญา ไม่ได้ต่างกันที่สภาพธรรมที่ปรากฏ

วรศักดิ์ อย่างพระอรหันต์ท่านเห็น แล้วหายไป ไซ้ไหมครับ

ส. ต้องค่อย ๆ รู้ว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร อบรมให้รู้ ให้เข้าใจถูก ในสิ่งที่มิจนกระทั่งประจักษ์แจ้งว่า เป็นธาตุแต่ละอย่าง ไม่มีเรา ไม่มีอะไรเลย นอกจากสภาพธรรม เห็นสภาพธรรมว่า เป็นธรรม

วรศักดิ์ พระอรหันต์ท่านมีทุกขเวทนาทางกายไซ้ไหมครับ แต่ท่านไม่มีโทมนัสเวทนาที่ประกอบด้วยอกุศล

ส. ทุกข์กายต้องมี เพราะเป็นวิบาก

วรศักดิ์ ไม่แน่ใจว่า ท่านจะรู้สึกเจ็บไหมครับ

ส. ที่ใช้คำว่า ทุกข์ที่กาย เป็นอย่างไร หมายความว่าอย่างไร ทุกข์ต้องเกิดที่กาย อาศัยกาย จึงเกิดขึ้น ถ้าไม่มีกาย ทุกข์นั้น ๆ ก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้นทุกข์ที่กายมีอะไรบ้างคะ ลองพรรณนา

วรศักดิ์ ป่วยไข้ หรือเดินสะดุดก้อนหิน ล้ม เจ็บ

ส. เจ็บ คัน ปวด เมื่อย ที่เกิดที่กาย ตรงกาย นั้นแหละ คือ ทุกข์กาย

วรศักดิ์ และอย่างพระอรหันต์ท่านโดนมีดบาด ท่านจะเจ็บไหม

ส. ทุกข์กาย คือ อะไร อีกทีหนึ่ง

วรศักดิ์ ทุกข์กาย คือ เจ็บ

ส. แล้วจะไม่เจ็บหรือ ในเมื่อมีกาย

วรศักดิ์ ถ้าเจ็บแล้วเข้าไปอยู่ในใจ ใช่ไหมครับ

ส. ไม่ค่ะ คนละอย่าง เพราะฉะนั้นบางคนไม่มีทุกข์ใจ แต่มีทุกข์กาย บางคนทุกข์กายไม่มีเลย แต่มีทุกข์ใจ ต้องแยกกัน กายนี้ไม่ได้ปวดไม่ได้เจ็บเลย แต่แสนจะเศร้าแสนจะโหม่นสลด แสนจะรำคาญใจ นั่นคือทุกข์ใจ แต่พระอรหันต์ท่านไม่มีทุกข์ใจเลย แต่เมื่อมีกาย ก็เป็นรังของโรคภัย หรือความเจ็บปวด

สภาพรู้รู้ได้ทุกอย่าง

วรศักดิ์ ในขณะที่ปัญญาทวารวิถีเกิด จิตจะสามารถรู้ได้หรือครับ

ส. ปัญญาทวารวัชชนจิตเป็นจิต เมื่อเป็นจิตแล้วต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด ธาตุชนิดนี้เกิดแล้วต้องรู้ ไม่รู้ไม่ได้

วรศักดิ์ ที่มีอารมณ์เป็นรูปปรมาณู ใช่ไหมครับ เพราะฉะนั้น จิตไม่ใช่รูปปรมาณู กลายเป็น....

ส. สภาพรู้รูป

วรศักดิ์ ใช่ครับ ซึ่งสภาพรู้รูป จะไปเกิดทางมนทวารวัชชนจิต

ส. สภาพรู้เกิดได้ทั้งนั้นเลย ไม่อาศัยทวารหนึ่งทวารใดก็รู้ได้ นี่คือนิยามของธาตุรู้

วรศักดิ์ แต่ว่ามันเกิดในมนทวารวัชชนจิต

ส. เราแยกว่า ธาตุรู้รู้ทางไหน ถ้าอาศัยตา ก็คือรู้ทางตา ถ้าไม่มีตาก็ไม่เห็น ถ้าอาศัยหู ก็รู้ทางหู ถ้าไม่มีหู ก็ได้ยินเสียงไม่ได้ ถ้าไม่ได้อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็ยังนึกคิดได้ นั่นคือ จิตที่คิดนึก

เพราะฉะนั้นสภาพรู้หรือธาตุรู้ เมื่อเกิดแล้ว ต้องรู้ ไม่รู้ไม่ได้ รู้โดยอาศัยทวารก็ได้ ไม่อาศัยทวารก็ได้ รู้ทางตาก็ได้ หูก็ได้ จมูกก็ได้ ลิ้นก็ได้ กายก็ได้ ใจก็ได้ ไม่อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเลยก็ได้ แต่ต้องรู้เมื่อเป็นธาตุรู้

วรศักดิ์ ตอนที่รู้สึกเจ็บกับกายวิญญูณเกิด

ส. ถ้าไม่มีกายแล้ว จะเจ็บได้อย่างไร ไม่มีทางเจ็บเลย จะเอาเจ็บอยู่ตรงไหน ถ้าไม่มีกาย

วรศักดิ์ ผมนึกว่า เจ็บตรงใจที่คิดนึก

ส. ไม่ใช่ค่ะ เจ็บนี้ที่กาย ที่ใช้คำว่า เจ็บ ปวด เมื่อย คัน ไม่สบายกาย ความรู้สึกไม่สบายกายทั้งหมด ต้องมีกาย เพราะว่าเกิดตรงนั้น

วรศักดิ์ ถ้าอย่างนั้น ตรงปัญจทวาราวชชนจิต ตรงที่เกิดชนวนวิถิ โดยมีปรมาตธรรมเป็นอารมณ์ ชวนะจะเกิดเป็นกุศลหรืออกุศล ไม่ได้เกี่ยวกับทางใจแล้ว

ส. คนละทวาร ต้องแยกกันเด็ดขาด วาระทางปัญจทวารตลอดไปจนกระทั่งถึง ชวนะ ตทาลัมพนะ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นคือ ทางปัญจทวาร ถ้าทางมโนทวาร ก็ไม่มีทางปัญจทวารเลย มีแต่มโนทวาราวชชนะ แล้วกุศลหรืออกุศล หรือแล้วแต่จะเป็นกิริยาจิตของพระอรหันต์

วรศักดิ์ จะเป็นไปได้ไหมครับ สมมติวิบากรับมาความรู้สึกเจ็บ แล้วพอมาทงชนวนวิถิจะเกิดเป็นกุศลสำหรับปุถุชนทั่วไป

ส. ถ้าขณะนั้นสติปัฏฐานเกิด

วรศักดิ์ ในปัญจทวาราวชชนจิตหรือครับ

ส. ด้วยค่ะ เพราะว่าเร็วมาก การสืบทอดของปัญจทวารกับมโนทวาร นี่แยกไม่ออกเลย

วรศักดิ์ อย่างนั้นก็แสดงว่า ขณะที่แม้จะเป็นอกุศลวิบาก แต่ชวนจิตจะเป็นกุศลก็ได้

ส. ถูกต้อง

ความหมายของอายตนะ

ชุมพร อยากเข้าใจคำว่า “อายตนะ” ค่ะ ตามที่เข้าใจก็คือ อายตนะ เป็นที่ประชุมรวมกันของ ๓ อย่าง ที่นี้การที่จะเข้าใจอรรถของคำว่า “อายตนะ” เราควรเข้าใจอย่างไรคะ

ส. ก็หมายความว่า เป็นที่ต่อ ที่ประชุม หรือเป็นบ่อเกิด

ชุมพร ในด้านของสติปัฏฐาน จะเข้าใจอายตนะอย่างไรคะ

ส. ขณะนี้มีจิตซึ่งเป็นธาตุรู้ แต่ขณะนี้กำลังเห็น ถูกไหมคะ ที่เห็นนี้เป็นจิตชนิดหนึ่ง ถ้าไม่มีจักขุปสาท เห็นได้ไหม

ชุมพร ไม่ได้ค่ะ

ส. ถ้าไม่มีรูปารมณฺเฑทบท เห็นได้ไหม

ชุมพร ไม่ได้

ส. แล้วเห็นเมื่อไรคะ

ชุมพร เห็นเมื่อมี ๓ อย่างประชุมกัน

ส. เห็นเมื่อมีจักขุปสาทที่ยังไม่ดับ และรูปารมณฺเฑทบทยังไม่ดับ นี่คือการอายตนะ

ชุมพร ที่ไปอ่านในสติปัฏฐานสูตร มีอายตนะบรรพ คนที่เข้าใจคำว่า “อายตนะ” จะต้องเข้าใจหรือสติปัฏฐานเกิด ขณะที่จักขุวิญญาณปรากฏ อย่างนั้นใช่ไหมคะ

ส. ถ้ายังไม่รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม จะเข้าใจอายตนะได้ไหมคะ

ชุมพร ไม่ได้ค่ะ

ส. ก็เพียงแค่จำชื่อ

ปัญญาจะเจริญก็ตรงนี้

ศิลกัณฺฑ์ ในตอนเช้า ได้ยินอาจารย์กล่าวว่า “ตามรู้” ไม่ใช่ให้เราไปตามรู้ใช่ไหมครับ

ส. รู้ตามสภาพธรรมที่มีปกติ ไม่ใช่ไปทำ

ศิลกัณฺฑ์ รู้ตาม หรือตามรู้

ส. ได้ทั้งนั้นค่ะ

ศีลกันต์ เหมือนกันหรือครับ ตามรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ส. ที่มีอยู่แล้ว ไม่ใช่ไปทำอะไรขึ้น

ศีลกันต์ จดจำได้ไหม

ส. ทำไมต้องไปจดจำ

ศีลกันต์ คือส่วนมากจะไม่ทัน

ส. ก็เลยจดจำงั้นก็ผิดแล้ว นี่สำคัญมากตรงนี้

ศีลกันต์ จดจำงั้น

ส. ค่ะ เพราะว่าหนทางมี ๒ อย่างทางถูกกับทางผิด ถ้าเราไม่รู้ทางถูกจริง ๆ เราไปทางผิดโดยตลอด เพราะฉะนั้นมรรคเป็นสภาพธรรมที่เห็นยาก เพราะลึกซึ้งว่า นี่คือ สภาพธรรมที่มี ไม่ต้องทำอะไร รู้ตามความเป็นจริงของสิ่งที่มีตามปกติ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มี กำลังปรากฏตามปกติ ถ้าผิดจากนี้ ทำไมต้องจดจำ

ศีลกันต์ ระลึกรู้ใช่ไหมครับ ถ้าจะใช้คำพูดที่ถูกต้อง

ส. ระลึกก็หมายความว่า ขณะนี้แจ้งมีมาตลอดเวลาที่เรานั่ง แต่เมื่อไรกำลังรู้ตรงนั้น นั่นคือ สติระลึก เมื่อไหร่รับประทานอาหาร เดียวนี้มานั่งที่นี้ ตรงไหนก็มีแจ้ง แต่ว่าระลึกที่แจ้งหรือเปล่า ขณะที่ไม่ระลึก คือ แจ้งก็แจ้งไป ไม่มีการเข้าใจในความเป็นธาตุแจ้งซึ่งรู้ได้ทางกาย แล้วก็เกิดดับด้วย แต่เวลาที่มีการระลึก ก็เพราะเหตุว่ามีการเข้าใจที่ถูกต้องว่า สติปฏิฐาน คือ การระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปกติที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นขณะนั้นทางกายทวารวิถีเกิดแน่นอน จึงได้มีการรู้แจ้ง แล้วเมื่อทางกายทวารวิถีดับแล้ว เป็นภวังค์แล้ว มโนทวารวิถีปกติจะเกิดสืบต่อ แต่ว่าวาระหลัง ๆ จะเป็นบัญญัติเรื่องราว แต่ตอนที่ไม่ใช่บัญญัติ ก็คือ ขณะที่กำลังค่อย ๆ รู้ลักษณะนั้น เพราะฉะนั้นก็เป็นปกติ คือ แทนที่จะเป็นบัญญัติ ก็เป็นกำลังค่อย ๆ เข้าใจลักษณะนั้น

ศีลกันต์ ที่อาจารย์กล่าวว่า “รู้ยาก” หมายความว่า แจ้งปรากฏ เราไม่รู้ใช่ไหมครับ ลักษณะนั้นหรือเปล่า

ส. เราไม่รู้หนทางด้วยว่า นี่คือทางที่ปัญญาจะเจริญ ปัญญาจะเจริญก็
ตรงนี้แหละค่ะ ไม่ใช่ตรงอื่น ตรงเห็น ตรงได้ยิน ตรงได้กลิ่น ตรงลิ้มรส ตรงรู้สิ่งที่
กระทบสัมผัส ตรงคิดนึก ทั้งหมดมีอยู่ ๖ ทางในชีวิตประจำวัน ถ้าปัญญาจะรู้ ก็คือ
รู้สิ่งที่มีจริง ๆ ที่ปรากฏ ๖ ทาง จะไปรู้อื่น นี่ไม่มีทางเลย

ศีลกันต์ ถ้าไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ก็หมายความว่า ไม่มีปัญญา

ส. ไม่ใช่ปัญญา ถ้าปัญญารู้ ก็รู้สิ่งที่ปรากฏนี้แหละ ไม่ใช่รู้อย่างอื่น

ศีลกันต์ และรู้อย่างอื่นที่ไม่ใช่ปัญญา รู้อะไรครับ

ส. บัญญัติ เรื่องราว คิดนึกขั้นปริยัติ

ศีลกันต์ อย่างแท้จริงก็เป็นเรื่องราวไปเลย ถูกต้องไหมครับ

ส. ค่ะ ก็ไม่มีการรู้ว่า เป็นธรรมอย่างหนึ่งนี่คะ คุณศีลกันต์กำลังกระทบ
อะไรคะ

ศีลกันต์ แข็ง แล้วยก็เมื่อย

ส. แล้วกำลังจับอะไร

ศีลกันต์ จับไม้

ส. เห็นไหมคะ ก็เป็นไมโครโฟนไปแล้ว

ศีลกันต์ แล้วเราจะระลึกอย่างไรครับ

ส. ไม่ใช่เรา เมื่อไรสติเกิด

ศีลกันต์ ไม่ใช่เรา หมายความว่าปัญญา

ส. ยังไม่ถึงปัญญาที่จะรู้แจ้งชัด เพราะว่าจะต้องอบรมด้วยสติปัฏฐาน
จนกว่าจะถึงวิปัสสนาญาณ วิปัสสนาญาณ คือ ความแจ้งชัด ประจักษ์แจ้ง ต้องมา
จากการค่อย ๆ ระลึกไปที่ละเล็กทีละน้อย จนกว่าความเข้าใจจะเพิ่มขึ้น ถ้าสติรู้
ก็หมายความว่า ขณะนั้นมีการระลึกตรงแท้ ไม่ใช่ระลึกตรงอื่น เพราะว่าแท้จริงมีให้รู้ว่า
เป็นธรรมชนิดหนึ่ง ถ้าเป็นธรรมไปหมด ๖ ทาง ตัวเราจะไม่มี แต่พอไม่มี ๖ ทาง ก็จะมี
ตัวเรา อยู่ตรงนั้นบ้าง อยู่ตรงนี้บ้าง อยู่ตรงโน้นบ้าง กำลังแข็ง ๆ นี่ก็แข็ง กำลัง
แข็ง ๆ ก็จืดจาง กำลังแข็ง ๆ ก็ทำอย่างไรปัญญาจะเกิด ก็สรวัด

ศีลกันต์ ที่ปัญญาจะรู้ทางทวารใดทวารหนึ่งนั้น ก็เป็นเรื่องของปัญญา

ส. เรื่องของสภาพธรรมที่อาศัยการฟังเข้าใจ ถึงได้เกิดระลึกได้ ไม่มีใครที่จะเกิดระลึกขึ้นมา โดยไม่อาศัยการฟังเข้าใจเลย ไปฟังวันแรก สภาพปรมัตถธรรม คือ สิ่งที่มีจริง มี ๓ อย่าง คือ จิต เจตสิก รูป แคะนี้สติจะระลึกใหม่ แต่ฟังแล้ว ฟังอีก เข้าใจ เพิ่มขึ้น ๆ วันหนึ่งก็มีการระลึก ก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นอนัตตา ไม่มีเราที่ต้องไปทำอะไรเลย เพราะสติเกิด จึงระลึก ถ้าสติไม่เกิด ก็ไม่ระลึก

อารมณ์คือที่ตั้งของสติ

ผู้ถาม การระลึกได้ เกิดขึ้นจากการสะสมการฟังธรรม จากการฟังว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งที่รับรู้ ตาก็รับรู้สี หูก็เสียง จมูกก็กลิ่น ค่อย ๆ สะสมไป จนกระทั่ง..

ส. หมายความว่าฟังแล้วมีความเข้าใจว่า เป็นธรรม

ผู้ถาม เป็นธรรมค่ะ

ส. แล้วก็มีความเข้าใจว่า ปัญญาที่จะรู้ธรรม ก็คือ รู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่ใช่รู้อย่างอื่น พอเข้าใจอย่างนี้ สติก็จะเกิด ระลึกสิ่งที่มี เพื่อที่จะค่อย ๆ ศึกษาให้ เข้าใจว่า เป็นจริงอย่างนั้น คือ ลักษณะที่แข็ง ไม่ใช่รู้แข็ง

ผู้ถาม ในขณะที่ระลึก เนื่องจากการที่เราฟังบ่อย ๆ แล้วเข้าใจ

ส. เข้าใจในความเป็นธรรม

ผู้ถาม เหมือนกับความเคยชิน พอสภาพธรรมนั้นมาสัมผัส เราะลึกรู้ ไม่มี เรา หมายความว่าเกิดขึ้นมาตามที่เราได้ศึกษาธรรมตรงนั้นแล้ว

ส. ที่จริงตอนนี้แข็งก็มี ตั้งนานเหมือนกัน สติเกิดหรือสติไม่เกิด ก็คือ แล้วแต่ปัจจัย ก็เป็นธรรมดา ไม่ต้องตื่นเต้น ไม่ต้องคิดมาก ไม่ต้องหวัง ไม่ต้องจดจ้อง หรืออะไรทั้งสิ้น แต่ค่อย ๆ รู้ว่า ขณะนั้นต่างกับขณะที่หลงลืมสติ นี่คือขั้นแรก เพราะว่าสติระลึก จึงต่างกับขณะที่ไม่ระลึก ปัญญาแค่ไหนคะ นิดเดียว เพียงขั้น เริ่มต้น

แต่ให้เข้าใจว่า นี่คือ หนทาง นี่คือ สติปัฏฐาน ตรงตามที่ทรงแสดง คือ ปฏฐา-
ฐาน หมายถึงที่ตั้ง หรืออารมณ์ หรือสิ่งที่สติดะลึก มีจริง ๆ มีฐานที่ตั้งของสติ คือ แข็ง
และสภาพของสติก็นั่นสติปัฏฐาน เพราะว่าระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ
ไม่ใช่สติขั้นทาน ไม่ใช่สติขั้นศีล ไม่ใช่สติขั้นความสงบ

เพราะฉะนั้นสติปัฏฐาน คนนั้นก็เข้าใจ ที่ใช้คำว่า “สติปัฏฐาน” เมื่อไร
มีลักษณะอย่างไร ก็ปรากฏกับคนนั้นขณะที่สติเกิด ขณะที่สติปัฏฐานเกิด รู้เลยว่า
นั่นคือ ความหมาย อรรถของสติปัฏฐาน เป็นหนทางที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
และพระอริยบุคคลทั้งหลายดำเนิน ถ้าไม่อาศัยสติที่กำลังเกิด กำลังระลึก จะไม่มีการ
รู้ลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเหตุว่าทุกอย่างเป็นธรรม แต่ที่จะรู้ว่าเป็น
ธรรมก็ต่อเมื่อสติระลึก แล้วปัญญาค่อย ๆ เข้าใจขึ้น

ต่อไปใครพูดเรื่องสติปัฏฐาน เรารู้ความหมายจริง ๆ ๓ ความหมาย ถ้าบอก
ว่าสติปัฏฐาน ๔ โดยแยกอารมณ์ กาย เวทนา จิต ธรรม สติปัฏฐาน ๓ คือ หมายถึง
อารมณ์ คือ ที่ตั้งที่สติดะลึก คือ ปรมัตถธรรม และตัวสติเองก็เป็นสติปัฏฐาน เพราะ
ไม่ใช่สติขั้นทาน ศีล และก็เป็นสติที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยะทั้งหลาย
เดิน เราจะลืมใหม่ในเมื่อสภาพธรรมนั้นเกิด และเราเข้าใจถูกต้องว่า มีทั้งที่ตั้งที่สติ
ระลึก ที่ตั้งนั้นเป็นสติปัฏฐาน ตัวอารมณ์เป็นที่ตั้งของสติ และตัวสติก็เป็นสติปัฏฐาน
และหนทางนี้ก็เป็นหนทางเดียว ที่จะทำให้ปัญญาประจักษ์ความจริงของสภาพธรรม
ทั้งหลาย

ศึกษาอย่างนี้จะไม่มีวันลืมความหมาย ไม่ต้องไปท่องด้วย และก็เข้าใจชัดเจน
ใครจะพูดเรื่องสติปัฏฐาน แต่เขาไม่รู้ เพราะสติปัฏฐานไม่เกิด เขาก็ไม่สามารถรู้ว่า
ตอนที่สติปัฏฐานเกิด คือ อย่างนี้ ตรงนี้ ธรรมดาอย่างนี้ และปัญญาที่จะเพิ่มขึ้น ก็คือ
รู้ขึ้น ค่อย ๆ รู้ขึ้น ในความต่างของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งขณะนั้นมีจริง ๆ แต่เคย
เป็นเรา และเคยเป็นความไม่รู้ เพราะว่าผ่านไปเลย พอระลึก เกือบจะไม่มีการระลึก
เลย พอปรากฏก็หมดไป ๆ

เพราะฉะนั้นทุกอย่างมี เมื่อเกิดขึ้น ปรากฏ แล้วหมดไป ก็ไม่ได้ประจักษ์ความ
หมดไป เมื่อสติปัฏฐานไม่เกิด

เพราะฉะนั้นเราก็จะอยู่ในโลกของความทรงจำที่เป็นอัตตสัญญา จำว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุที่เที่ยงตลอดชีวิต ก็ภาพ ก็ชาติ จนกว่าจะได้ฟังพระธรรม และมีความเข้าใจถูก สติปัฏฐานเริ่มเมื่อไร เราถึงจะรู้ว่าเป็นธรรม ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น

ทัฬหีที่ไม่รู้สแกง

ศีลกันต์ การที่มีสติ ระลึกรู้ทวารใดทวารหนึ่ง เท่าที่ผู้ที่มีสติระลึกรู้ และมีปัญญา แล้วจะเกิดทางไหนก่อน

ส. ไม่จำกัดค่ะ อนัตตา ตรงที่สุด คือ เห็นความเป็นอนัตตาเพิ่มขึ้น เข้าใจความหมายของอนัตตาเพิ่มขึ้น รู้ว่าเป็นธรรมเพิ่มขึ้น

นี่คือ ประโยชน์ของการศึกษา ไม่อย่างนั้นเราจะศึกษาเรื่องราว ตลอดชาติ แล้วก็ลืม ชาติหน้าก็เรียนใหม่ จิตมีเท่าไร เจตสิกมีเท่าไร แต่ตัวจิตเจตสิกจริง ๆ ที่มี จะไม่รู้เลย เหมือนทัฬหีที่ไม่รู้สแกง อยู่ในครัว คนห่มอแกงทุกวันเข้าค้ำ แต่รสเป็นอย่างไร ไม่เคยรู้เลย เราก็ไปนั่งจำ แต่สภาพธรรมก็กำลังมี และเราก็เรียนเรื่องของเขา แต่ทำไมไม่รู้จักตัวเขา ถ้าเราไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า นี่เป็นธรรม

ที่เราศึกษา คือ เราศึกษาเรื่องของสิ่งที่มีจริง ให้เราค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จนกว่าเราจะสามารถระลึกลักษณะนั้น แล้วประจักษ์แจ้ง ได้ตามที่เรียนทุกอย่าง

สติปัฏฐานเกิดในนรกได้มั๊ย

วรศักดิ์ ถ้าสติปัฏฐานสามารถเกิดได้ทุกที่ทุกเวลา ก็คงไม่เว้นในนรกด้วย

ส. ขณะที่อยู่ในนรก ใครรู้

วรศักดิ์ ก็เรารู้ครับ

ส. เรารู้ไม่ได้ ถ้า “เรา” แล้วจะรู้ได้อย่างไร

วรศักดิ์ สติปัฏฐานเกิด สติปัฏฐานก็รู้ซิคครับ

ส. แล้วคนในโลกนี้ได้ฟังธรรม ร่างกายก็แข็งแรงดี ทุกข์ก็ไม่มี กับคนที่อยู่ในนรก ลองเทียบกันดูซิว่า อันไหนที่จะเกิดได้ อันไหนยากที่จะเกิด หรือเกิดไม่ได้

วรศักดิ์ สมมติว่าเราอยู่ในโลกนี้ ฟังธรรม แล้วตาย ไปเกิดในนรก

ส. แล้วในนรก จะได้ฟังธรรมไหมคะ

วรศักดิ์ แต่ก็มีกำลังสมาธิ

ส. ถูกต้อง แต่ไม่รู้จิตที่ปฏิสนธิจิตในนรกว่าต่างกับจิตที่เป็นผลของกุศล ที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ เจตสิกที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตก็ต่างกัน

วรศักดิ์ แต่ว่าตัวที่จะกระทำทางให้กุศลหรืออกุศลเกิด คือ โวกุญฐัพพะ ซึ่งเป็นวิบาก

ส. แล้วอย่างไร ถ้าอย่างนั้นเราก็ให้มันเป็นกุศลเสีย ถ้าพูดถึงโวกุญฐัพพะ ก็ให้เป็นกุศลเสียเยอะ ๆ ให้โวกุญฐัพพะเขาทำให้เป็นกุศลเสีย

วรศักดิ์ ไม่ครับ เขาก็ทำทางของเขาเอง เราไปบังคับไม่ได้

ส. ใช่ เพราะปฏิสนธิจิตของเราเป็นอะไร ต่างกับปฏิสนธิจิตของคนที่เกิดในนรกหรือเปล่า

วรศักดิ์ เพราะปฏิสนธิจิตของเราเป็นกุศลใช่ไหมครับ

ส. กุศลวิบาก เป็นผลของกุศลกรรม และกุศลกรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็มี ที่ประกอบด้วยปัญญาก็มี เพราะฉะนั้นกุศลกรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ให้ผล ทำให้เป็นมนุษย์จริง แต่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่ว่าเป็นมนุษย์แล้วต้องมีปัญญาทุกคน

วรศักดิ์ ส่วนในนรกนั้นเป็นอกุศลวิบาก เพราะฉะนั้นอกุศลวิบากทุกวิถี ก็จะเป็นอกุศลหมดเลย ไม่มีกุศล

ส. มีกุศलों้อย แล้วแต่กุศลระดับไหน กุศลที่ประกอบด้วยปัญญา หรือไม่ประกอบด้วยปัญญา

วรศักดิ์ ตามการสั่งสมของเรา ถ้าเราสั่งสมไว้ดี

ส. ถ้าเราไม่เคยฟังธรรมเลย กุศลที่ประกอบด้วยปัญญาจะเกิดไหมคะ

วรศักดิ์ ไม่เกิด

สุ. และเรามีโอกาสฟังธรรมใหม่

วรศักดิ์ อย่างตอนที่เราฟัง สมมติเราตายไป

สุ. ตายไปก็ไม่ใช่เราแล้ว

วรศักดิ์ อยู่ในนรก แล้วสติปัญฐาน

สุ. จิตที่เป็นปฏิสนธิจิตของเราเป็นอย่างไร มีสติเกิดร่วมด้วยหรือเปล่า แม้แต่เป็นคน ถ้าไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วยกับปฏิสนธิจิต จะมีโอกาสเข้าใจธรรมใหม่

วรศักดิ์ ไม่เข้าใจก็จริง แต่เราสั่งสมใจครับ

สุ. สะสมก็สะสม แต่มีเหตุที่จะให้เกิด มีปัจจัยที่จะให้เกิดหรือเปล่า ไม่เป็นเราอีกแล้ว เป็นสัตว์ในนรก จะเป็นคุณวรศักดิ์อยู่ได้อย่างไร เกิดใหม่แล้ว อยู่ในนรกแล้ว จะไม่ใช่คุณวรศักดิ์แล้ว

วรศักดิ์ ครับผม อยากจะถามเพื่อความเข้าใจว่า วิบากจิตที่ทำให้ปฏิสนธิในนรก กับวิบากที่กระทำกิจอื่น ๆ เป็นวิบากอันเดียวกัน ใช่ไหมครับ

สุ. ไม่เลยคะ หมายความว่า กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด กรรมเดียว เมื่อทำให้เกิดแล้ว ด้วยอกุศลวิบากจิต จึงเกิดในอบายภูมิ ปฏิสนธิจิตดับไป กรรมนั้นก็ทำให้ภวังคจิตประเภทเดียวกันเกิดต่อจนกว่าจะตายจากภพนั้น และในระหว่างที่ไม่ตาย ก็มีกรรมที่ทำให้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ๕ ทาง ซึ่งไม่ใช่สุขเลย เพราะว่าเกิดในนรก

สะสมความเข้าใจให้มั่นคง

วรศักดิ์ แข็งเป็นเรา รวมทั้งแข็งไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เป็นสิ่งเดียวกันไหมครับ

สุ. แข็งนั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม แข็งก็ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน

วรศักดิ์ แต่ท่านอาจารย์บอกว่า แข็งไม่ใช่เรา แข็งก็เป็นพื้น พื้นก็เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน

ส. ไม่ค่ะ แข็งเป็นแข็ง แต่ความทรงจำว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดมี สัญญาวิปลาส ไม่ได้จำถูกว่าเป็นเพียงแข็ง

วรศักดิ์ อาจารย์ว่าเป็นพื้น

ส. ไม่ได้จำว่าเป็นแข็ง ไม่ได้จำว่าเป็นธรรมอย่างหนึ่ง

วรศักดิ์ ถึงแม้จะไม่ใช่เราก็ตาม แล้วนามธรรมเป็นเราไหม

ส. แล้วกำลังเห็นนี้ใครเห็น

วรศักดิ์ เราเห็น

ส. ใครได้ยิน

วรศักดิ์ แต่ตอบตามที่เรียนมาก็ไม่ใช่เราจริง ๆ

ส. ตอบตามเรียน ก็คือ ปริยัติ ถ้าแค่ปริยัติทำให้คนหมดกิเลสได้ ก็ง่ายไป ใช่ไหมคะ ไม่ต้องมีวิริยะ ไม่ต้องทำอะไรเลย แค่เรียนก็ดับกิเลสหมด ง่ายไปหรือเปล่า และแบบนั้นจริง ๆ หรือเปล่า

วรศักดิ์ แค่เรียนก็ยังไม่เข้าใจแล้วครับ

ส. นั่นสิคะ แล้วจะไปดับอะไร แต่ว่าจากผู้ที่มีความมั่นคง มีความเข้าใจจริง ๆ ไม่ว่าในยามไหน ก็ยังระลึกได้ อันนั้นก็เป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้ แต่เชื่อกรรมและผลของกรรมนี้ดีที่สุด

ชุมพร หมายความว่ามีความเข้าใจในกรรมและผลของกรรม

ส. มีความมั่นคงในธรรม ซึ่งเราเปรียบเทียบดูว่า พอลำบากทุกข์ยากขึ้น คิดถึงอะไรก็แล้วแต่ และมั่นคงขนาดไหน แล้วมั่นคงหรือไม่มั่นคง แค่อขอให้เราพ้นทุกข์ แค่นี้มั่นคงหรือเปล่า ที่จะนึกถึงธรรมที่เป็นสัจจะ ต่างกันไหม

ชุมพร ท่านอาจารย์หมายถึงขณะที่เรามีความทุกข์ เราก็เข้าใจว่า เป็นสิ่งที่เราทำขึ้นมาเอง เป็นกรรมของเรา เรามั่นคงในลักษณะที่ยอมรับ

ส. คืออย่างไรก็ตาม วิชาทั้งหลายต้องเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่กรรมมีเยอะมาก ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม เพราะฉะนั้นถ้าเราตกอยู่ในฐานะที่ไม่มียะอะไรจะช่วยให้ สิ่งที่จะช่วยให้ต้องเป็นกุศลกรรม แต่กุศลกรรมจะให้ผลในขณะนั้นหรือไม่ ถ้าเรามีความมั่นคงหนักแน่นจริง ๆ เราระลึกถึงธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่ใช่

ระลึกถึงตัวเราเฉย ๆ ว่า อยากจะพ้น ขอให้พ้น ยกมือสาธุท่วมหัวขอให้พ้น แต่เราไม่มี
ความเข้าใจมันคงอย่างนั้นเลย ใช่ไหมคะ

นี่คือ กวาระดับของความมั่นคงอย่างนี้จะมีได้ ไม่ว่าในยามใดที่เรามีอะไร
เกิดขึ้น แล้วเราระลึกถึงกุศล ระลึกถึงสังขะ แล้วแต่อะไรจะเกิด ก็คือ ความจริงของ
ธรรม ก็คือ อย่างนี้ มีที่พึ่งอันนี้ ถ้ากุศลนั้นมีปัจจัย ทำให้แคล้วคลาดจากสิ่งที่เป็น
อันตรายก็ได้ เราไม่รู้ว่ ักรรรมอันไหนจะให้ผล แต่เจตนาอันนี้ก็เป็นอันหนึ่งซึ่งทำให้กุศล
กรรมให้ผลได้

เกิดมาแล้วก็ต้องตาย เกิดมาแล้วก็ต้องเจ็บ เกิดมาแล้วก็ต้องมีสุขบ้าง ทุกข์บ้าง
ถ้าประเสริฐกว่านั้นก็คือ ระลึกลักษณะที่เป็นธรรม ที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่
ทำให้พ้นจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ เด็ดขาด แน่นนอน เมื่อเป็นพระอรหันบุคคล

อยากหรือตั้งใจ

ผู้ถาม ท่านอาจารย์อธิบายจุดตรงนี้ เวลาที่เกิดความทุกข์ยากหรือความไม่
สบายขึ้นมา ส่วนมากเราจะไม่เห็นว่ ว่าเป็นวิบากของเรา เราจะไปขอรับรองให้สิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ช่วย ซึ่งเป็นความจริง ถึงแม้ว่าเราจะเรียนรู้แล้วว่า สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะ
เป็นผลของกรรมของเราเอง จุดนี้เคยฟังท่านอาจารย์หลายครั้ง และเคยพิจารณาเข้า
มาในตัวเองว่ ัความยากที่จะเข้าใจสภาพธรรมตรงที่เกิด เป็นสิ่งที่ยากจริง ๆ

อย่างเมื่อก็ตอนทานข้าว คุยกันเรื่องทำบุญ แม้แต่คำว่า “อยาก” กับ “ตั้งใจ”
เราก็ก็นึกแยกแยะไม่ได้เลยว่ ัอะไรคืออยาก อะไรคือตั้งใจทำบุญ จนกว่าเราจะประสบ
กับสิ่งนั้นจริง ๆ ว่ ั ขณะที่อยาก บางทีก็ไม่ได้ทำ อย่างที่ท่านอาจารย์อธิบาย แต่ถ้า
เราตั้งใจจริง ๆ แล้ว ถึงจะลำบากเราก็ต้องทำให้ได้ แม้แต่จะเข้าใจข้อความเล็ก ๆ
น้อย ๆ ตรงนี้ ก็เข้าใจได้ยากอย่างยิ่ง ถ้าไม่ได้พิจารณาตรงนั้นจริง ๆ

สุ. เพราะฉะนั้นปรมัตถธรรมนี้จริง ซึ่งใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ก็ยาก
จะเข้าใจ เพราะเหตุว่ ัเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมาก และถ้าเราไม่ได้พิจารณาจริง ๆ
เพียงคำว่า “อยาก ” บางคนก็บอกว่า เป็นโลกะ แต่ก็มีอยากอีกอย่างหนึ่ง คือ อยากจะ

กระทำให้สำเร็จ ที่เป็นกุศลก็ได้ แต่ขณะนั้นเป็นฉันทะ เป็นความพอใจที่จะกระทำ แต่ไม่ใช่ความอยาก

เพราะฉะนั้นก็ต้องแยกระหว่าง “อยาก” กับ “พอใจ” ที่จะกระทำ แล้วยังเจตนาจริง ๆ ที่ตั้งใจจะทำด้วย ไม่อย่างนั้นก็ปนกันหมดเลย อย่างที่ยกตัวอย่างว่า มีคนหนึ่งที่มีเงินทอง มีทรัพย์สมบัติมาก แต่เขาบอกว่า ถ้าเขาถูกล็อตเตอรี่แล้ว เขาจะทำบุญอย่างนั้นอย่างนี้ นี่คือ ความอยากหรือความตั้งใจอยากทำบุญ แต่ต้องถูกสลากกินแบ่ง กับความตั้งใจที่ว่า จะถูกหรือไม่ถูก ก็ตั้งใจที่จะทำสิ่งนั้น ความตั้งใจก็ไม่ใช่เพียงแต่ความอยาก แล้วก็อยาก แล้วก็อยาก เพราะไม่ถูกสลากกินแบ่งสักที

ผู้ถาม อย่างนี้แสดงว่า ความตั้งใจเกิดจากความเข้าใจธรรม เกิดจากการสละได้

ส. แล้วแต่กาล เพราะฉะนั้นเราจะเห็นสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาทั้งหมดว่า เดียวเป็นอย่างนี้ เดียวเป็นอย่างนั้น แต่เรารู้ตามความเป็นจริงถูกต้องว่า อย่างนี้คืออย่างนี้ อย่างนั้นคืออย่างนั้น

ชั่วช้ากระดูกงู แลปลิ้น

ส. ประโยชน์ของข้อความที่ว่า สติปัฏฐานเกิด แม้เพียงชั่วช้ากระดูกงู หรือไก่ปรบปีก หรืองูแลปลิ้น ที่กล่าวอุปมาไว้เปรียบเทียบแสดงไว้ว่า เร็วแค่ไหน ก็มีประโยชน์มาก เพราะเหตุว่าถ้าไม่เคยเกิดเลย ก็ยังเกิดได้ แม้สั้นมาก เร็วมาก ๑ ขณะ หรือน้ำหยดหนึ่ง ที่จะลงตุ่ม จนกว่าจะเต็ม ที่ละ ๑ หยด นาน ๆ ครั้งหนึ่ง ก็ยังเต็มได้ เพราะฉะนั้นแม้เพียงขณะสั้น ๆ ต่อไปเราก็จะคุ้นเคย จะค่อย ๆ รู้ว่า นี่คือ ขณะที่กำลังเริ่มรู้ลักษณะแท้จริงของสภาพธรรม ที่เราเรียนมา ฟังมา นานแสนนาน แต่ประโยชน์ก็อยู่ตรงที่ระลึกลักษณะนั้น เพื่อที่จะรู้จริง ๆ ว่า ความจริงเป็นไปตามที่ได้เรียนมา ประโยชน์สูงสุดอยู่ตรงนี้

พระศุภกร ข้ออุปมาอันนี้ จะเอาไปใช้กับการเจริญสมถภาวนาได้ไหม อย่างที่พระพุทธเจ้าอุปมาว่า แม้จะเร็วเหมือนกับงูแลปลิ้น ไก่ปรบปีก ที่เรากล่าวนี้เป็นกุศล

เรื่องการเจริญสติปัฏฐาน แต่อุปมาอันนี้ที่มีคนเอาไปเปรียบกับการเจริญสมาธิ จะสมควรไหม

ส. จริง ๆ แล้ว เรื่องของสมาธิ หรือเรื่องของสมถภาวนา เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เพราะเหตุว่าถ้าไม่เข้าใจจริง ๆ แล้ว เป็นอกุศลหรือมิจฉาสมาธิ เพราะฉะนั้นอุปมาทั้งหลายก็ต้องทราบว่า มุ่งหมายเพื่ออย่างไร ถ้าการที่เราจะมีความเพียรนานแสนนานจะเกิดขึ้นสักครั้งหนึ่ง แต่ปัญญาก็ยังเห็นคุณค่าว่า เพียงครั้งหนึ่งก็มีประโยชน์มาก เพราะเหตุว่าถ้าพูดถึงสมถะ ก็หมายความว่าถึงสงบจากโลกะ โทสะ โมหะ

เพราะฉะนั้นกุศลทุกประเภทต้องเป็นสมถะ เพราะเหตุว่าขณะนั้นไม่มีโลกะ โทสะ โมหะ แม้แต่มรรคมงคล ๘ ก็มีทั้งสมถะและวิปัสสนา ส่วนสมถะที่ไม่ใช่สติปัฏฐาน ไม่มีวิปัสสนาด้วย เป็นแต่เพียงความสงบของจิต ซึ่งกุศลทุกชนิดสงบ แต่สงบสั้น

เพราะฉะนั้นเมื่อรู้ว่อกุศลน้อยมาก แค่นิดเดียว แล้วอกุศลก็เยอะเยอะ ผู้ที่มีปัญญาก็อบรม โดยการที่แม้ขณะนั้นไม่มีวัตถุที่จะให้ทาน หรือที่จะวิริติทุกจริต แต่ก็ยังมีการให้กุศลจิตเกิดบ่อย ๆ เนิ่ง ๆ จนกระทั่งสงบขึ้น อันนั้นก็ยังไม่เป็นผู้รู้หนทาง แต่ถ้าเป็นผู้รู้หนทางแล้ว ก็จะเห็นว่าต่างกัน เพราะว่าแม้สติปัฏฐานจะเกิดขึ้นบ่อย แต่ก็ยังเป็นหนทางที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

พระศุภกร ความสำคัญก็คือ ขอให้เป็นผู้สมาธิมาก จะน้อย จะมากอย่างไร ไม่สำคัญเท่ากับเป็นผู้สมาธิหรือเปล่า

ส. ถ้ารู้อย่างนี้ จะไปทำอย่างอื่นไหม ต้องไปไหนหรือเปล่า ต้องไปทำอะไรหรือเปล่า ไม่ใช่ไปทำอะไรเพื่อจะรู้สภาพธรรม ไซ้ไหมคะ

วรศักดิ์ ครับผม ก็คงต้องเป็นอย่างนั้น เพราะทำอะไรไม่ได้เลย

ส. ต้องเข้าใจจริง ๆ ถึงจะเป็นความเห็นถูก

จะรู้ตัวจริงหรือเรื่องราว

วรศักดิ์ อย่างนั้นท่านอาจารย์จะสอนให้เจริญสติปัฏฐานอยู่บ่อย ๆ แต่ก็ทำทาน ทำศีลไปด้วย

สุ. ไม่ได้ให้เจริญสติปัฏฐานอย่างเดียวนะ กุศลทุกชนิด กุศลก็เป็นธรรม ฝ่ายดี อกุศลก็เป็นธรรมฝ่ายไม่ดี แล้วก็เป็นอนัตตาทั้งหมด จะให้สติปัฏฐานเกิดโดยไม่มีกุศลอื่น ก็ไม่ได้ ถ้ามีความเข้าใจที่ถูกต้อง จะให้มีกุศลอื่น ไม่ให้สติปัฏฐานเกิด ก็ไม่ได้ คือ ให้มีความเข้าใจในความเป็นอนัตตาจริง ๆ แล้วไม่หวัง ถ้าหวังมาก ก็คือ โลกะเข้ามาเป็นอาจารย์ เป็นลูกศิษย์กันต่อไปอีก

วรศักดิ์ เคยได้ยินคำกล่าวที่ว่า อันนี้เป็นบาทของอันนั้น ต้องทำอันนั้นก่อน ถึงจะได้อันนี้ มันจะจริงไหมครับ อย่างศีลเป็นบาทของสมณะหรือวิปัสสนา เพราะฉะนั้นต้องรักษาศีล ให้ทานก่อน ถึงจะเจริญภาวนาได้

สุ. แล้วคนที่เข้าใจธรรมแล้ว จะล่วงศีลไหม

วรศักดิ์ ก็ไม่ล่วงครับ

สุ. ไม่ต้องห่วง ถ้ามีความเข้าใจธรรมแล้ว

วรศักดิ์ อย่างความกตัญญู ถ้าเราจะดูในเจตสิก ๕๒ ไม่มีกตัญญูเจตสิกเลยใช่มั้ยไหมครับ อย่างนี้จะถือว่าไม่มีองค์ธรรมหรือเปล่า

สุ. แต่ความกตัญญู มีไหมคะ

วรศักดิ์ มีครับ

สุ. แล้วเป็นอะไร

วรศักดิ์ เป็นอะไรสักอย่าง

สุ. อะไรคะ ปรมาตมธรรมมีเท่าไร

วรศักดิ์ มีจิต มีเจตสิก มีรูป มีนิพพาน ก็น่าจะเป็นเจตสิก แต่ว่าไม่มีกตัญญูเจตสิก

สุ. ไม่มีคะ มีแค่ ๕๒ ไม่อย่างนั้นต้องมีเป็น ๑๐๐ เป็น ๑,๐๐๐ เป็น ๑๐,๐๐๐ เป็น ๑๐๐,๐๐๐ ไม่มีกตัญญูเจตสิก แต่มีสภาพธรรมที่เป็นโสภณเจตสิก

วรศักดิ์ ก็คือหลายตัวมารวมกันแล้วตั้งชื่อใหม่หรือเปล่านั้นครับ

ส. เมื่อเป็นโสภณก็เป็นโสภณ ทำไมเราต้องไปเรียกอะไร

วรศักดิ์ ถ้าไม่เรียก เราก็ไม่สามารถระลึกได้ว่า เป็นอะไร

ส. ก็เป็นกุศล เป็นสภาพธรรมที่ดี

วรศักดิ์ กุศลแบบคลุมเครือ

ส. ทำไมต้องเอาชื่อไปใส่ ถึงจะรู้จักตัวจริงหรือ นี่เราถูกหรือผิดต้องเอาชื่อไปใส่ถึงจะรู้จักตัวจริง นี่ถูกหรือผิด

วรศักดิ์ ถ้าไม่มีตัวจริง แล้วจะมีชื่อหรือครับ

ส. มีตัวจริง ตัวจริงนี้จะเรียกอะไรก็ได้ ไม่เรียกอะไรเลยก็เป็นตัวจริง ๆ

วรศักดิ์ เรามาตั้งเพื่อให้คนรุ่นหลังระลึกได้ว่า มันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่อย่างนั้น

ส. ค่ะ ก็เป็นกุศล

วรศักดิ์ กุศลก็มีตั้งหลายอย่าง

ส. ถูกต้อง ก็ไล่เรียงไปว่า กุศลมีเท่าไร แล้วปัญญาของเราก็ไปหาให้ได้ จะพ้นจากกุศลไปได้ไหมคะ

วรศักดิ์ พ้นไปไม่ได้แน่นอน แต่ว่า ๕๒ นี่ ตัวไหนครับ

ส. ก็ตัวไหน ลองหาดูว่า เป็นอะไร นี่คือ ปัญญาของเรา เขาบอกมาให้เลยว่า กุศลเป็นกุศล ไม่ใช่อกุศล และกุศลเป็นไปในอะไรบ้าง ในอะไร เราไปหาดูให้เจอ นั่นคือ ปัญญาของเรา

วรศักดิ์ สติปัฏฐานไม่เกิด คงจะแค่ว่า

ส. นี่ไม่ใช่สติปัฏฐาน

วรศักดิ์ แต่ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่รู้เลย

ส. ไม่รู้ตัวจริง แต่รู้เรื่องราวได้ เพราะฉะนั้นจะรู้อะไร จะรู้ตัวจริง หรือจะรู้เรื่องราว

วรศักดิ์ อยากจะรู้ตัวจริง แต่เมื่อยังรู้ไม่ได้ ก็รู้เรื่องราวไปก่อน

ส. เพราะฉะนั้นเรื่องราว ก็ไปหาเรื่องราวว่า เวลากุศลเกิด มีทางของกุศล ก็ทางอะไรบ้าง

วรศักดิ์ แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่า ถูกหรือผิด

ส. ก็เขาบอกไว้ว่า เวลากุศลจิตเกิด ทางของกุศล ที่ตั้งของการกระทำที่เป็นกุศลมีอะไรบ้าง

วรศักดิ์ ก็ต้องไปเรียนอีก ไปศึกษา

ส. แน่นนอนค่ะ ยังไม่รู้หรือคะ คิดว่ารู้แล้ว

วรศักดิ์ คือว่า อันนั้นคือทางใช้ไหมครับ แต่ว่าตัวจริง

ส. ตัวทาง ถ้าไม่มีจิต จะมีทางไหม ถ้ากุศลจิตไม่เกิด จะมีการกระทำทางกาย ทางวาจา ที่เป็นกุศลไหม

วรศักดิ์ ก็ไม่มีครับ

ส. เพราะฉะนั้นก็ต้องเป็นจิตที่เป็นกุศล แล้วก็มีกาย วาจาที่เกิดจากกุศลจิตนั้น

วรศักดิ์ อาจารย์พูดแล้วเหมือนคลุมเครือมากเลยครับ

ส. ไม่คลุมเครือ หาให้เจอ แล้วเป็นปัญญาของใคร และถ้าหาเองเป็นปัญญาของใคร มีจิต มีเจตสิก มีการกระทำของจิตเจตสิกที่ดีใหม่คะ ที่จะได้รู้ว่า นี่เป็นการกระทำของจิตเจตสิกที่ดี มีทางไหนบ้าง อะไรบ้าง ที่รู้ว่าเป็นการกระทำของจิตเจตสิกที่ดี ไปดีเขา เป็นจิตเจตสิกที่ดีหรือเปล่า

วรศักดิ์ ไม่ดีครับ

ส. เพราะฉะนั้น ทางกิริยาอาการ วัตถุของการกระทำของจิตเจตสิกที่ดีคืออะไรบ้าง

วรศักดิ์ ไม่ทราบครับ

ส. บุญกิริยาวัตถุมีเท่าไร

วรศักดิ์ มี ๑๐

ส. บุญกิริยาวัตถุ ถ้ากุศลจิตเกิด ก็จะมีกายวาจาที่เป็นกุศล กาย วาจา ใจ เป็นกุศล แล้วแต่ว่าจะเป็นทางกาย หรือทางวาจา หรือทางใจ ก็หาไป ว่าอยู่ตรงไหน

วรศักดิ์ แต่นี่มันกตัญญูนะครับ

ส. กตัญญูคืออะไรคะ

วรศักดิ์ กตัญญู คือ ต้องตอบแทน

ส. นั้นกตเวทีคะ ถ้าเป็นคนไม่คิด ปัญญาไม่เจริญ แล้วไม่ใช่ให้ไปคิดเรื่องอื่น ที่ทำไม ทำไม แล้วรู้ไม่ได้ แต่สิ่งที่รู้ได้ คิดได้ ควรคิดให้เข้าใจขึ้น อย่างนอนหลับสนิท ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส จะกตัญญูได้ไหม

วรศักดิ์ ไม่ได้ครับ

ส. เพราะฉะนั้นทางที่จะรู้ว่า กตัญญู ก็ต้องมีทางที่จะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นการรู้คุณ ทางไหน

วรศักดิ์ ทางใจครับ

ส. ค่ะ ก็มี ๖ ทาง เพราะฉะนั้นถ้าเราศึกษาธรรม เราก็รู้จักว่า ตัวธรรมจริง ๆ พัน ๖ ทางไม่ได้ แล้วทางใจเป็นอย่างไร ถึงได้เป็นกตัญญูคะ

วรศักดิ์ ก็รู้คุณ

ส. ขณะนั้นคิด ไม่ใช่เห็น ไม่ใช่ได้ยิน ไม่ใช่ไหมคะ คิดก็เป็นเรื่อง ขณะนั้นคิดด้วยจิตประเภทไหน ก็สามารถจะรู้ได้

วรศักดิ์ ประเภทกุศลจิต แต่ว่าประกอบด้วยเจตสิกอะไรไม่สามารถรู้ได้

ส. ก็โสภณเจตสิก ๑๙ ถ้าประกอบด้วยปัญญา ก็เพิ่มอีก ถ้าประกอบด้วยวิริยาก็เพิ่มอีก ถ้าประกอบด้วยกรุณาหรือมุทิตาก็เพิ่มอีก ก็แล้วแต่อย่างหนึ่งอย่างใดเกิด

วรศักดิ์ อย่างนั้นกตเวทีก็เหมือนกัน มีเจตสิก ๑๙ เหมือนกัน

ส. ก็มี ๖ ทาง

วรศักดิ์ ทางใจเหมือนกัน

ส. แล้วแต่ว่าจะเป็นทางกาย หรือทางวาจา

โลกแต่ละใบ

ชุมพร คำพูดของท่านอาจารย์ที่ว่า “แต่ละคนมีโลกแต่ละใบ” หมายความว่าแต่ละคนก็มีความคิด

สุ. แต่ละคนก็มีจิต ๑ ขณะ แล้วจะเกี่ยวข้องกับจิตอื่นได้อย่างไร นอกจากคิดเท่านั้นเอง โลกใบนี้เต็มไปด้วยความคิด โลกนี้คือ โลกของความคิดจากสิ่งที่เห็น สันดานิดเดียว เหมือนกับความมืดมิดอยู่ โลกนี้มีมืดจริง ๆ ชาติรู้ว่ามีมืด เพราะชาติรู้ไม่ใช่สี ชาติรู้ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส ไม่ใช่เย็นร้อน อ่อนแข็ง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งมีจริง เมื่อเกิดแล้ว ไม่มีรูปใด ๆ เจือปนทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นจะมืดแค่ไหน เราอยู่ในห้องมืด เราว่ามีมืด เพราะเรามีตาที่จะรู้ว่าขณะนี้ไม่สว่าง แต่ขณะนั้นไม่ต้องอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ใด ๆ ทั้งสิ้น ก็มีจิตที่สามารถจะรู้ได้ เพราะเป็นธาตุรู้ ความมืดขณะนั้นจะแค่ไหน แต่ก็มีทางที่จะเห็น สันดานิดเดียว เหมือนสิ่งที่มีมืด แล้วมิดอยู่ ๕ จุดเล็ก ๆ จุดนี้สว่าง จุดนั้นเป็นเสียง จุดนั้นเป็นกลิ่น จุดนั้นเป็นรส จุดนั้นเป็นเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ซึ่งพอจุดสว่างนิดเดียวหมด จำไว้เลยว่า สว่างนั้น รูปร่างหน้าตาอย่างไร เป็นคน เป็นสัตว์ เก็บไว้สืบต่อมา พอหูได้ยินเสียงนิดเดียว เสียงธรรมดา จำความสูง ความต่ำ เรื่องราวต่าง ๆ ไว้หมด

เพราะฉะนั้นทั้งสี ทั้งเสียง ในความคิดนี้รวมมาหมด แล้วยังจะกลิ่น ยังจะรส ยังการกระทบสัมผัส ก็เป็นโลกใบใหญ่ซึ่งมีคนเยอะ แล้วก็มีสิ่งต่าง ๆ มากมาย แต่ความจริงชั่วขณะที่จิตเกิดคิด โลกนี้ไม่ปรากฏ เมื่อจิตเกิด แล้วดับ คือ ตาย แต่ว่าเมื่อเกิดตรงไหน ก็รู้สิ่งนั้นใหม่ในโลกนั้นต่อไป ก็มีความทรงจำเรื่องโลกนั้นใหม่ต่อไป แต่ความจริงโลกคนละใบ ก็คือว่า ทุกคนไม่มีอะไรเลย นอกจากจิตซึ่งเกิด แล้วก็ดับ เกิดแล้วก็ดับ เกิดแล้วก็ดับ แล้วก็สะสมความคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ ไม่ลืมในชาติหนึ่งจนกว่าจะตาย พอถึงชาติหน้า ก็ลืมชาตินี้สนิท เหมือนประตูที่ปิดสนิท มองเท่าไรก็ไม่เห็นว่า ข้างในมีอะไร เพราะว่าถูกปิดกั้นด้วยภาพที่ต่างกัน

เพราะฉะนั้นเราจะย้อนกลับไปถึงอดีตไม่มีทาง ข้างหน้าก็ไม่รู้ว่า จะอยู่ที่ไหน แต่ขณะนี้กำลังอยู่ตรงนี้ เหมือนกับอยู่กับคนหลายคน แต่ความจริงโลกใบนี้คิด มีคนเมื่อคิด มีสิ่งต่าง ๆ เมื่อคิด ถ้าไม่คิดเมื่อไร ก็ไม่มีอะไร หลัดสนิทไม่เห็นมีอะไรสักอย่าง ชื่ออะไรก็ไม่มี บ้านอยู่ตรงไหนก็ไม่มี อะไร ๆ ก็ไม่มีตอนหลัดสนิท แต่พอตื่น โลกใบนี้ ความทรงจำเริ่มคิดปรุงแต่ง ทั้ง ๆ ที่ไม่เห็น ก็คิดถึงเรื่องที่ผ่านมาไปแล้วได้ แล้วพอมีสิ่งใหม่กระทบ จุดใด จุดหนึ่ง ก็เพิ่มความคิดขึ้นไปอีก ก็เป็นโลกที่ยูกยาก สับสน และเต็มไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ จนกว่าจะรู้ว่า เรื่องไม่ใช่สภาพปรมาัตถธรรม ถ้าไม่มีปรมาัตถธรรม เรื่องอะไรก็ไม่มีทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นเรื่องมาจากไหน ก็มาจากจิตที่คิด คิดถึงอะไร ก็มีเรื่องนั้นแค่คิด พอไม่คิด สิ่งนั้นก็ไม่มีแล้ว จะมีอีก ต่อเมื่อคิดอีก

อย่าเพิ่งผ่านไปง่าย ๆ

จริง ๆ แล้ว ประโยชน์สูงสุดของการที่เราเป็นพุทธศาสนิกชน ก็คือ เราศึกษาคำสอน ซึ่งต้องเข้าใจด้วย ตั้งแต่คำแรก ขึ้นต้น แม้แต่คำว่า “ธรรม” ถ้าเราไม่มีความเห็นที่ตรงและถูกต้อง เราจะไม่พบธรรมเลย และก็ไม่ได้สาระจากธรรมด้วย

เพราะฉะนั้นก่อนอื่น บางทีคำพูดตอนต้น ๆ คิดว่า คงจะไม่มีอะไร แต่เบื้องต้นที่ถูกต้อง ก็จะนำไปสู่ความถูกต้องยิ่งขึ้น แต่ถ้าความเข้าใจตอนต้นของเรายังไม่ครบ ยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่ถูกต้อง ถึงแม้ว่าเราจะอ่านพระธรรมมากมายสักเท่าไรก็ตาม แต่ถ้าความเข้าใจขั้นต้นของเราไม่ถูกต้อง หรือว่ายังสงสัย ยังคลางแคลง ความเข้าใจที่จะเพิ่มขึ้นก็เป็นไปไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้นก่อนอื่น แม้แต่คำว่า “ธรรม” อย่าเพิ่งผ่านไปง่าย ๆ เพราะคิดว่า เราชินกับคำนี้มานาน ตั้งแต่เกิดก็ได้ยินคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ความจริงแล้ว เราเข้าใจจริง ๆ หรือเปล่าว่า แต่ละคำหมายความว่าอย่างไร

สำหรับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่มีใครจะมีปัญญาเสมอกับพระองค์ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องศึกษาธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด โดยรอบคอบ โดยไม่คิด

ว่า ปัญญาของเรามีมากเท่ากับที่จะอ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้ทั้งหมด โดยแจ่มแจ้ง เพราะเหตุว่าปัญญาไม่ถึงระดับ

เพราะฉะนั้นแต่ละคนก็พอที่จะรู้จักตัวเองได้ว่า ปัญญาของเราระดับไหน และเราสามารถจะเข้าใจอะไรได้ แต่เราก็ต้องเข้าใจตั้งแต่ต้น ให้ถูกต้อง เช่น คำว่า “ธรรม” ที่เราได้ยินได้ฟัง

ถ้าจะพูดว่า “ศึกษาธรรม” จะศึกษาอะไร ที่ไหน คงไม่ใช่ไปศึกษาหนังสืออื่น ซึ่งคนโน้นก็เขียน คนนี้ก็เขียน แต่คนเขียนไม่ใช่คนที่ศึกษาธรรม แต่คิดธรรมเองว่า ธรรมคงจะเป็นอย่างนั้น คงจะเป็นอย่างนี้ แต่ถ้าเราจะศึกษาจากพระไตรปิฎกโดยตรง เป็นสิ่งที่ปัญญาของเรากียังไม่ถึง จะศึกษาพระวินัยปิฎก หรือพระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎก ทุกคนที่มีโอกาสหยิบพระไตรปิฎกขึ้นมา ถ้าจะศึกษาพระไตรปิฎกจากปิฎกที่ ๓ คือ พระอภิธรรมปิฎก ไม่สามารถเข้าใจได้แน่นอน เพราะว่าในครั้งนั้นผู้ที่ปัญญาสะสมมาแล้วมาก สามารถจะฟังแล้วเข้าใจได้ทันที เพราะว่าบุคคลเหล่านั้นเกิดในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน

เพราะฉะนั้นเมื่อได้สะสมบุญมาพร้อมที่จะได้ฟังพระธรรม การฟังพระธรรมของคนยุคโน้นกับคนยุคนี้ ธรรมไม่ได้ต่างกันเลย ข้อความที่มีในพระไตรปิฎกที่แสดงกับคนในครั้งนั้น กับข้อความที่เราอ่านจากพระไตรปิฎกในสมัยนี้เหมือนกัน แต่ปัญญาของคนในครั้งนั้น สามารถเข้าใจได้ จนสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ลองคิดดู

แต่คนสมัยนี้ ธรรมคืออะไร แล้วจะให้ฟังทันที ให้เข้าใจทันที ก็เป็นสิ่งที่แสนยาก ต้องเป็นผู้ที่อบรมมานานมาก แล้วจะเทียบเรากับคนที่ฟังแล้วบรรลุ ก็ยิ่งจะเป็นไปไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าแม้ในครั้งที่ยังไม่ปรินิพพาน ผู้ที่ฟัง มีโอกาสเกิดในสมัยนั้น ได้เห็น ได้เฝ้า และได้ฟังพระธรรมมาก เป็นหลายสิบปี แต่ไม่บรรลุอริยสัจธรรม จนกระทั่งสิ้นชีวิตแล้ว ก็กลับมา ลงมาเฝ้า ฟังธรรม จึงได้บรรลุ

เพราะฉะนั้นเราไม่ควรที่จะคาดหวัง หรือคิดว่า เราจะได้อะไรจากพระธรรมระดับไหน เพียงแต่ว่าเวลาที่เรอฟังพระธรรม มีเครื่องวัดแล้วว่า ปัญญา ความรู้ความเข้าใจธรรมของเราในการฟัง มากน้อยแค่ไหน และต้องเป็นผู้ตรง ถ้ายังไม่เข้าใจ ก็คือไม่เข้าใจ ถ้าเป็นผู้เริ่มจะเข้าใจ ก็คือ เริ่มจะเข้าใจ

เพราะฉะนั้นเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ถึงจะได้สาระจากพระธรรม แม้แต่คุณธรรมของ
พระโสดาบัน ก็คือ อสุภกัมมโน ผู้ปฏิบัติตรง ถ้าใครไม่ตรง ไม่มีทางที่จะได้สาระหรือ
ความเข้าใจธรรม